magazin istoric

ANUL XXIII NR. 2 (263) FEBRUARIE 1989

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul XXIII
Nr. 2 (263)
februarie 1989

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

Permanenţe istorice româneşti — unitatea şi independenţa:
Gheorghe Platon 2

Gînduri despre istorie în manuscrise eminesciene:
I.M. Ştefan 5

Un precursor al unităţii de stat a românilor — Alexandru II Mircea:
Gheorghe David 9

Ce ne dezvăluie sanctuarul neolitic de la Parţa?:
Gheorghe Lazarovici 13

Gheorghe Brancovici şi cronica sa:
Marieta Chiper 15

Un confident al lui Grigoraşcu vodă Ghica:
Silviu Anuichi 16

1855 — călătorie în Europa:
A.T. Laurian 19

Constantinopol la 1720 — unicat cartografic în premieră mondială:
Paul Cernovodeanu 23

Victor Slăvescu — 1939. Note zilnice:
Eugen Preda 27

Pe urmele strămoşilor:
Ion Popescu-Puţuri 33

Fişă biografică — Ştefan Procopiu:
Nicolae Cajal, I.M. Ştefan 36

Însemne heraldice româneşti:
Filofteia Rânziş 41

În Bucureşti, acum 50 ani 42

• Thomas Babington Macaulay sau istoria în competiţie cu literatura: *Camil Mureşanu...* 37 **• Zimbabwe — istorie şi legendă:** *J. García Font...* 46 **• 1944. Un paraşutist pe frontul de vest:** *Maxwell D. Taylor...* 49 **• Ambasadorii Serenissimei raportează...:** *Constantin Antoniade...* 55 **• Telex...** 54 **• Cărţi sosite la redacţie...** 61 **• Poşta** Magazin istoric... 62

COPERTELE NOASTRE

④ Între colecţiile de artă admirate de A.T. Laurian în popasul său la Dresda, în 1855, s-au aflat şi cele de la Bolta verde (Grünes Gewölbe), cu numeroase obiecte preţioase. Iată cîteva dintre piesele acestei colecţii: coperta ① — podoabe din sec. XVI, executate în Franţa şi Germania; coperta ④: pocal sub formă de elefant (sec. XVI), mauri cu o cămilă (sec. XVIII), cap de războinic (sec. XVI), barcă egipteană cu boul sacru Apis (sec. XVIII) — piese executate din aur, argint, fildeş şi pietre preţioase (**1855: Călătorie în Europa**, p. 19)

② Detaliu de uşă sculptată de la principala ctitorie a voievodului Alexandru II Mircea, ctitorie purtînd însă numele nepotului acestuia, Radu Vodă, care a efectuat lucrări de reparaţie a monumentului. Imaginea reproduce tema unită a Moldovei şi Munteniei, ilustrînd, şi pe această cale, rolul domnitorului român, iniţiator al uniunii dinastice moldo-muntene, în pregătirea unităţii statale româneşti. Reconstituire de Titus Pittini (**Alexandru II Mircea**, p. 9)

③ În iunie 1520, la un an după ce Sebastiano Giustiniani, ambasadorul Serenissimei, îşi încheia misiunea sa în Anglia, avea loc întîlnirea de pe cîmpia „Cortului de aur" (în nordul Franţei) între suveranii Angliei, Henric VIII, şi Franţei, Francisc I. În imagine: Henric VIII şi suita sa îndreptîndu-se spre locul întîlnirii (**Ambasadorii Serenissimei raportează...**, p. 55)

Întreaga istorie a țării demonstrează că poporul muncitor, forțele sale revoluționare, progresiste și patriotice au înfăptuit toate marile transformări revoluționare, au asigurat mersul înainte al societății noastre. Toate momentele importante din viața patriei noastre sînt legate de lupta maselor, a întregului popor — motorul progresului social, adevăratul făuritor al istoriei României.

NICOLAE CEAUȘESCU

Permanențe istorice românești:

UNITATEA ȘI INDEPENDENȚA

Prof. univ. dr. GHEORGHE PLATON

Cei care, îndemnat de curiozitate sau de interesul sincer al cunoașterii, se apleacă asupra istoriei românești nu poate să nu constate, pe întreg parcursul etapelor care marchează ascensiunea poporului român pe treptele progresului, existența a două constante esențiale: năzuința spre unitate — acțiunea continuu manifestată a poporului de a-și organiza existența statală în cuprinsul unei formațiuni politice unitare, „trupul cel trebuincios ca sufletul să nu piară", după expresia lui Nicolae Bălcescu — și, a doua, de a-i asigura, apăra și consolida independența, în condițiile mereu noi ale evoluției istorice.

Determinată de condiții care se cer mereu a fi cercetate, adîncite și reliefate din unghiuri noi de abordare, lupta pentru unitate și independență se confundă, practic, cu lupta pentru existență a poporului român, alcătuind esența întregii noastre vieți naționale, „suma existenței noastre istorice", cum fericit a caracterizat-o Mihai Eminescu.

Oamenii cetății — cetatea oamenilor

De la bun început se impun cîteva constatări referitoare la geografia spațiului românesc, spațiu ce a conferit condiții de viață specifice celor ce l-au locuit din timpuri străvechi. Alternanța formelor de relief ale pămîntului patriei noastre se constituie într-o armonioasă unitate, în care cîmpia, dealurile, podișurile, munții dețin suprafețe aproape egale. Pămîntul românesc — s-a afirmat de multă vreme și afirmația a revenit deseori în opera a numeroși cărturari — este asemenea unei cetăți, în cuprinsul căreia Transilvaniei îi revine locul central, de nucleu sprijinit de puternicele bastioane ale celor două țări românești extracarpatice. Unitatea geografică a avut drept consecință, sub raport etnic, constituirea unui popor la fel de omogen, de unitar, ca și teritoriul pe care îl locuia din moși-strămoși.

Situarea țărilor române în această zonă geografică, reprezentînd, din cele mai vechi timpuri, un mare spațiu de trecere între curbura Carpaților și Mare — „punte a civilizațiilor", de legătură între Occident și Orient — și-a pus, de asemenea, amprenta asupra dezvoltării civilizației autohtonilor, larg deschisă spre lume, spre universal. Poziția geografică a pămîntului românesc a avut însă implicații și sub alte aspecte. Locuitorii acestor pămînturi au trebuit, totodată, să facă față presiunilor externe exercitate de valurile populațiilor ce au migrat peste aceste locuri; ori au trebuit să se înfrunte cu puterile ce urmăreau să stăpînească Marea și gurile Dunării, fluviul ce lega Europa cu lumea Orientului.

Antecedentele luptei românilor pentru unitate și independență le găsim în istoria îndepărtată a strămoșilor noștri, dacii. Lumea dacilor ni se înfățișează unitară, unitate ce și-a găsit cea mai înaltă expresie în statul centralizat al lui Burebista, stat care, în nucleul său, a dăinuit vreme de un secol și jumătate, pînă în timpul lui Decebal. Țăria acestui stat dac centralizat, coeziunea, unitatea sa politică și spirituală s-au evidențiat în temerara și eroica înfruntare cu Roma. Imperiul roman a trebuit să

facă o mare risipă de resurse materiale și umane pentru a învinge rezistența dacilor, popor înzestrat cu o impresionantă forță și cu o neîntîlnită capacitate de sacrificiu — trăsături morale izvorîte din înalta sa civilizație materială și spirituală, din legătura sa cu pămîntul pe care își clădise viața.

Din cele două civilizații, ale dacilor și romanilor, s-a constituit lumea și civilizația românească.

Referindu-se la acest moment, în Expunerea rostită la ședința comună a Plenarei Comitetului Central al partidului, a organismelor democratice și organizațiilor de masă și obștești din 28-30 noiembrie 1988, tovarășul Nicolae Ceaușescu releva: „După lupte îndelungate cu Imperiul roman și după victoria acestuia, în timpul lui Traian, a urmat o îndelungată conviețuire a dacilor și romanilor, a început formarea unui nou popor — a poporului român, care a moștenit și dezvoltat cele mai alese calități ale celor două popoare, și îndeosebi dragostea de muncă, de adevăr, de libertate, dreptate și independență, precum și spiritul de colaborare și prietenie cu alte neamuri, voința de a fi stăpîn deplin pe destinul său, hotărîrea de a nu permite nimănui să se amestece în treburile sale".

După retragerea stăpînirii romane din Dacia, în veacurile ce au urmat, luptînd împotriva valurilor de populații migratoare ce au trecut peste pămîntul țării, românii și-au definit personalitatea, unitatea etnică și spirituală, precum și credința, *legea românească*, în care au fost încorporate o sumă de valori tradiționale. Reprezentînd elementul stabil pe teritoriul strămoșesc, autohtonii — din care și-a tras obîrșia poporul român — au intrat în istoria evului mediu păstrînd o limpede afirmată continuitate spirituală și politică.

Marea iubire de pămîntul țării

Ocuparea Transilvaniei de către regalitatea ungară, în sec. XIII, după două veacuri de dîrză rezistență a românilor, a împiedicat procesul firesc de constituire a unui stat unitar spre care tindea societatea românească a timpului. Lipsite de fortăreața naturală care le apăra și pe care se puteau sprijini, suferind presiunea directă a populațiilor în migrare și amenințate, apoi, de tătarii constituiți în întinsul Imperiu al Hoardei de Aur, cele două țări române extracarpatice au trebuit, ele însele, să lupte pentru apărarea inde-

Pagini de nepieritor eroism din cronica luptei poporului nostru pentru apărarea libertății și unității în vatra străbună: rezistența dacilor împotriva invaziei romane...

pendenței și suveranității lor.

În istoria poporului român se deschidea, astfel, o nouă etapă. După perioada etnogenezei, a luptei pentru supraviețuire și organizare în forme politice superioare, începea îndelungata etapă a luptei pentru independență, pentru constituirea lumii românești omogene în cuprinsul unui organism politic unitar. Această luptă a avut o importanță majoră și repercusiuni generale care au situat-o, deseori, în centrul unor fapte sau fenomene politice și militare europene. Evenimentele care marchează lupta românilor pentru unitate și independență nu sînt izolate, accidentale sau conjuncturale. Ele se repetă și se multiplică pe scara ascendentă a istoriei, înscriindu-se pe linia *duratei lungi* (cum numește Fernand Braudel seria marilor evenimente), importanța și valoarea lor decurgînd din poziția strategică deținută de teritoriul românesc sau din angajarea aici a unor dispute între importante forțe politice și militare europene. Aceasta a determinat, în repetate rînduri, uriașe eforturi militare, politice și spirituale din partea țărilor române pentru apărarea vieții lor proprii.

Astfel, intrarea în istorie a Țării Românești și a Moldovei, ca state feudale de sine stătătoare, în 1330 și, respectiv, 1359, s-a realizat în condițiile slăbirii presiunii statului tătărăsc, conjugate cu strălucite victorii obținute împotriva regalității ungare, barînd expansiunea acesteia spre Mare și Balcani și năruind astfel visurile de reconstituire a unui mare imperiu ce trebuia — în închipuirea conducătorilor regatului ungar — să-l înlocuiască pe cel latin.

Valoarea politică și importanța strategică a statelor românești au sporit continuu, pe măsură ce situația în estul și sud-estul Europei s-a modificat prin intrarea în arenă a unor noi forțe militare și politice. Marea iubire de pămîntul țării a românilor, voința și dîrza lor hotărîre de a-și apăra independența, de a avea o viață statală și politică de sine stătătoare au năruit și alte veleități imperiale. În două împrejurări importante — în vremea lui Ștefan cel Mare, la începutul domniei, și în cea a lui Constantin Cantemir, la sfîrșitul sec. XVII — încercări poloneze de a se instăpîni asupra Moldovei și a ajunge la Mare au fost stăvilite. În egală măsură, aspirațiile habsburgilor de a-și lărgi imperiul pe seama posesiunilor Porții, după înfrîngerea otomanilor la Viena (1683), au fost zădărnicite de reacția țărilor române.

Cea mai înaltă expresie a luptei românilor pentru independență a reprezentat-o însă confruntarea cu Imperiul otoman.

În desfășurarea acesteia, conștienți de importanța europeană a efortului lor, românii au adus o considerabilă contribuție economică, politică și militară. Au înregistrat victorii răsunătoare împotriva unor armate cum nu mai cunoscuse Europa încă — așa cum au fost acelea din bătăliile de la Rovine (1395), de la Vaslui (1475) sau de la Călugăreni (1595). Rezistența militară a țărilor române și iscusința politică a domnitorilor lor au întîrziat, cu mai bine de un secol, pătrunderea otomană spre centrul Europei. Iscusința politică a lui Neagoe Basarab, lupta lui Ștefan cel Mare sau a lui Radu de la Afumați, epopeea lui Mihai Viteazul au asigurat românilor autonomia necesară pentru a fi ei înșiși, le-au îngăduit să-și păstreze statul, să joace în sud-estul european un important rol politic și cultural.

Domnitorii români au sprijinit rezistența popoarelor din Peninsula Balcanică, asupra cărora se exercita stăpînirea Porții otomane, prin acțiuni consecvente, de durată, pe plan politic, cultural și financiar. Teritoriul românesc a fost nu numai un „azil al muzelor" — centrul în care s-au întîlnit și au colaborat, pe planul culturii, reprezentanții elitei intelectuale a Balcanilor, izgoniți din țările de origine de opresiunea Islamului —, dar și un centru politic și militar important al rezistenței creștine.

Dacă lupta împotriva expansiunii otomane a solicitat cele mai mari eforturi, de durată, rezistența împotriva tendințelor imperiale expansioniste ale puterilor creștine a fost la fel de importantă în implicații și consecințe. Recurgînd la o pildă mitologică, am putea spune că existența românilor era egal amenințată de Scylla crucii, ca și de Charibda semilunii. Adeseori chiar, amenințarea care se profila în spatele crucii era mai mare. Mihai Viteazul, de pildă, i-a învins pe otomani; a fost însă înfrînt, de două ori, de puteri creștine — la Gurăslău și la Teleajen. Uciderea marelui domn și destrămarea statului român unit sub conducerea sa au fost, de asemenea, opera acestor puteri, pentru care existența unui stat unitar românesc reprezenta o piedică în îndeplinirea obiectivelor lor strategice și politice, de cucerire și dominație asupra acestei părți a Europei.

Pentru a contracara tendințele vrăjmașe manifestate de

...Posada, 1330 — oastea voievodului Basarab zdrobește armata regelui ungar Carol Robert

mai toate marile regate și imperii înconjurătoare, domnitorii români au desfășurat o politică de largă și înțeleaptă perspectivă. Mircea cel Mare și Ștefan cel Mare au preferat suzeranitatea nominală turcească unei suveranități reale creștine. Încheierea *capitulațiilor*[1] cu Poarta a reprezentat expresia unei prudente și înțelepte strategii. Aceste acte, pavăză politică împotriva încercărilor de împărțire a teritoriului românesc și de amestec în treburile interne, au oferit mereu, mai tîrziu, temeiurile susținerii drepturilor românești în fața areopagului european.

În 1490, într-o scrisoare adresată Papei, Filippo Buonaccorsi reliefa natura relațiilor speciale încheiate de români cu Imperiul otoman: „Românii, notează el, după ce au respins armatele și încercările" Porții otomane, „s-au închinat prin tratate, nu ca învinși, ci ca învingători".

În hotarele dacice

Lupta pentru independență — care trebuia să asigure românilor capacitatea de a-și păstra statul, de a-și apăra și cultiva instituțiile și tradițiile, legea strămoșească, de a se organiza în acord cu nevoile și aspirațiile lor — s-a împletit organic cu tendința și năzuința de a reconstitui unitatea. Unitatea politică, militară și strategică, solicitată mereu de condițiile geopolitice ale pămîntului românesc, precum și de necesitatea de a face față presiunilor din afară, a reprezentat o aspirație continuă, firească. Această năzuință este evident cu mult mai veche decît conștiința națională, consolidată în veacul XIX, numit și al naționalităților. Pentru populația românească transilvăneană, constrînsă să reziste presiunii străine ungare și apoi habsburgice, provinciile de peste Carpați reprezentau *țara* unde puteau afla refugiu, adăpost și sprijin. Infuzia continuă de populație românească din rezervorul transilvan a fost unul din factorii care au întreținut conștiința ancestrală a unității, cultivată mereu de necurmatele relații economice, în cuprinsul unui sistem complementar, de nevoia constantă de colaborare politică și militară, generată de condițiile strategice, de aceleași interese, de o comunitate etnică limpede și puternic conturată.

[1] *Magazin istoric*, nr. 3/1975.

(Continuare în p. 8)

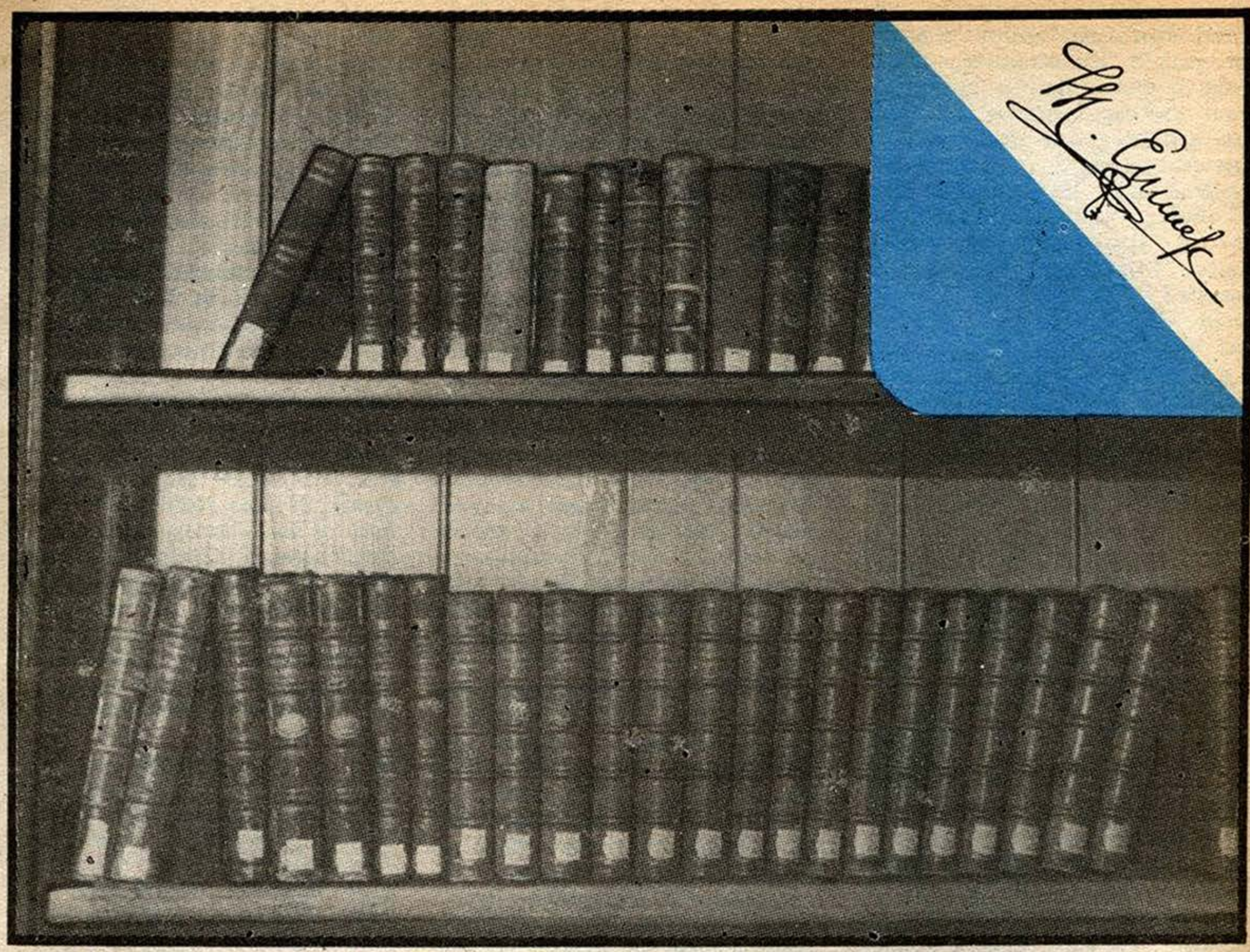

Gînduri despre istorie în manuscrise eminesciene

DRAGOSTEA PENTRU TRECUTUL ŢĂRII

I.M. ŞTEFAN

„În critica documentelor nu e permis a visa". **Cine a aşternut pe hîrtie aceste cuvinte? Un istoric preocupat de rigoarea ştiinţifică a cercetării surselor? Un arhivist meticulos? Un critic literar care nu acceptă cu nici un preţ ştirbirea adevărului? Nicidecum. Ele aparţin unui poet. Poetului nostru naţional: Mihai Eminescu.**

Îndemnul amintit face parte dintr-o scrisoare din 19 septembrie 1874, pe care poetul, *„director al Bibliotecii Centrale Iaşi"*, o trimitea lui Ioan Al. Samurcaş, la reprezentanţa diplomatică a României de la Berlin, pentru a-i relata despre călătoria sa *„archeologică şi istorică"*, pe care în glumă o numea *„cîntul întîi al Odysseei mele"*. Originalul scrisorii poate fi consultat în colecţia de manuscrise şi carte rară a Bibliotecii Centrale Universitare din Bucureşti (cota B.C.U. 093 32 II, 3), unde se află şi alte comori eminesciene. Textul a fost reprodus, cu unele erori de transcriere, în *Convorbiri literare*, an LI, nr. 6, iunie 1919. În esenţă, Eminescu relatează o călătorie făcută de el la Königsberg şi Lemberg (actualmente Kaliningrad şi Lvov, în U.R.S.S.), cu scopul

În imagine: cîteva din cărţile care au aparţinut lui Mihai Eminescu şi care se păstrează la Biblioteca Centrală Universitară din Bucureşti.

de a depista documente privind istoria românilor; el arată greutăţile întîmpinate, deoarece o cercetare cu ochi proprii *„a documentelor originale nu este permisă decît după o învoire înscrisă a guvernului central* [din Berlin, respectiv, Viena]", solicitînd, pentru viitor, sprijinul necesar, ce putea fi obţinut prin *„agenţia noastră* [diplomatică] *sau prin mijlocirea Ministerului nostru de externe"*. La Lemberg, arată că ar fi vrut să realizeze *„fotografia bisericii Movileştilor şi a portretelor dinlăuntrul ei (familia lui Ieremia Movilă şi portretul unui armaş din Ţara Românească, care cu vremea a fost ajuns mare-cancellariu al Poloniei), dar lipsa de mijloace m-a oprit de-a angaja un fotograf pentr-o asemenea lucrare. Biserica în cestiune se numeşte pînă azi «Biserica românească»"*.

Pînă cînd se va întoarce la studii la Berlin, arăta Eminescu, se va *„pune însă în corespondenţă cu d-nul Hajdău, pentru a afla de la el numele dicţionarelor auxiliare (a limbei latine corupte din acel timp şi a prescurtărilor usitate pe atunci) şi toate preservativele critice, pe cari cineva trebuie să le aplice la documente, pentru a afla dacă sînt autentice sau apocrife... Înainte de plecarea mea şi înarmat cu toate mijloacele necesarii pentr-o asemenea activitate, vă voi anunţa pentru ca să binevoiţi a mijloci eliberarea actului susmenţionat, cu permisiunea de a visita archivele secrete ale statului prussian"*.

Martorul cel mai vechi — Herodot

Iată-l deci pe poet animat de dorinţa pentru o activitate pe care în scrisoare o caracterizează drept minuţioasă şi analitică. Se ştie că strîngea cu pasiune cărţi vechi şi alte mărturii documentare, ele formînd conţinutul uneia din cele trei „lăzi" care l-au însoţit tot timpul în diversele locuinţe pe care le-a avut. În perioada locuirii la Bucureşti, poetul obişnuia să se întîlnească adesea cu lingvistul şi filologul Moses Gaster, împreună cu care desciîra vechile documente româneşti. În revista *Extemporalul*, nr. 1-2, din 1937, M. Gaster îşi amintea: *„Am stat multă vreme în legătură prietenească cu Eminescu. Trebuie însă să mă mărginesc numai la o amintire care mi s-a întipărit în minte, şi anume: de cîte ori veneam pe la dînsul, citeam cu tot dinadinsul manuscriptele cele vechi şi letopiseţi ce le avea... Iar cîteodată, cînd dădeam de cîte o frază frumos ticluită, el exclama: «Ei, Gaster, ce spui? Aşa-i că scrie frumos?!». Am stat uniţi în dragostea pentru limba veche şi el se ferea, cît se poate, să introducă cuvinte noi. Îmi povestea lupta avută cu studenţii latinişti de la Cernăuţi, crescuţi de Aron Pumnul, autorul faimosului* Lepturariu. *Aş putea spune că diata* [testamentul] *lui a fost: scrieţi româneşte"*.

La Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România se păstrează două scrisori ale poetului din 1 decembrie 1874 şi 18 iunie 1875, din care rezultă că fusese însărcinat să revizuiască toate articolele despre România din cunoscuta enciclopedie germană *Brockhaus*. Mai mult, a elaborat chiar o serie de articole „nouă" pentru a fi introduse în respectiva enciclopedie.

La un an după ce Titu Maiorescu a predat la Academia Română cele 44 caiete-manuscrise ale poetului, istoricul Nicolae Iorga observa: *„Se comunică o sumă de caiete, în care se cuprind poesia şi proza pe care nu le-a tipărit. Dar nici nu le-a distrus, căci el ştia bine că sînt în ele diamante care aşteaptă numai ceva mai multă tăietură pentru a străluci deplin"*. (*Semănătorul*, nr. 46, din 16 noiembrie 1903).

Printre cele circa 10 000 file de manuscrise, circa 1 300 sînt consacrate ştiinţelor, atît celor exacte, cît şi celor umaniste, fiind vorba atît de texte originale, creaţii ale poetului, cît şi de conspecte, traduceri sau note de la cursurile universitare urmate la Viena şi Berlin. *„Nu e ramură de ştiinţă* — observa I. Slavici în *Amintirile* sale — *pentru care el nu avea, cum zicea, o «particulară slăbiciune» şi cînd se-nfigea o dată în vreo chestiune, cetea un întreg şir de cărţi privitoare la ea"*.

În acest „vis încremenit", cum numea C. Noica manuscrisele poetului aflate la Biblioteca Academiei, sînt şi numeroase pagini de istorie sau despre istorie. Atrag atenţia în primul rînd listele cronologice cu domnitori din Moldova şi Ţara Românească cuprinse în manuscrisele 2 261, 2 257, 2 258 etc. Şi este interesant faptul că, în afara domnitorilor, ele cuprind şi numele diferiţilor dregători din cele două principate, cum este cazul cu *„boierii lui Alexandru cel Bun: Giurgea-Jurgea staroste de Suceava, Mihail staroste de Dorohoi, Vlad staroste de Siret, Oană vornic de Suceava"* ş.a. Alte ori sînt consemnate şi comentate evenimente importante, unele chiar dinainte de constituirea ţărilor române ca state feudale de sine stătătoare. Citim, astfel, în manuscrisul 2 257, fila 424: *„Despre caracterul şi viaţa tracilor, martorul cel mai vechi şi mai important e Herodot: poporul tracic este, cel puţin după inzi, între toate popoarele cel mai mare. Şi dacă ar avea un DOMN ŞI DACĂ AR ŢINEA UNUL CU ALTUL ÎN CONCORDIE, ar fi INVINCIBIL şi desigur cel mai puternic dintre popoare, după părerea mea..."*[1]

Pentru anumite momente de seamă şi unele personalităţi (Bogdan I, Dragoş, Alexandru cel Bun, „Ştefan cel Sfînt", Basarab I, Radu I, „Mircea cel Mare", Matei Basarab, „Ioan Huniad", „Nicolae Uilac" — Nicolaus Olahus —, Matei Corvin, Cuza Vodă ş.a.), manifestă o deosebită preocupare şi le acordă o atenţie specială. Iată-l descriind un astfel de moment, utilizînd întreaga forţă a verbului său: *„Cînd Mohamed al II-lea, soarele roşu al deşerturilor, răsări deasupra lumii, românii erau în culmea epocii lor eroice. Şi precum soarele, răsărind în noaptea timpurilor, atinge şi aprinde întîi vîrfurile munţilor celor mai nalţi, astfel Carpaţii născători ai rîurilor şi ai poporului nostru se desemnară în toată uriaşa lor mărire în faţa soarelui ce răsărea"* (Mss. 2 267, f. 105). În istorie, scrie el

[1] Cuvintele culese cu verzale reprezintă subliniieri ale lui M. Eminescu — *n.r.*

(mss. 2 257, f. 422) *„cată să constatăm valoarea termenilor. Pentru a măsura rezistența unui popor în contra unui atac sau a unei cuceriri trebuie să știm ce putere reprezenta acel atac sau acea tentativă de cucerire. Ștefan cel Mare s-a luptat în contra turcilor sub Mohamed II (culmea)* [în sensul de moment culminant al puterii otomane], *în contra ungurilor sub Matei I (culmea), va să zică rezistența ce-a trebuit s-o opuie acestora este egală dacă nu superioară atacului intervenit. Ștefan V[odă] e mare. Tot astfel Mircea I s-a luptat în contra lui Murad I, în contra lui Baiazid Fulgerul"*. Pe de altă parte, arată poetul, în veacul XVII *„românii erau relativ unul din popoarele cele mai culte din Europa"* (mss. 2 257, f. 415).

„...Iubesc acest popor..."

Numeroase pagini sînt consacrate de Eminescu Transilvaniei, relatînd evenimente istorice, descriind amănunțit unele regiuni, cum sînt comitatul Hunedoarei, Țara Zarandului, Maramureșul, Făgărașul, diferite alte locuri cu rezonanță istorîcă. Putem spune că marele poet avea o veritabilă venerație pentru Transilvania, fapt care explică și mai deplin năzuința de a vedea împlinit idealul național.

Dragostea pentru istoria românilor își are izvorul în dragostea pentru poporul român. *„Viteaz în războaie, muncitor și liniștit în timp de pace, apărător de adevăr, glumeț și senin, drept și bun la inimă ca un copil, poporul român nu e capabil nici de trădare, nici de infamie"* (mss. 2 257, f. 421). Și, în același manuscris, la fila 65: *„Ce să vă spun! Iubesc acest popor bun, blînd, omenos, pe spatele căruia diplomații croiesc harte și rezbele, zugrăvesc împărății despre care lui nici prin gînd nu-i trec"*. Românii sînt o nație care *„se zbate pentru viață între trei imperii ce-i sunt inamice naturale!"* (mss. 2 257, f. 186). Conform sinopsei manuscriselor stabilită de D. Vatamaniuc, însemnarea aparține perioadei bucureștene a anilor 1877-1883, fiind evidente aluziile la diversele „proiecte" ale marilor puteri vizînd România.

În cunoscuta sa lucrare *Opera lui Mihai Eminescu*, George Călinescu observa că *„prietenia cu trecutul țării"* a fost o caracteristică la marele poet și tocmai de aceea *„știe să alerge la document încă de tînăr"*. Printre publicațiile consultate de Eminescu s-au aflat *Magazin istoric pentru Dacia*, mai ales pentru cronicile muntene publicate aici, *Columna lui Traian*, *Archiva istorică a României*. Tot G. Călinescu observa că poetul *„lua în genere însemnări bibliografice despre orice carte străină cu vreun raport la țările noastre"*. Astfel de referințe, uneori note izolate, alteori liste întregi de titluri, sînt numeroase în caietele-manuscrise. El citează, de pildă, lucrarea istoricului Jordanes, din secolul VI, *De Getarum sive Gothorum origine et rebus gestis*, cuprinzînd prețioase informații despre geți, sau întocmește o listă de *„autori consultați de Șincai"* pentru *Hronica românilor și a mai multor neamuri*.

O preocupare constantă a avut marele poet și pentru istoria omenirii în general. Scriitoarea franceză Marguerite Yourcenar spunea că una din cele mai sigure căi de recompunere a modului de a gîndi al unui om constă în reconstituirea bibliotecii sale. O frîntură din ceea ce a fost biblioteca lui Eminescu se află azi în amintita Sală de manuscrise și carte rară a Bibliotecii Centrale Universitare din București. Pe două rafturi se găsesc 52 volume (16 titluri), unele purtînd semnătura poetului, sublinierile și adnotările lui. Dintre volumele aflate aici, 18 sînt din masiva *Weltgeschichte für das Deutsche Volk* (Istoria universală pentru uzul poporului german) a lui Fr. Ch. Schlosser, apărută la Leipzig între 1870 și 1875. Să amintim și *Histoire de la Révolution française*, în două volume, de J.F. Poujoulat, Tours, 1848, *Allgemeine Geschichte von Anfang der historischen Kenntnis bis auf unsere Zeiten* (Istoria generală de la începuturile cunoașterii istorice pînă în vremurile noastre), în 11 volume, de Karl von Rotteck, Braunschweig,

1863, *Histoire sainte d'après la Bible* (pe cotorul cărții: *Histoire des Hébreux*), de Victor Duruy, 1856. La acestea se adaugă cărți de drept, geografie, matematică, fizică, chimie, științe naturale, filosofie. De remarcat că ponderea cărților din biblioteca poetului o deținеau cele de istorie.

Caietele-manuscrise vădesc și ele un mare interes pentru istoria lumii. Zeci de pagini cuprind liste cronologice cu regi, împărați și alți conducători de stat din Egipt, Roma, Bizanț, Imperiul otoman, Bulgaria, Ungaria, Polonia etc., însemnări despre marile bătălii ce-au avut loc în decursul istoriei, procesul de migrație al unor popoare (goții, hunii, longobarzii, avarii, gepizii etc.). În mod deosebit, poetul se oprește asupra evenimentelor de istorie universală care au tangență cu istoria românească.

„Adevărul, stăpînul nostru"

Deși aceste însemnări întîlnite în manuscrisele poetului sînt în cele mai multe cazuri doar notații „la prima mînă", uneori criptice și enigmatice, ele ne permit să surprindem viziunea lui Mihai Eminescu despre istorie și rosturile ei. În primul rînd, găsim formulat un principiu călăuzitor: respectul pentru adevăr. *„În sfîrșit, adevărul e stăpînul nostru, nu noi stăpînii adevărului"*, notează el în manuscrisul 2 275 B, fila 61. Iar pe fila 75: *„Martirul, eroul și înțeleptul sunt numai trei forme ale unei și aceleiași substanțe"*. Nu acceptă confuzia, neclaritatea în exprimare: *„Și dacă nu price-*

pem ceva, să zicem mai bine că nu pricepem decît să-i dăm o esplicare falsă" (mss. 2 267, f. 2 verso). Cu deosebită fermitate combate eufemismul: „*O eufemism! Fericirea nerozilor şi scăparea viclenilor, cine te-a inventat, a inventat forma în care se-mbracă laşitatea omenească, lipsa de convingeri ferme, felonia*" (mss. 2 264, f. 178).

Eminescu ştie, desigur, că în istorie există controverse, că un adevăr istoric unanim acceptat este destul de rar. De aceea observă că opiniile atîrnă şi de „*individualitatea istoricului*", pot fi „*cestie de apreciaţie şi temperament*" (mss. 2 275 B). El încearcă totuşi, să dea o precizie superioară interpretării istorice şi, preocupat de matematizarea tuturor ştiinţelor, caută o soluţie în limbajul universal oferit de matematică. Este primul la noi care propune formule de matematizare a ştiinţelor sociale, urmărind să determine „*ecuaţia unei ţări*", „*ecuaţia socială*", cum a subliniat Em. C. Grigoraş, în articolul său *Eminescu, sociolog matematic*, publicat în *Adevărul* din 15 noiembrie 1928.

Din ceea ce notează rezultă că omul, colectivităţile umane fac istorie sub imperiul necesităţii: „*Nu ne-am trezit noi — s-au trezit secolii din urma noastră şi ne-au scuturat din somn*" (mss. 2 285, f. 182). Fără istorie nu putem înţelege ce avem înaintea noastră: „*Cine vrea şti viitorul să* [se] *întoarcă spre trecut*" (mss. 2 259, f. 254).

Dar cum trebuie, oare, privit acest trecut? Pentru a cunoaşte corect istoria, observă Eminescu, trebuie în mod absolut „*să* [se] *ţie cont de mişcările sufleteşti a unei naţiuni, de toată unirea impresiunilor pe care le produc împrejurări şi întîmplări în sufletul ei. Firul cel roşu, antiteza împrejurărilor din afară e individualitatea caracteristică şi internă a poporului însuşi..., numai că individualitatea aceasta trebuie înţeleasă şi trebuie înţeles totodată că toate combinările sale cu întîmplările timpului sunt organice şi conforme cu individualitatea însăşi. O recepţiune fără ca partea caracterizatoare a faptelor să fie individualitatea naţională nici nu se poate cugeta măcar*" (mss. 2 254, f. 434).

Istoricul trebuie să dea atenţie şi ideii care a stat la baza unei epoci sau a unei mişcări (mss. 2 258, f. 220); această idee trebuie urmărită de la origine pînă în ultima fază a dezvoltării ei, considerînd-o a fi atît *personajul*, cît şi *eroul*. „*Sistemele, la cari* [ideea] *va fi fost baza şi fundamentul, vor fi ca învelitorile exterioare, ca fazele diverse a dezvoltării sale; oamenii mari ce vor fi exprimat-o, nu vor fi decît organe; personalitatea lor se va nimici în personalitatea ideii. Astfel vom avea într-adevăr istoria cutărui sau cutărui mişcămînt, nu a cutărei fapte izolate, cari nu sunt decît pe atîtea episoade*" (*loc. cit.*).

Motorul autentic al progresului în concepţia poetului este munca, al cărei rol în propăşirea popoarelor şi a indivizilor este adesea relevat în însemnările sale (problema a fost amplu analizată de Marin Bucur într-un studiu publicat în *Manuscriptum*, nr. 3/1974). Ei i se datoreşte însăşi umanizarea animalului social: „*Oricine ne promite o îmbunătăţire care nu se datoreşte muncii, adică oricine ne promite un* venit, *fără ca noi să fi cheltuit pentru el, e ca un pre*[sti] *digitator care vrea să ne facă să vedem că lucrurile ce le scoate la iveală s-au ivit din nimic*" (mss. 2 267, f. 2 verso).

Fiece om are menirea, dar şi putinţa de a participa la marele flux al progresului omenirii, cu condiţia să-şi înţeleagă această menire şi această putinţă, căci „*în fiece om se-ncearcă spiritul Universului, se opinteşte din nou, răsare ca o nouă rază din aceeaşi apă, oarecum un nou asalt spre ceruri*" (mss, 2 269, f. 39). Un astfel de asalt, multiplicat la scara umanităţii, se cumulează în civilizaţie, în progresul istoric.

În încheierea acestor pagini în care am spicuit din gîndurile celui pe care Arghezi îl numea „*sfîntul prea curat al ghersului românesc*" să ne amintim de aforismul lui Nicolae Iorga: „*Drumurile istoriei a acestei naţiuni trec prin inima lui Eminescu*". ■

UNITATEA ŞI INDEPENDENŢA

(Urmare din p. 4)

În acelaşi timp, Transilvania a continuat să reprezinte pentru ţările române extracarpatice terenul unei susţinute acţiuni. Domnitorii din cele două principate au inclus, mereu, Transilvania în planurile lor politice şi strategice. Cei mai clarvăzători dintre aceştia au imaginat perspectiva unei unităţi politice, a cărei necesitate era resimţită şi afirmată, egal, de locuitorii celor două provincii româneşti. Petru Rareş, de pildă, urmînd politica tatălui său, Ştefan cel Mare, a fost un adevărat precursor al operei lui Mihai Viteazul.

În perspectiva acestor tendinţe, continuu afirmate şi urmărite, fapta politică a lui Mihai, unirea celor trei ţări române, în 1600, nu poate să apară ca un rezultat al unei întîmplări istorice, ca un fapt conjunctural. Ea este, înainte de toate, împlinirea conştientă a unui act istoric înscris în strategia românească. Subliniind semnificaţiile unirii înfăptuite de Mihai Viteazul, tovarăşul Nicolae Ceauşescu arăta: „Realizarea unirii Ţării Româneşti, a Moldovei şi Transilvaniei, la sfîrşitul secolului al 16-lea în timpul domniei lui Mihai Viteazul, şi formarea primului stat unitar al românilor, deşi pentru scurtă vreme, a reprezentat o victorie epocală a poporului nostru, a demonstrat întregii omeniri forţa poporului român, dorinţa sa de a se uni într-un stat unitar independent".

Eforturile ulterioare, în continuarea actului din 1600, pentru realizarea statului dacic, în cursul sec. XVII, reliefează puternica bază pe care se sprijineau proiectele şi încercările de constituire a unui stat unitar românesc. ■

Un precursor al unităţii de stat a românilor:

ALEXANDRU II MIRCEA

GHEORGHE DAVID

Cînd, prezentînd faptele de glorie ale lui Mihai Viteazul, înfăptuitorul primei uniri a ţărilor române în vatra vechii Dacii, Nicolae Bălcescu conchidea că prin ea se realiza „visarea iubită a voievozilor celor mari ai românilor", marele nostru istoric şi luptător democrat-revoluţionar sublinia, de fapt, rădăcinile adînci economice, politice, sociale şi culturale ale celei dintîi uniri a românilor, faptul că ea fusese pregătită de un lung şir de momente şi evenimente istorice ce evidenţiaseră unitatea de neam, limbă, origine, datini şi obiceiuri, organizare politică.

Cercetarea istoriografică a demonstrat, de altfel, cu tăria argumentelor documentare, că unirea din 1600 nu a fost rodul unei întîmplări şi ambiţii politice, ci rezultatul unei întregi evoluţii istorice, la care îşi aduseseră contribuţia numeroşi voievozi şi cărturari. Între aceştia, se înscrie Alexandru II Mircea, domn al Ţării Româneşti (1568-1577). Un voievod puţin cunoscut în literatura noastră istorică, ale cărui merite în promovarea unităţii de neam şi deci în conturarea idealului de unitate politică a românilor sînt însă incontestabile.

„Am fost în pribegie în Ţara Arăpească 20 de ani şi în Alep 14 ani... Şi cînd a murit răposatul Petraşco-vodă [cel Bun, mort în 1557], domnia mea şi cu fraţii domniei mele am fost închişi în temniţă pînă ce a ieşit [din scaunul domniei] răposatul Petru Voevod [cel Tînăr] din Ţara Românească şi cînd am stat domnia mea domn a toată Ţara Românească... şi eram de 40 de ani şi atunci a fost cursul anilor 7076 [1568]".

Voievodul care în aceste cuvinte lapidare îşi reconstituia o biografie atît de agitată: ani de temniţă, ani de exil în Siria (mai fuseseră şi alţii, nepomeniţi de el, dar amintiţi de documente, în Rodos) se numea Alexandru şi era al doilea domnitor cu acest nume pe tronul principatului muntean. Deoarece în majoritatea documentelor s-a intitulat „Io Alexandru voievod... fiul marelui şi preabunului Mircea voievod, nepotul lui Mihnea voievod", istoria ţării l-a reţinut sub numele de Alexandru II Mircea. Dar cu toate că voievodul îşi desemnase atît de explicit descendenţa, multă vreme, începînd chiar din veacul următor, s-a crezut despre el că ar fi fiul lui Mircea Ciobanul şi al Doamnei Chiajna, deşi despre Mircea Ciobanul se ştia că este fiu al lui Radu cel Mare, nu al lui Mihnea cel Rău.

Abia în 1915, slavistul şi istoricul Stoica Nicolaescu a lămurit această confuzie ce

Alexandru II Mircea. Miniatură de pe un manuscris aflat în colecţia Suceviţei, mărturie a multiplelor legături stabilite între cele două principate

dăinuia de aproape trei secole, arătînd adevărata origine a lui Alexandru II Mircea şi a fratelui său, Petru Şchiopul. El a precizat că acest Mircea voievod, de care pomeneau atît de des documentele lui Alexandru II, era fiul lui Mihnea cel Rău, care-l asociase la domnie în scurta perioadă în care se aflase pe tronul Ţării Româneşti (1508-1510). După ce Mihnea — confruntat cu opoziţia boierilor — s-a văzut nevoit să fugă la Sibiu, tînărul Mircea a încercat să restabilească autoritatea domnească. Asediat la mănăstirea Cotmeana de vătaful de vînători Neagoe (viitorul domn Neagoe Basarab), acest Mircea abia-abia a scăpat cu viaţă, sărind împreună cu un slujitor al său „pre o fereastă, noaptea, dăsculţi, dăscinşi şi fără işlice... iară armele le-au luat", cum descrie acest episod *Letopiseţul cantacuzinesc*. S-a refugiat şi el la Sibiu, unde a asistat neputincios la asasinarea tatălui său de către un fanatic al Craioveştilor, Dimitrie Iacşici, apoi din Transilvania a trecut în Moldova, unde sora sa, Ruxandra, era soţia urmaşului lui Ştefan cel Mare, Bogdan cel Orb.

După tentative nereuşite de a-şi căpăta domnia, a ajuns la Poartă, unde, de asemenea, ani în şir, a năzuit să revină pe tronul strămoşesc, tentative ce i-au atras, din partea istoriografiei moderne, supranumele de Mircea Pretendentul. Una dintre încercări a avut loc în anul 1521, cu sprijinul paşei de Nicopole, Mehmet-beg. Este vorba de expediţia amintită în celebra scrisoare a lui Neacşu — cel dintîi document redactat în limba română care ni s-a păstrat. Despre această expediţie se menţionează şi într-un raport din 10 noiembrie 1521 al ambasadorului veneţian la Poartă: „pentru Mircea voievod, fiul răposatului Mihnea, cel gonit de Neagoe, a făcut Melimet-beg expediţia sa în Muntenia".

Nu a reuşit; a transmis însă această năzuinţă fiilor săi, Alexandru, Miloş şi Petru, toţi născuţi la Constantinopol, în intervalul 1529-1534. Despre ei, Gerlach, un profesor german din Göttingen, ajuns la ambasada ţării sale din Constantinopol, consemna pe la jumătatea veacului XVI că erau trei tineri plini de virtuţi şi cu purtări alese, care frecventau înaltele cercuri din Constantinopol şi care îşi făgăduiseră să se ajute între ei pentru recăpătarea tronului părintesc. Tot de la Gerlach ştim că tinerii prinţi cîştigaseră prietenia unui influent dregător din Fanar, Mihail Cantacuzino, supranumit de otomani — pentru iscusinţa sa diplomatică — „Şeitan-oglu" (Fiul dracului), iar prin căsătorie (Alexandru cu Ecaterina Salvaressa; Petru cu Maria Amirali) au căpătat sprijinul financiar, atît de necesar în lupta pentru tron.

Mireasa răpită

Deşi născuţi şi crescuţi la Constantinopol, departe de ţară, tinerii fii de prinţ au fost formaţi în spiritul dragostei pentru pămîntul strămoşesc şi pentru limba română. De la Petru Şchiopul ni s-au păstrat documente redactate de el în limba română (cele mai vechi texte româneşti din Moldova care au ajuns pînă la noi). Alexandru a acordat sprijin constant diaconului Coresi pentru tipărirea lucrărilor alcătuite de el în româneşte. De altfel, legăturile cu Ţara Românească au fost puternice în tot intervalul în care Mircea Pretendentul şi fiii săi au trăit în anturajul Porţii. Soţia lui Mircea, Despina, a venit în ţară, unde documentele o menţionează angrenată în procese cu diverşi boieri ce-i cotropiseră moşiile. Ea se înrudea cu puternice şi influente familii, în frunte cu aceea a lui Stepan, ctitor al mănăstirii Bucovăţ şi viitor mare ban al Olteniei.

După anul 1559, şansa părea să surîdă, din nou, Mihneştilor. Mircea Ciobanul murise şi pe tronul ţării rămăsese fiul său nevîrstnic (avea doar 12 ani), Petru — supranumit ulterior cel Tînăr —, care domnea tutelat de mama sa, Doamna Chiajna. Această guvernare a avut darul să nemulţumească o parte a boierimii din ţară în frunte cu banul Stepan, fiul său Pîrvu şi boierii Goleşti, Albu şi Ivaşcu. Pe de altă parte, doamna Chiajna a trezit şi adversitatea Porţii, a marelui vizir Mehmed Sokolli, şi, mai cu seamă, a lui Mihail Cantacuzino. Iniţial sprijinitor al Mirceştilor, Mihail Cantacuzino a încercat, potrivit tradiţiei vremii, să întărească prietenia printr-o alianţă matrimonială, prin căsătoria fratelui său Ioan, care trăia şi el la Constantinopol, cu o fiică a Chiajnei. Nunta s-a făcut, dar împotriva voinţei fetei, căci mirele era, se pare, nu numai bătrîn, dar şi foarte urît. Şi, ceea ce nu se întîmpla prea des în epoca feudală, cînd calculele politice trebuiau, de regulă, să treacă peste sentimentele personale, s-a petrecut de această dată. Inima de mamă a Chiajnei a învins, doamna punînd la cale răpirea miresei, înainte ca alaiul de nuntă să treacă Dunărea. Incidentul a atras ura nemărginită a lui Mihail Cantacuzino, care a trecut făţiş de partea Mihneştilor. Revenit la Constantinopol din exilul său de la Alep, Alexandru II Mircea, ajutat băneşte şi de negustorii levantini din a căror comunitate făcea parte familia Salvaressa, a obţinut tronul. La începutul verii anului 1568, Petru cel Tînăr, chemat la Constantinopol pentru plata haraciului, a fost mazilit şi exilat la Konya (antica localitate Nicomedia), boierii ce-l însoţeau alegîndu-l domn pe Alexandru II. Doamna Chiajna, venită şi ea în capitala Imperiului otoman pentru a-şi ajuta feciorul, lua, la rîndul ei, drumul exilului, spre Alepul pe care noul domnitor abia îl părăsise.

Desigur, incidentul a avut un rol însemnat în desfăşurarea evenimentelor din 1568. Schimbarea de domnie se datora însă unor cauze mai adînci, determinate de opţiunile diferite pe care diversele grupări boiereşti le aveau faţă de raporturile cu Imperiul otoman. Domnia lui Soliman Magnificul, încheiată de puţină vreme (1566), marcase apogeul puterii otomane, adoptarea unei politici prootomane

apărînd, în acei ani, cea mai eficientă soluţie pentru menţinerea autonomiei ţărilor române. De altfel, atît domnia lui Alexandru II Mircea în Ţara Românească, cît şi cea a lui Lăpuşneanu în Moldova se conformau acestei linii politice. În menţinerea ei, Alexandru vodă reprezenta un argument puternic, dată fiind experienţa politică şi diplomatică căpătată în inima Imperiului otoman, acolo unde era — pentru această parte a continentului — centrul intrigilor politice.

Alegerea sa reprezenta, de asemenea, întoarcerea la linia tradiţională basarabească, Mihnea cel Rău fiind fiul lui Vlad Ţepeş, la rîndul său nepot al lui Mircea cel Mare; Alexandru era deci coborîtor din primii Basarabi. Lucru, de altfel, cunoscut şi de contemporani. „Alexandru vodă — scria, pe baza unor izvoare muntene, cronicarul sas Johann Filstich — fu uns domn..., iar boierii pribegi din Transilvania i se închinară şi-l cunoscură domn după dreptate". La rîndul său, Giovanni Francesco Commendone, fost secretar papal şi emisar al Sf. Scaun în această parte a Europei, consemna într-unul din rapoartele sale că „acum domneşte asupra lor [locuitorilor din Ţara Românească] Alexandru voievodul sau palatinul, care îşi trage obîrşia de la [Vlad] Dracul, odinioară rege al valahilor, bărbat însemnat şi credincios, prea cinstitor al religiei creştine".

Trei hrisoave de la Negru Vodă

La 17 iunie 1568, însoţit de alaiul de boieri veniţi la Constantinopol împreună cu Petru cel Tînăr, dar şi de numeroase rubedenii din Levant, dornice de înavuţire, Alexandru II Mircea pornea spre Ţara Românească. „Era — subliniază N. Iorga în sinteza sa de *Istorie a românilor* — destul de dibaciu sau destul de iubitor al neamului din care se trăgea, ca să caute a afirma tot mai mult românismul său". Deşi venea pentru întîia oară în contact cu realităţile româneşti, noul voievod a vădit, încă de la începutul domniei, o lucidă şi bună cunoaştere a ţării şi mai cu seamă a istoriei ei. Hrisoavele pe care le acorda fac dese referiri la danii din vremea lui Basarab cel Bătrîn (Laiotă Basarab), Vlad Călugărul şi „Vlad voievod, cel numit Ţepeş".

Dar interesul cel mai mare în această direcţie îl prezintă menţionarea lui Negru Vodă, într-un hrisov acordat la 8 ianuarie 1569 Tismanei. Alexandru Mircea întărea acesteia stăpînirea asupra satului Elhoviţa „pentru că i-a fost veche şi dreaptă ocină şi dedină, încă de la întemeierea Ţării Româneşti, întîi de la Negrul voievod şi apoi de la toţi domnii care au fost mai înainte". Acelaşi legendar voievod mai este invocat în alte două hrisoave, amîndouă emise în ziua de 28 aprilie 1576 în favoarea aceluiaşi lăcaş, privind satele Bistreţul şi Comani, revendicate de doi boieri: marele vornic Ivaşco şi Pîrvu, fiul lui Cherbeleţ. „Domnia mea — se arată într-unul din aceste documente — am cercetat şi am judecat după dreptate... cu toţi cinstiţii dregători ai domniei mele. Şi încă am citit domnia mea şi vechile cărţi de ocină ale mănăstirii, cartea răposatului Negrul voievod [precizare ce revine şi în celălalt document]. Şi am aflat domnia mea şi am văzut că satul Bistreţul este dat şi dăruit, cu tot hotarul, de răposatul Negrul voievod sfintei mănăstiri, iar jupan Ivaşco, mare vornic, el n-au avut nici un amestec".

La sfîrşitul secolului trecut, cînd critica istorică a respins existenţa lui Negru Vodă, documentele la care se referea Alexandru au stîrnit multe discuţii, afirmîndu-se ori că erau false, ori că numele emitentului lor va fi fost altul. Autenticitatea acestora însă nu poate fi contestată. Le-ar fi respins în primul rînd împricinaţii, între care Ivaşco, marele vornic, se număra printre favoriţii domnitorului, avînd un cuvînt greu în Divanul ţării. Mai ispititoare e a doua ipoteză. Din păcate, nu ştim ce anume hrisoave *de la Negru Vodă* va fi ţinut în mînă Alexandru vodă. Am fi avut astfel cheia personajului misterios ce se ascundea sub acest supranume!

Preocupat să realizeze o stabilitate internă, prin încheierea disputelor dintre grupările boiereşti, care vreme de aproape două decenii generaseră numeroase lupte interne, nu o dată însoţite de vărsări de sînge, Alexandru II Mircea a procedat în spiritul epocii. Urmînd pilda lui Alexandru Lăpuşneanu, omonimul său din Moldova, Alexandru II Mircea a tăiat capetele a 17 boieri şi mari boieri susţinători ai Doamnei Chiajna sau adversari ai Mihneştilor, încă din perioada anterioară revenirii sale în ţară. În locul lor, domnitorul a ridicat în ranguri dregători devotaţi: mai sus-amintiţii Stepan şi fiul său Pîrvu, Albu Golescu — devenit mare clucer, Ivaşco Golescu — mare logofăt şi apoi mare vornic. Alături de ei au apărut noi slujitori, mulţi dintre ei folosiţi în misiuni diplomatice. Aşa a fost, de pildă, Florea postelnic, căruia la 1 iunie 1571 îi dăruia satul Bezdina „pentru slujba credincioasă cu care a slujit domniei mele prin ţări străine".

Efectele stabilităţii interne nu au întîrziat să se arate pe planul înfloririi economice şi culturale a ţării. O atenţie deosebită a acordat voievodul oraşului Bucureşti, principala reşedinţă a ţării (Alexandru II Mircea a rezidat şi la Tîrgovişte), căruia i-a sporit frumuseţea. Pe bună dreptate, diecii vremii consemnau în hrisoave formule de felul „s-au scris [acest document] ... în minunatul oraş Bucureşti" (22 ianuarie 1572) sau „şi eu, Fiera logofăt, scriitor, care am scris în minunata cetate Bucureşti" (10 aprilie 1572). Sub domnia lui Alexandru II Mircea, prefaceri a cunoscut Curtea domnească (Curtea Veche), a cărei construire începuse în vremea lui Mircea Ciobanul şi ctitoria Sf. Troiţă, cunoscută ulterior sub numele Radu Vodă (datorită înnoirilor survenite în timpul domniei lui Radu Mihnea). Oraşul a cunoscut o neconte-

nită dezvoltare. Documentele vremii menționează apariția a numeroase prăvălii, băi, precum și existența unei întinse grădini cu căprioare — „ciutăria domnească".

Și pe plan extern, domnitorul s-a dovedit un demn continuator al liniei politice tradiționale românești. Deși venea de la Constantinopol, unde era considerat un susținător al politicii otomane, Alexandru vodă năzuia să obțină independența țărilor române, aflate sub suzeranitate turcească. Exemplul cel mai convingător în această privință îl constituie bătălia de la Lepanto (7 octombrie 1571) la care, în virtutea obligațiilor pe care le avea față de Poartă, domnul Țării Românești a trebuit să furnizeze un număr de corăbii și vîslași. Documente recent reanalizate (A. Pippidi: *Hommes et idées du sud-est européen*) arată că, prin intermediul veneților, Alexandru vodă a încercat să intre în contact cu tabăra creștină. El și-a oferit serviciile „armadei" aliate, arătîndu-se gata să ridice împotriva otomanilor nu numai țara sa, dar și Moldova și Transilvania, precum și Serbia și Bulgaria. Tentativa a rămas fără urmări. Ea ilustrează însă preocuparea constantă a domnilor țărilor române de a folosi fiecare prilej favorabil pentru înlăturarea dominației otomane.

Uniunea dinastică moldo-muntean

Promisiunea lui Alexandru II de a ridica la luptă împotriva otomanilor nu numai Țara Românească, ci și Moldova și Transilvania nu era întîmplătoare. În contextul politic al ultimului pătrar de veac XVI se făcea simțit tot mai pronunțat un curent nou, dar cu adînci rădăcini în tradiția românească — năzuința unirii acestor țări surori. Recunoașterea comunității de neam, limbă, credință și teritoriu a țărilor române era pentru această epocă destul de larg răspîndită. O subliniau și cărturarii străini: „Valahia, despre care se socoate că a fost locuită odinioară de daci și geți — scria la 1564 călătorul italian Anton Maria Graziani — este împărțită în două părți, dintre care una muntoasă și aspră se îndreaptă către miazăzi și este numită Valahia transalpină, cealaltă plană și mai bogată în ogoare și oameni e orientată spre nord și se cheamă Moldova, și în amîndouă domnesc voievozi (căci astfel numesc ei pe domnitorii lor)". Identitatea de grai era, de asemenea, evidentă: „Locuitorii acestor țări — arăta, la rîndul lui, francezul Pierre Lescalopier — își numesc limba lor românește, adică română [*ils nomment leur parler romanechte, c'est à dire roumœin*]".

Principatele acționaseră deseori unite împotriva primejdiei străine și întrețineau între ele strînse legături economice și comerciale. Tradiția alegerii voievodului din familiile domnitoare în cele două țări, Mușatinii în Moldova, Basarabii în Muntenia, avea numeroase implicații. În a doua jumătate a veacului XVI — în bună măsură și sub influența mentalității renascentiste ce începea a fi resimțită și în țările române — și această tradiție a „osului domnesc" din aceeași familie începea să se clatine, mai cu seamă că legăturile de rudenie între cele două case domnitoare erau destul de numeroase. Străbunicul lui Alexandru II Mircea, Vlad Dracul, fusese căsătorit cu fiica (sau sora) lui Iliaș I (fiu al lui Alexandru cel Bun); Ștefan cel Mare fusese căsătorit cu mătușa Mihneștilor, Maria Voichița, fiica lui Radu cel Frumos (frate cu Vlad Țepeș) și, în sfîrșit, sora bunicului lui Alexandru, Ruxandra, fusese căsătorită cu Bogdan III, urmașul lui Ștefan cel Mare.

În aceste condiții, avînd în vedere și instabilitatea politică din Moldova după încheierea domniei lui Alexandru Lăpușneanu (1568), s-a ivit ideea înscăunării unui Basarab pe tronul Mușatinilor, anume a fratelui lui Alexandru, Petru Șchiopul. „Ideea acestei stăpîniri ori într-o țară ori în cealaltă, odată ce era descendență românească — scria N. Iorga în *Istoria românilor* — îi revine lui Alexandru... [El] a îndrăznit să ofere Moldovei un domn muntean, ca și cum calitatea dinastică n-ar fi avut nici o valoare pe lîngă unitatea de neam".

Numirea lui Petru Șchiopul ca domn a implicat o susținută activitate diplomatică, ale cărei amănunte nu ne sînt, din păcate, îndeajuns cunoscute, dar în realizarea ei un rol important a avut și Mihail Cantacuzino (de altfel, neamul acestora își unea din ce în ce mai mult destinele de acelea ale românilor, urmașul lui Șeitan-oglu stabilindu-se în Țara Românească).

Desfășurarea evenimentelor din primăvara și vara anului 1574 este cunoscută[1]. După episodul de ia Roșcani (iunie 1574), Petru Schiopul a devenit domn al Moldovei, realizîndu-se astfel pentru prima dată în istoria celor două principate o stăpînire comună, basarabească, asupra lor. Uniunea dinastică a constituit cea mai de seamă înfăptuire a domniei lui Alexandru II Mircea și ea avea să fie imortalizată în fresca de la Bucovăț, lîngă Craiova, înfățișînd, chiar pe peretele de la intrare, portretele lui Alexandru și al doamnei Ecaterina, de o parte a ușii, ale lui Petru și Miloș, de cealaltă. Textul inscripției de deasupra — *Cronica murală de la Bucovăț*, cum e denumită — consemnează cele două evenimente majore ale familiei: revenirea Mihneștilor pe tronul strămoșesc (prin Alexandru vodă) și înscăunarea aceleiași familii în Moldova (prin Petru Șchiopul). De altfel, și alte realizări artistice ale domniei sînt subordonate aceleiași idei, a sublinierii continuității dinastice a Basarabilor. Astfel, din inițiativa voievodală, la mănăstirea Argeșului s-a realizat o impresionantă „cronică pictată" a domnilor Țării Ro-

(Continuare în p. 22)

1 *Magazin istoric*, nr. 6/1974, 7, 8/1982.

Cu mai bine de un secol în urmă, în anul 1870, la Parța — localitate aflată la aproximativ 15 km sud-vest de Timișoara — erau semnalate o serie de vestigii preistorice. Descoperiri izolate s-au făcut și în anii următori, dar cercetări sistematice au fost întreprinse — însă numai pe perioade scurte — în anul 1931, de către Ioachim Milola, apoi în 1943 și 1951, de către Marius Moga și în 1962-1963 tot de către M. Moga împreună cu Ortansa Radu. Investigațiile respective au avut drept scop salvarea unor vestigii scoase la suprafață cu prilejul diferitelor lucrări edilitare sau agricole. Abundența descoperirilor din peste 30 puncte ale comunei, ca și originalitatea materialului arheologic demonstrau însă limpede că așezarea de la Parța prezenta un interes deosebit pentru arheologi. De altfel, Marius Moga ajunsese la concluzia că aici se formase și evoluase o formă specifică de cultură neolitică, pe care el o numise încă din 1944 Cultura Banatului.

Aceste considerente au determinat inițierea, sub egida Muzeului Banatului, în 1978, a unor cercetări mai ample, care au dus la identificarea unui sanctuar de mari proporții, cu o abundență de obiecte și podoabe rituale deosebit de semnificative pentru reconstituirea tabloului de viață al societății neolitice care a trăit pe aceste meleaguri în prima parte a mileniului IV î.e.n. În vara anului 1985, după încheierea lucrărilor de dezvelire integrală a sanctuarului, a început operația — la fel de migăloasă — a asamblării și reconstituirii lui, în cadrul Muzeului Banatului din Timișoara, acțiune la care și-a adus contribuția o echipă de restauratori timișoreni formată din Ioan Davițoiu, Adrian Fota și Răzvan Găvan, precum și o seamă de specialiști de la alte muzee din țară; urmează ca, într-o etapă ulterioară, să reconstituim și unele construcții învecinate cu sanctuarul și să stabilim mai exact rostul diferitelor obiecte scoase la iveală cu prilejul săpăturilor.

O colectivitate autohtonă acum cinci milenii

CE NE DEZVĂLUIE SANCTUARUL NEOLITIC DE LA PARȚA?

GHEORGHE LAZAROVICI,
Muzeul Banatului,
Timișoara

O descoperire unică

Și în alte locuri din țara noastră — la Căscioarele[1], de pildă, în județul Giurgiu, la Buda-Cealîlău, în jud. Neamț, în localitatea Pianu de Jos, din județul Alba — au mai fost descoperite sanctuare, unde s-au practicat ritualuri cu caracter magico-religios. Sanctuarul de la Parța constituie însă, prin mărimea și mai cu seamă prin multitudinea de obiecte rituale pe care le conține, o descoperire unică, oferind un material extrem de interesant pentru cunoașterea practicilor religioase și implicit a nivelului de civilizație din acele îndepărtate timpuri, furnizîndu-ne, totodată, date semnificative despre îndeletnicirile principale ale locuitorilor așezării respective.

Au existat, de fapt, după cum atestă cercetările, mai multe sanctuare, ce s-au suprapus în timp. Sanctuarul din faza cea mai veche avea forma unei construcții dreptunghiulare, cu dimensiunile 12,5 m lungime și 7 m lățime. În interior, un perete tencuit cu pămînt galben-lutos, prevăzut cu o deschizătură lată de 0,60 m, delimita o masă-altar. Pe ea au fost găsite o vatră portativă, sprijinită pe patru picioare de lemn, pentru arderea ofrandelor, soclul unui suport de idol-bust, un loc pentru depozitarea cenușii și o casetă de 0,40 × 0,60 m.

Pe baza acestor elemente putem reconstitui, în linii mari, felul în care se desfășura un ritual. Cel ce îndeplinea ceremonia arderii rituale a ofrandelor (preot ori șaman) pătrundea prin deschizătura din perete — care, fiind mică, nu îngăduia celorlalți membri ai comunității să asiste — și ardea ofrandele invocînd anumite divinități, imaginate prin ca-

[1] *Magazin istoric*, nr. 5/1972.

petele mobile, probabil de animale (cultul bucraniului[1] fiind foarte răspîndit în lumea neolitică). Ofrandele nedestinate arderii erau așezate în caseta din stînga vetrei portative.

Este posibil ca acest prim sanctuar să fi avut și alte elemente rituale, ce nu s-au păstrat; în împrejurări ce ne sînt deocamdată necunoscute, el a fost înlocuit de un altul, de dimensiuni ceva mai mici (11,6 m lungime, 6 m lățime). Cu excepția unor mici stricăciuni provocate de-a lungul vremii de diferite lucrări agricole, acest lăcaș a rămas intact, oferindu-ne posibilitatea de a cunoaște cu mare exactitate înfățișarea și rosturile diferitelor amenajări din cadrul lui.

Înainte de a începe construcția propriu-zisă, locuitorii așezării au făcut, din bucăți mari de lut, o statuie cu două capete, așezată pe un soclu din pămînt nisipos, lipit în exterior cu argilă bine netezită. După uscare, statuia și soclul au fost arse în același loc în care au fost alcătuite, apoi au fost ridicate părțile de lemn ale sanctuarului, mesele-altar, pereții și suprastructura.

Acest al doilea sanctuar era împărțit în două încăperi. Camera de la răsărit adăpostea statuia în spatele căreia se găsea o masă-altar de mari dimensiuni (aproape cît întreaga încăpere), pe care se aflau mai multe obiecte: o cupă mare cu picior, din lut nears, o vatră portativă și o „tavă" lucrată, ca și vatra, din chirpici. Arderea ofrandelor se făcea pe vatra portativă; ofrandele care nu trebuiau arse erau depuse pe tava de chirpici; cupa era destinată lichidelor. Pe peretele din fața mesei-altar erau imaginate divinitățile cărora li se aduceau aceste ofrande, divinități înfățișate prin frunțile unor cranii de ovine și caprine încastrate în zid.

În cealaltă încăpere, din partea de apus a sanctuarului, pe peretele din extremitatea vestică, se găsea o deschidere de formă rotundă, imaginînd „Soarele" („fereastră", i-am putea spune) care lăsa să pătrundă lumina. Lipită de acest „Soare" se afla o „Lună" (confecționată dintr-o bucată de lut), avînd cornul așezat chiar pe marginea deschiderii rotunde. „Luna", așa cum se poate constata cu ușurință, se desprindea adesea, fiind necesară relipirea ei, de fiecare dată în aceeași poziție, adică cu cornul lipit de Soare. În mod evident, e vorba de o reprezentare a cuplului Soare-Lună, foarte important pentru descifrarea unor aspecte ale mitologiei comunității de la Parța.

Și în această încăpere s-au găsit o serie de vase rituale: o cupă din argilă, o rîșniță, mici greutăți de la un război de țesut, cîteva bile de praștie, o vatră portativă și o masă-altar, încăperea avînd, pe peretele din fața ei, îngropate în zid, frunți de animale. Pe podea au fost depistate un bust de idol, mai multe vase sparte ritual și un vas păstrînd fragmente de oscioare de animale mici.

Agricultori și meșteșugari pricepuți

Sanctuarul de la Parța are semnificații deosebite. El ne înlesnește cunoașterea unor elemente importante privind îndeletnicirile predilecte ale oamenilor care au trăit în aceste locuri în urmă cu peste 5 000 ani. Ei erau crescători de animale (cornute mici, dar și mari, întrucît unul din cele două capete ale statuii înfățișa craniul unui bovideu). Cultivarea plantelor, îndeosebi a cerealelor, ocupa un loc însemnat în preocupările comunității respective, dovadă în acest sens fiind rîșnița și boabele aduse în dar divinităților solare. Membrii respectivei comunități erau și pricepuți meșteșugari: numărul mare de vase din argilă, greutățile de la războiul de țesut și mai cu seamă sanctuarul însuși — remarcabilă realizare arhitecturală pentru vremea de atunci — denotă înaltul nivel de civilizație atins de colectivitatea de aici.

Descoperirea este, de asemenea, importantă pentru descifrarea unor componente ale suprastructurii colectivităților din neolitic. Deși în această privință cercetările sînt în curs, fiind necesare comparații și analogii cu alte descoperiri asemănătoare, putem desprinde o serie de concluzii. Membrii comunității erau adoratori ai Soarelui și Lunii (cum o arată obiectele și reprezentările din încăperea vestică). Se închinau, de asemenea, Marii Zeițe Mamă — venerată, cum se știe, de multe populații din comuna primitivă. Cultul acestei zeițe este ilustrat de marea statuie din interiorul sanctuarului, una din „ramurile" ei reprezentînd pe această zeiță. Celălalt cap al statuii (reamintim că ea imagina un trup cu două capete) înfățișa craniul unui bovideu, ceea ce denotă că locuitorii așezării practicau și Cultul Taurului, răspîndit, de asemenea, pe o arie largă a lumii antice, în Europa și Orientul Apropiat și Mijlociu.

Interpretarea semnificației pieselor descoperite în sanctuarul de la Parța, a rosturilor sanctuarului însuși reprezintă probleme de viitor ale cercetării. Este sigur că descifrarea lor va aduce noi și prețioase informații privind viața materială și spirituală făurită pe aceste meleaguri în urmă cu milenii. ■

[1] Cult răspîndit la popoarele primitive, constînd în adorarea părții frontale a unor cranii de animale, îndeosebi cornute.

Grigore Ureche, Nicolae şi Miron Costin, Ion Neculce, Constantin Cantacuzino, Radu Popescu, Radu Greceanu, nume de rezonanţă pentru începuturile istoriografiei în limba română, sînt autorii unor scrieri care au cunoscut o largă circulaţie pe tot cuprinsul românesc încă sub forma manuscrisă din sec. XVII-XVIII, continuînd cu ediţiile critice şi de popularizare din secolul nostru.

Alături de aceşti reprezentanţi de frunte ai istoriografiei naţionale din sec. XVII-XVIII, au scris şi au activat şi alţi autori — unii pierduţi în anonimatul vremurilor — care, prin eforturile lor de a alcătui scrieri cu caracter istoric (cronici, cronografe, izvoade etc.) au contribuit la consolidarea tradiţiei istorice în limba română. Unul dintre aceşti cărturari a fost Gheorghe Brancovici — autorul celei dintîi cronici în limba română din Transilvania.

Gheorghe Brancovici şi cronica sa

ROMÂNII SÎNT DINTOTDEAUNA PE PĂMÎNTURILE LOR

MARIETA CHIPER,
Institutul de istorie „N. Iorga"

Gheorghe Brancovici s-a născut la Ineu (jud. Arad), în anul 1645, într-o familie de oşteni şi clerici, de origine sîrbă, care numărase printre înaintaşi şi luptători sub steagurile lui Mihai Viteazul, înfăptuitorul unirii celor trei ţări române surori, Valahia, Moldova şi Transilvania, la anul 1600. Fratele său, Sava Brancovici, după ce se călugărise la mănăstirea Comana din Muntenia, ajunsese, în 1656, mitropolit al bisericii ortodoxe din Transilvania. Sub supravegherea lui Sava, Gheorghe Brancovici şi-a făcut cea mai mare parte a studiilor la Alba Iulia. Şi-a însu-

În imagine: Gheorghe Brancovici într-o stampă de epocă.

şit, încă din tinereţe, mai multe limbi (turca, maghiara, germana, latina, slavona), pe lîngă română şi sîrbă.

A fost apreciat pentru cunoştinţele sale, astfel că, la 18 ani, a intrat în serviciul diplomatic al principelui Transilvaniei, Mihail Apafi (1661-1690), care l-a trimis, în 1663, cu o delegaţie transilvăneană la Poartă. A îndeplinit apoi funcţia de tălmaci la Adrianopole, pe urmă pe aceea de locţiitor al unor capuchehaie ai principelui Transilvaniei la Istanbul. Între anii 1675 şi 1677, Gheorghe Brancovici a fost el însuşi capuchehaie la Poartă. În 1668, împreună cu fratele său, mitropolitul Sava, a întreprins o călătorie la Moscova spre a solicita ajutor în favoarea ortodocşilor din Transilvania, supuşi unor persecuţii religioase tot mai dure din partea nobilimii maghiare.

Animat de ideea constituirii unui front al popoarelor balcanice pentru înlăturarea dominaţiei otomane, Brancovici s-a angajat într-un complicat joc politic. A intrat în legătură cu domnitorul Ţării Româneşti, Grigore Ghica (1660-1664, 1672-1673), care a acordat sprijin familiei Brancovici şi de la care a obţinut promisiunea de a-i susţine pe ortodocşii din Transilvania.

Viitorul cronicar nutrea speranţa iluzorie că ar putea ajunge chiar în fruntea unui stat independent sîrb, pretinzîndu-se descendent din dinastia Brancovici, care dăduse mai mulţi despoţi ai Serbiei. Pentru realizarea acestor speranţe, el şi fratele său au intrat în tratative cu agenţi ai curţii de la Viena, solicitîndu-le ajutorul. Înrudirea Brancoviceştilor cu fosta familie domnitoare, ca şi cu Brîncovenii din Ţara Românească, nu era reală. Asemănarea de nume a contribuit însă la creşterea influenţei lor în epocă.

Bănuiţi de urzeli potrivnice autorităţilor maghiare, Sava şi Gheorghe Brancovici au fost arestaţi în 1680, din porunca lui Apafi. Sava Brancovici a murit ca urmare a torturilor la care a fost supus în detenţie, în timp ce Gheorghe a reuşit să scape, refugiindu-se în Ţara Românească. La Craiova a fost foarte bine primit de marele ban Radu Năsturel, fiul lui Udrişte Năsturel[1]. De aici a trecut la Bucureşti, la curtea lui Şerban Cantacuzino (1678-1688).

[1] *Magazin istoric*, nr. 9/1983, 4/1985.

Un confident al lui Grigoraşcu vodă Ghica

Dr. SILVIU ANUICHI

Gheorghe Brancovici era un bun cunoscător al istoriei românilor, ca şi al politicii sud-est europene contemporane lui. O dovedeşte şi marea sa cronică, alcătuită în sîrbeşte şi compusă din cinci cărţi însumînd 2 691 pagini (cronică rămasă inedită pînă azi, păstrată în fondul de manuscrise al Bibliotecii patriarhale din Belgrad), care cuprinde importante precizări privind istoria românească şi aduce numeroase dovezi în legătură cu efortul politic desfăşurat de domnii români atît în sprijinul unor popoare balcanice, cît şi în consolidarea propriei autonomii a principatelor române. Amplele referiri ale lui Brancovici la istoria românească erau, în bună măsură, un rezultat al strînselor lui legături cu o seamă de oameni politici şi cărturari români. În lunga sa carieră diplomatică (începută încă din 1663, ca dioc şi apoi ca interpret), Brancovici şi-a făcut mulţi prieteni printre reprezentanţii de vază ai familiilor boiereşti muntene, între care trebuie amintiţi Constantin Brîncoveanu şi cronicarul Stoica Ludescu, Constantin Filipescu-Căpitanul, Udrişte Năsturel şi, mai ales, învăţatul stolnic Constantin Cantacuzino, pentru care a nutrit o caldă afecţiune. În călătoriile sale spre şi de la Istanbul, unde era capuchehaie (adică reprezentant permanent, un fel de ambasador al principelui Transilvaniei, Mihail Apafi), a zăbovit adeseori la Bucureşti şi Craiova, pentru a-şi vizita şi a-şi consulta prietenii de la care a obţinut, fără îndoială, informaţii preţioase pentru opera sa istorică.

Cu prilejul acestor călătorii l-a cunoscut şi pe voievodul Ţării Româneşti Grigoraşcu Ghica, revenit în anul 1672 în a doua sa domnie pe tronul principatului de la sud de Carpaţi. Grigoraşcu Ghica[2] fusese nevoit, după o primă domnie de patru ani, să ia, în urma unei neizbutite campanii otomane contra habsburgilor, calea exilului. Anii de peregrinări prin Europa Centrală şi apoi la Poarta otomană i-au sporit experienţa politică şi i-au întărit convingerea că, numai acţionînd unite, eventual sub acelaşi domn, principatele române îşi puteau păstra independenţa. Opiniile sale corespundeau cu acelea ale cărturarului sîrb. Acesta din urmă vedea în domnul român un posibil sprijinitor al luptei poporului sîrb pentru eliberare de sub jugul otoman. Cum în aceeaşi perioadă principele Mihail Apafi adoptase o serie de măsuri împotriva fratelui lui Gheorghe Brancovici, Sava Brancovici, mitropolit al Transilvaniei, Gheorghe Brancovici a stabilit strînse legături cu Grigoraşcu Ghica, interesat şi el să reunească Transilvania cu Ţara Românească sau măcar să recapete vechile domenii voievodale din Ardeal, Făgăraşul şi Amlaşul. În acelaşi timp, Grigoraşcu Ghica avea nevoie de serviciile lui Gheorghe

[2] *Magazin istoric*, nr. 7/1978.

În perioada cît a stat în Țara Românească, pînă prin 1689, concomitent cu strădaniile sale de a obține ajutoare din partea Rusiei și a Austriei, Brancovici a avut posibilitatea să cunoască cărturarii români ai vremii și renumitele biblioteci ale stolnicului Constantin Cantacuzino și Constantin Brîncoveanu. Și-a strîns în această perioadă informațiile privind atît istoria țărilor române, cît și a statelor învecinate, informații pe care le va prelucra ulterior în scrierile sale.

În 1688, în timpul răscoalei antiotomane a sîrbilor conduși de Novac Petrovici, Gheorghe Brancovici a luat legătura cu răsculații, sperînd în înlăturarea dominației turcești. În anul următor, sub impresia succeselor dobîndite de austrieci în confruntarea cu otomanii, a lansat o proclamație prin care chema la răscoală sîrbii. Și-a organizat, totodată, un grup armat de cîteva sute de oameni, cu care intenționa să se angajeze în lupta antiotomană. N-a reușit însă să treacă Dunărea. S-a retras la Tismana, de unde a fost chemat la Cladova de prințul Ludwig-Wilhelm de Baden, comandantul trupelor austriece. Acuzat de a fi căutat sprijinul Rusiei, cu care Austria se afla în rivalitate în cucerirea dominației în Balcani — Gheorghe Brancovici — care, după cum scria L.F. Marsigli[1], „se socotea stăpînul legitim și ereditar al întregii Serbii și, pe acest temei, atrăsese și supunerea acelei populații, cu atît mai mult, cu cît se bucura de ajutorul domnului Țării Românești" — a fost arestat, dus la Sibiu, apoi la Viena. Ultimii 22 de ani de viață i-a petrecut în detenție la Viena și, apoi, la Eger (Cheb, în Cehoslovacia). A încetat din viață în decembrie 1711.

Gheorghe Brancovici este autorul a două cronici: una de dimensiuni reduse (cca. 60 pagini de manuscris), elaborată în limba română, și alta de mari proporții (aproximativ 2 600 pagini manuscrise), redactată în sîrbește. A mai alcătuit și cîteva scrieri religioase: o carte de rugăciuni, un catehism și comentarii pe marginea unor versete biblice (după unele opinii, acestea s-ar datora fratelui său, Sava Brancovici). Ele sînt scrise tot în limba română și se păstrează, într-un manuscris de aproape 400 pagini, la Belgrad.

Indiferent că au fost scrise de el sau de fratele său, paginile respective au meritul de

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1980.

Brancovici, pentru consolidarea poziției sale la Poartă, diplomatul transilvănean fiind cunoscut în cercurile de acolo.

În decembrie 1672, Gheorghe Brancovici sosea la București, pentru a-i relata lui Grigoraşcu Ghica evoluția internațională și pentru a solicita intervenția domnului Țării Românești în favoarea fratelui său. Cu acest prilej se vor fi pus probabil bazele actului secret dintre domn și diplomatul transilvănean ce va fi semnat cîteva luni mai tîrziu, la 20 aprilie 1673. Prin acest act Grigoraşcu Ghica oferea lui Gheorghe Brancovici și rudelor sale întregul concurs material și moral, atîta timp cît diplomatul îi rămînea credincios. Actul original — nepublicat pînă acum în românește — păstrat în Arhiva Academiei Sîrbe de Știință și Artă din Belgrad, Colecția istorică nr. 114 (catat greșit 1683 în loc de 1673) este adresat de domnul Țării Românești lui Brancovici, desemnat cu numele de „pan Gheorghie Brîncoveanul" și cuprinde următorul text: „Io Grigore Ghica voievod, din mila lui Dumnezeu domnul Țării Românești..., dat-am scrisoarea noastră, ca să fie de mare credință în mîna dumisale, bun prietenului nostru pan Gheorghie Brîncoveanul, cum noi să-l ținem pre dumnealui la mare cinste și la din destulă milă și la mare credință, nu numai pre dumnealui, ce și tot neamul dumisale. Și taina și sfatul, care între noi ioste legat, pentru bonol [bunul] public și pentru lărgirea sfintei bisericii noastre, aceste taine în toată viața noastră să le ținem în taina cea sufletească a noastră. Și la prietenii dumisale voi fi prieten și de nepriatenii dumisale încă-l voi apăra și le voi sta împotrivă. Și ferească Dumnezeu de vr'o primejdie sau la ajungere de lipsă, iară [și] cu milă domnească să-l ajutorim și să-l scoatem și din primejdie și din lipsă și să-l ajutorim întru toate ca pre un bun credincios prioten al casei noastre. Însă pînă la vremea aceia ce să va ține și dumnealui de credință către noi și către tot neamul nostru, pînă la aceia vreme și noi, după făgăduiala noastră, să urmăm, iar mai înainte ba. Și pre aceste ce mai sus scriu, așa mă făgăduiesc înaintea lui Hristos, spăsitoriul nostru și așe să-mi dea Dumnezeu spăsenia sufletului meu, de nu le voi urma toate deplin. Dat-am cartea noastră în București, leat 1673, aprilie 20 Io Grigore Ghica voievod".

Scrisoarea este revelatoare pentru „legătura de credință, de taină și sfat" (cum definea legăturile aintre români un alt cărturor al vremii, Chiril Lucaris) existentă între domnul Țării Românești și cronicar. Ținînd seama de obiectivele politice ale lui Grigoraşcu vodă și, de asemenea, de planurile năzuite de Brancovici, precum și ale partidei transilvane al cărei reprezentant era, acest tratat ni se înfățișează ca o nouă tentativă de luptă comună a românilor.

Din păcate, legămîntul nu a avut efectele scontate. Soarta celor două personalități a fost asemănătoare, prin tragismul ei. Gheorghe Brancovici — „om abil și îndrăzneț", după cum îl caracterizează N. Iorga — și-a continuat frămîntata carieră diplomatică. La sfîrșitul anului 1674, revenea la București, pentru a-și încunoștiința prietenul asupra evoluției evenimentelor din Transilvania, dar voievodul fusese deja înlocuit, ca o consecință a eșecului otoman în confruntarea militară cu polonii, confruntare de a cărei nereușită fuseseră găsiți „vinovați" domnii români. Grigoraşcu Ghica s-a stins din viață — se pare otrăvit — cînd Brancovici se mai afla la București. Un deceniu mai tîrziu, în cursul războiului austro-otoman, declanșat prin asediul Vienei, Gheorghe Brancovici trăia și el amărăciunea spulberării marilor sale planuri. Arestat în 1689 de trupele habsburgice și-a petrecut restul vieții într-o lungă și deznădăjduită captivitate.

a fi servit în acțiunea de rezistență față de politica de deznaționalizare (prin religie) promovată de nobilimea maghiară în Transilvania împotriva populației românești majoritare. Comentînd asemenea încercări, Nicolae Stoica de Hațeg, un alt cronicar de pe meleaguri bănățene, scria că nobilimea maghiară „au vrut pe rumâni calvini a-i face... Pre atuncea dascălii, pastori din sus în Ardeal veneau, aci rumânește ei învăța a ceti, apoi pre rumâni ungurește îi învăța, la besearică îi ducea, în bisericile ce le luară de la clerul rumânesc".

Cronica în limba sîrbă, al cărei original se păstrează în R.S.F. Iugoslavia, a fost redactată în ultima parte a vieții cărturarului, constituind o variantă mult amplificată a cronicii scrise de Brancovici în limba română. Cunoscută și sub titlul de *Cronica sîrbească*, această scriere a fost utilizată încă din sec. XVIII de istoricul sîrb I. Raici, care a preluat părți masive din ea în *Istoria slavilor* (4 volume, Viena, 1794-1795). Fragmente referitoare la români din această cronică au fost publicate în 1923 de Silviu Dragomir, în *Anuarul institutului de istorie națională din Cluj*.

De o mai largă răspîndire și atenție s-a bucurat așazisa *Cronica românească* a lui Brancovici, al cărei titlu întreg era *Cronica slovenilor, Illiricului, Mysii cei de Sus și cei de Jos Mysii*. A fost scrisă, probabil, în anii 1686 și 1687. Originalul textului nu este cunoscut, lucrarea păstrîndu-se în mai multe copii și variante. Cronica a fost publicată pentru prima dată în 1893 de Aron Densușianu. În 1917, Nicolae Iorga a retipărit-o. O ediție critică însă lipsea. Ea a fost publicată în 1987 la Editura Academiei, sub egida Institutului de istorie „N. Iorga" din București, de cunoscutul medievist și editor de izvoare Damaschin Mioc, împreună cu semnatara acestor rînduri.

În alcătuirea ediției noastre, am utilizat cele 10 manuscrise ale cronicii cunoscute, care au circulat în întreg spațiul românesc, dovadă a interesului de care s-a bucurat cronica românească a lui Brancovici atît în Transilvania, cît și în celelalte țări române. Unul dintre aceste manuscrise a fost cumpărat în 1761 de la Istanbul de Enache Kogălniceanu[1], cînd l-a însoțit în capitala otomană pe domnul Moldovei Constantin Racoviță, mazilit. Cum aflăm dintr-o însemnare, manuscrisul „s-au cumpărat aici, în Țarigrad, di la dascălul lui Ramadan, împreună cu altile în măhălia lui Constandin Racoviță voevod, la leat 1761, avgust 20".

Ideea alcătuirii acestei cronici s-a conturat probabil după ce Gheorghe Brancovici se implicase în lupta de eliberare a sîrbilor și a altor popoare balcanice de sub dominația otomană. Lucrarea a fost concepută ca o scriere angajată politic, care glorifica principalele fapte de arme ale românilor și sîrbilor și ale conducătorilor lor politici și militari în lupta antiotomană. În alcătuirea ei, cronicarul a folosit surse diferite, între care anale și cronici românești, sîrbești și rusești. El menționează uneori izvoarele utilizate, pe care însă nu le reproduce ca atare, ci le prelucrează, conform intențiilor sale.

În redactarea scrierii, autorul a urmat modelul cronografelor[2], începînd consemnarea evenimentelor de la „facerea lumii". După această primă parte de istorie biblică, urmează o alta, care rezumă istoria „celor patru împărății", și, în fine, o a treia parte consacrată istoriei popoarelor din Europa centrală, orientală și din Balcani. Ea se încheie cu descrierea asediului Vienei[3], din 1683, eveniment contemporan autorului, cuprinzînd totodată și relatări cu valoare memorialistică. Cronica lui Brancovici este prima lucrare de acest fel scrisă în românește în Transilvania și, totodată, cea dintîi încercare de istorie universală, redactată în limba română.

Diferitele variante manuscrise, provenite de la diverși copiști, consemnează știri și informații referitoare la români, preluate atît din lucrări cunoscute, precum și din altele rămase neaflate — între ele, și o anume *Istorie a războaielor Țării Românești*. Unele din aceste informații au fost introduse sau prelucrate și de copiștii cronicii, deoarece ele diferă, uneori, de la o copie la alta. Toate sînt însă unanime în a sublinia elogios lupta românilor pentru apărarea pămîntului lor.

Evenimentele anului 1330, care au marcat consolidarea statului feudal independent românesc de la sud de Carpați, sînt consemnate astfel de cronicar: „Carol, craiul unguresc, s-au sculat cu oaste... și-au mers în Țara Muntenească împotriva domnului Basarab voevod și au fost luat Severinul fără de nici o pricină. Și pentru că nici o treabă n-au avut cu dînsul, să-i prade țara și să o calce, Dumnezeu au fost întru ajutoriu lui Basarab voevod și au bătut pre Carol, craiul ungurilor".

Dintre strălucitele fapte de arme ale românilor în lupta antiotomană, *Cronica* înregistrează la loc de cinste biruința lui Mircea cel Mare la Rovine. Una din variantele cronicii cuprinde, de altfel, cea mai amplă și frumoasă descriere a luptei dintre domnitorul român și oștile sultanului Baiazid, din care citățm acest fragment: „Domnul Mircea, voevodul Țării Muntenești, împreună cu rumânii, au bătut pre împăratul turcesc la Rovine. Și atîta i-au znopit de tare pre turci, cît n-au fost mai pomenit nici ei război groaznic ca acela, că să vîrsasă sîngele ostașilor pre cîmpi pînă deasupra de chișățile cailor".

Este prezent în cronică și Iancu de Hunedoara, „carele cu vrednicia vitejiei lui s-au învrednicit a fi și voevod Ardealului". Cu vădită satisfacție este relatată înfrîngerea otomanilor de către Vlad Țepeș în 1462: „Împăratul turcilor au mers în Țara Muntenească, să bată pre Vlad vodă și nimica n-au putut isprăvi, ci de-abea au scăpat și el cu viiață. Încă de nu s-ar fi tras

(Continuare în p. 26)

[1-3] *Magazin istoric*, nr. 7/1977; 5/1986; 7/1983.

1855: CĂLĂTORIE ÎN EUROPA

A. T. LAURIAN

Istoric, filolog, editor de texte, tribun pașoptist, August Treboniu Laurian (1810-1881) a activat atît în Transilvania (de unde era originar), cît și în Moldova și Țara Românească, ilustrînd — prin însăși cariera sa — faptul că cele trei țări române constituiau o singură țară pentru toți românii de-o parte și de alta a Carpaților.

Profesor de filosofie în București (1842), unde a înființat împreună cu Nicolae Bălcescu revista Magazin istoric pentru Dacia (1845), aflat între conducătorii revoluției din Transilvania (la 3/15 mai 1848 el a citit programul revoluționar în marea adunare națională de la Blaj), A.T. Laurian a fost, de asemenea, inspector general al școlilor din Moldova (1852-1858), profesor al Universității din București și primul decan al Facultății de litere (1864-1878), secretar general și președinte al Societății Academice Române (1870-1872, 1873-1876).

A tipărit manuale și studii de istorie, între care o Istorie a românilor, proiectată în opt volume (au apărut doar trei), începînd de la geți și pînă în prima jumătate a sec. XIX.

Chemat în 1852 de domnitorul Grigore Ghica la Iași, A.T. Laurian a fost numit inspector general al școlilor avînd, astfel, conducerea învățămîntului în Moldova. În această calitate a acționat cu deosebit zel pentru reorganizarea pe baze moderne a sistemului de învățămînt. În capitala Moldovei s-a îngrijit, de asemenea, de editarea manuscrisului lui Gh. Șincai, Hronicul românilor și a mai multor neamuri, în trei volume (1853-1854). Apreciindu-i activitatea, Grigore Ghica l-a ridicat, în ianuarie 1855, la rangul de agă, pentru „neobosita aplicație depusă zi de zi întru înflorirea școalelor naționale și capacitatea și deosebitele sale merite".

În același an, a primit însărcinarea de a-l însoți pe Costache Negri la Viena, pentru a urmări lucrările Conferinței desfășurate aici în lunile martie-iunie 1855, în cadrul căreia se dezbăteau problemele regimului politic al Moldovei și Țării Românești în urma înfrîngerii armatelor țariste în războiul din Crimeea (purtat între Imperiul țarist — pe de o parte și Imperiul otoman, sprijinit de Franța și Anglia — pe de alta).

După suspendarea Conferinței — eșuată din cauza divergențelor de interese ale participanților: Poarta otomană, Anglia, Franța, Austria și Rusia — A.T. Laurian a întreprins o călătorie prin unele state europene (Germania, Franța, Anglia, Italia) pentru a studia organizarea învățămîntului din aceste țări. S-a bucurat de aprecieri în locurile vizitate, primind, la 20 iulie 1855, titlul de doctor al Academiei din Hanovra.

În timpul călătoriei a trimis în țară o serie de corespondențe, care au apărut în Gazeta Transilvaniei și Foaie pentru minte, inimă și literatură și prin care comunica impresii și informații despre localitățile vizitate. Era preocupat și de aflarea unor mărturii istorice privind trecutul românesc. Astfel, la Roma, cercetînd Columna lui Traian, constata că în oraș se află numeroase copii în bronz ale celebrului monument. „S-ar cădea — scria Laurian — ca fiecare bibliotecă românească să-și procure cîte una din aceste copii pe care este sculptată istoria strămoșilor noștri".

Din corespondențele lui Laurian publicate de cele două gazete brașovene, am selectat cîteva fragmente, transcrise conform normelor ortografice actuale și cu intervențiile noastre explicative în paranteze drepte. Ele dezvăluie o latură a activității istoricului mai puțin cunoscută[1], notațiile sale înscriindu-se în buna tradiție a însemnărilor de călătorie promovată de Ienăchiță Văcărescu, Dinicu Golescu, I. Codru Drăgușanu, călători și ei pe drumurile Europei, ale căror așezări le-au privit nu numai cu admirație, dar și cu cumpănit ochi critic.

Ioan LĂCUSTĂ

[1] Astfel, dicționarul *Călători și exploratori români*, publicat de V. Borda, în 1985, nu-l menționează și pe A.T. Laurian între călătorii români de la mijlocul veacului trecut.

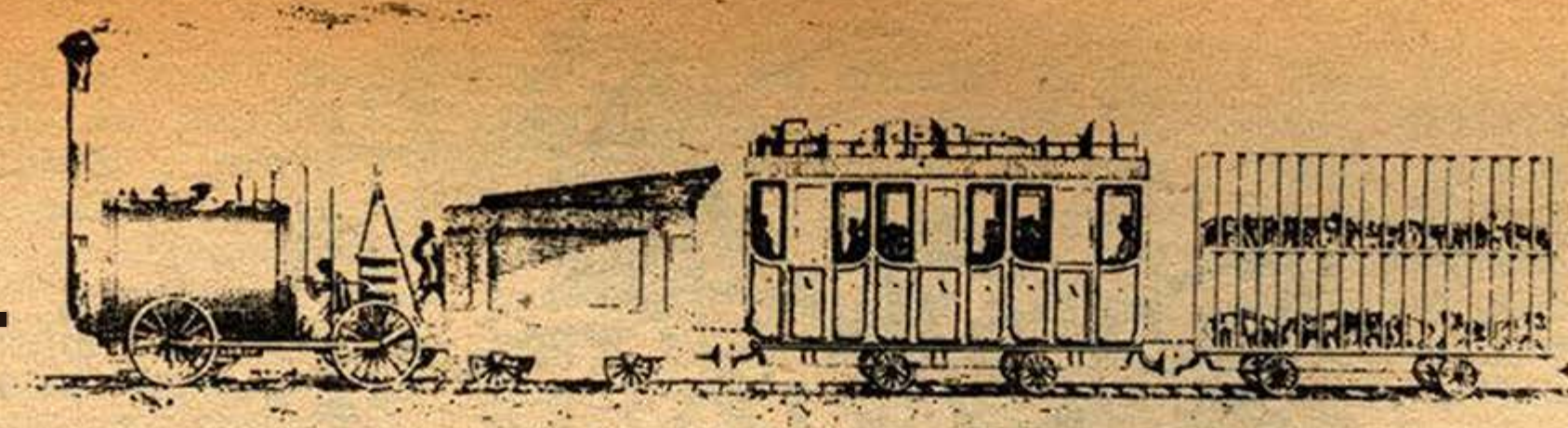

Dresda, 26 mai/7 iunie 1855. Conferinţele de la Viena se închiseseră, la Paris se schimbase persoana principală din minister, la Constantinopole se prefăcuse tot ministerul, în Crimeea, Canrobert dăduse comanda supremă în mîinile lui Pelissier; se mai aştepta, la Viena, venirea lui Reşid Paşa, dacă după întoarcerea lui Redcliff din Crimeea nu s-ar prefface iarăşi ministerul care se schimbase în absenţa lordului; între acestea, tăcere, tăcere adîncă la Viena, numai miercuri în 18/30 mai se întrerupse trista taciturnitate prin serbarea aniversării Academiei ştiinţelor. Ministrul Bach, ca curator, deschise şedinţa prin un cuvînt solenel. Domnul Baugartner vorbi despre lucrările Academiei, domnul profesor Tzippe despre aur, aramă şi fier. Dară nici aur, nici argint nu se vede la Viena, ci numai hîrtie, hîrtie curată, pe care este scris un preţ ce tot scade din zi în zi.

Eu mă pusei pe drum de fier joi dimineaţa la 7 ore şi plecai spre Dresda.

Vineri în 1 iunie trecui prin ţinuturile cele romantice, numite Elveţia saxonică şi la 5 ore după amiază-zi ajunsei în Dresda.

Această capitală zace pe un şes frumos lîngă rîul Elba, care trece prin mijlocul ei. Începutul ei se pierde în întunericul veacului de mijloc, pe la anul 1206 se afla decorată cu titlul de cetate; pe atunci Dresda era proprietate a episcopiei, mai pe urmă a comiţilor mărginari de Meissen, unul dintre aceştia, Enric ilustrul, îşi aşază locuinţa la Dresda. De la anul 1454 încoace, Dresda e reşedinţa liniei Albertine a casei Saxoniei şi de la anul 1806 a regilor Saxoniei. Precum toate cetăţile cele vechi (mai vîrtos cele mărginaşe) se văd înconjurate cu ziduri, aşa era şi Dresda pînă la anul 1815. Atunci se află de cuviinţă a dărîma acele valuri netrebuitoare şi a da cetăţii o mai mare întindere.

Arhitectura Dresdei nu oferește ceva extraordinar, mai toate casele sînt de o formă înaltă cu 3 pînă la 4 caturi, mai toate din centeniul [veacul] acesta sau din cel trecut. Din cauza întrebuinţării cărbunilor de pămînt se văd toţi pereţii acoperiţi cu o tinctură de funingine subţire, ca pereţii unei făurării.

Numărul caselor se suie pînă la 3 700 şi al locuitorilor pînă la 104 000 de suflete — mai toţi germani, de confesiune luterani, afară de familia domnitoare, care de la an 1697 mărturiseşte credinţa catolică, împreună cu vreo 4 300 de locuitori ai cetăţii. Evrei se află în Dresda la vreo 700 de suflete şi au o sinagogă minunat de frumoasă, care se caută şi de către creştini din cauza muzicii celei încîntătoare. Chiar în ziua dintîi a sosirii mele, vineri după amiază-zi, trecînd din întîmplare pe calea în care se află sinagoga, auzii un bas tare şi mă abătui în casă, unde luai parte la vespre, împreună cu fiii lui Israil şi pot zice că-mi plăcu foarte ceremonia lor.

Dresda, 8 iunie, stil nou. Europenilor noştri le place a da Dresdei numele de Florenţa Germaniei, şi în adevăr artele şi ştiinţele se fac de minune reprezentate în această cetate. Dresda posedă [aşezăminte] de mare preţ, înfiinţate mai vîrtos de electorii August I şi II, care trăiră în jumătatea dintîi a centeniului trecut. Aceşti domnitori adunară tesaure de tot felul, arte din toate ţările şi le aşezară în reşedinţa lor prin care ajunse aceasta la un renume european.

Biblioteca regală numără la 300 000 de volumini, la 3 000 de manuscripte, 2 000 de incunabule, 182 000 de disertăciuni [dizertaţii] şi la 20 000 de carte [hărţi] geografice.

Salonul de instrumente matematice şi fizice, camera de modele, Muzeul de istorie naţională, muzeul de obiecte istorice cu diverse armături din veacul de mijloc, Bolta cea verde cu numeroase colecţiuni de tot felul de obiecte artistice de metale, de petri preţioase, începînd cu centeniul 15 pînă în zilele noastre, merită un loc între cele dintîi aşezăminte de genul acesta în Germania.

Dacă galeria de picturi compusă din 2 000 de bucăţi n-are păreche în toată Germania, ea se compară cu cele dintîi ale Europei: originale minunate din şcoala italiană, flamandă, franceză şi germană. Aci e *Madonna di San Sisto*, originalul de Rafael, *Magdalena* lui Correggio şi mulţime de capete de opere din şcoala veneţiană, ferrareză, napolitană. La acestea mai adauge cabinetul de statui antice, muzeul numit al lui Mengs, cu copii de sculpturile cele mai renumite, cabinetul de monede şi, în fine, cabinetul de porţelan chinez, japonez, indian, francez şi saxonic, aşezat în 19 saloane mari.

Dresda este scaunul institutelor şi asociaţiunilor pentru înaintarea ştiinţelor, industriei, educăciunei şi ajutorarea [asistenţa socială] a omenirei. Între acestea se numără: Asociaţiunea pentru culegerea şi păstrarea antichităţilor patriotice; Societatea pentru înaintarea ştiinţelor naturale şi a medicinei; Societatea mineralogică; Academia medico-chirurgică pentru formarea medicilor militari şi a chirurgilor, în unire cu dînsa sînt aşezămintele clinice — un institut de maternitate, o şcoală veterinară şi o grădină botanică — Academia artelor plastice, compusă din trei clase de învăţătură şi din o şcoală de arhitectură. 15 profesori se ocupă cu învăţătura şi afară de acestea ţin prelecţiuni asupra anatomiei şi a istoriei artelor.

Şcoala militară compusă din două institute despărţite după scopul învăţăturii şi felul armelor, adică din şcoala de cadeţi şi din şcoala de artilerie.

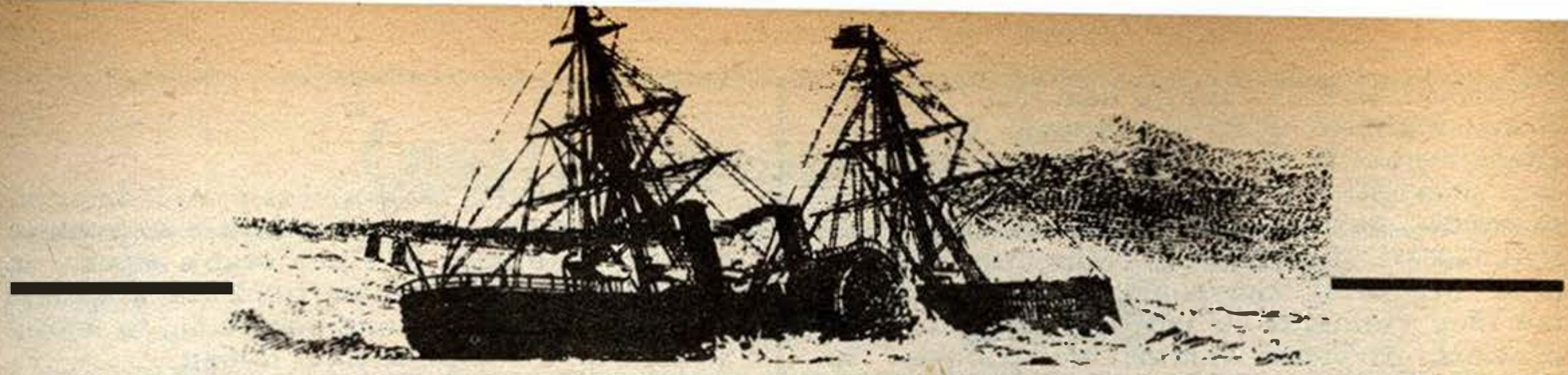

Gimnaziul public, numit Școala de la cruce; două gimnazii private, un institut politehnic, două școale reale; un seminariu de învățători și mulțime de școale primare fundate de particulari sub diverse numiri.

Lipsca [Leipzig], 10 iunie. La 7 iunie, la sărbătoarea cea mare a bisericii catolice, numită joia verde, am ascultat predica la biserica Curții. Regele împreună cu toată familia era de față.

Alt gen de cult — pe care cei vechi îl număra tot între cele divine, însă modernii l-au redus la un divertisment profan, dar cu toate acestea el face unul dintre momentele principale ale vieții națiunilor cultivate — este teatrul. Dresda are un edificiu minunat de frumos — poate că iarna este și căutat —, dar eu îl aflai acum mai cu totul deșert; farsa la care mă întîmplai să asistez, *Principele fermecat*, se jucă foarte mediocru și din cauza aceasta nici nu mă dusei la teatrul din cetate. Dar și mai rău se jucă bucata lui Schiller *Tîlharii* [*Hoții*], în teatrul de vară de la Reisevitz. La Lipsca, teatrul cel mare (de iarnă) este închis, însă la teatrul de vară, care este destul de frumușel, se dau reprezentațiuni pe toată ziua. Eu asistai la bucata lui Kotzebue numită *Arendașiul Cuminiu (Der Pächter Feldkümmel)*[1], care se jucă foarte bine.

Berlin, 25 iunie. Eu nu vă voi descrie Berlinul, căci l-au descris alții destui. Deci mă voi mărgini a însemna că cetatea aceasta zace lîngă rîul Spree, care o taie în mai multe direcțiuni. Este zidită foarte regulat, numără peste 8 000 de case și la 424 000 de locuitori. Berlinul are o universitate, o academie de arhitectură, un institut de industrie (politehnic).

Potsdam, 4 iulie. Venind de la Magdeburg, eu am trecut pe lîngă Potsdam, dară n-am avut timp să descind în oppid [oraș]. Deci făcui astăzi din Berlin o plimbare de o oră pe drumul de fier spre a vedea și acest loc de delicii al regilor prusiani.

Potsdamul are o puseciune [poziție] destul de plăcută în provința cea plată și sterilă a Brandenburgului. Castelul regelui din oppid, Castelul cel nou zidit de Frederic cel Mare după războiul de 7 ani, apoi grădina Sanssouci, cu jocurile de apă cele minunate, cu castelul lui Frederic și cu faimoasa moară de vînt ocupă cu plăcere ochiul și fantasia vizitatorului.

Eu sînt ostenit de plimbare însă mulțămit de petrecere și [mă] grăbesc a vă expedia aceste puține linii dictate de o adîncă impresiune. Eu am dorit să văz pe celebrul autor al Cosmului [*Kosmos*, 5 vol., 1845-1862], A. Humboldt [1769-1859, naturalist și geograf german], care petrecu aici toată săptămîna cu regele ce se afla morbidu [bolnav], însă înțelesei cu mîhnire că el se dusese aseară la Berlin și că se va întoarce luni iarăși la Potsdam.

12 august. Este aproape o lună de zile de cînd am părăsit Germania și am trecut în Franția. Iată-mă acum în mijlocul Parisului, acestei capitale a imperiului francez, care pentru momentul de față au devenit capitala Europei, ca să nu zic capitala lumii. Un conflus înfricoșător de oameni din toate părțile lumii îngroașă numărul locuitorilor indigeni, care sînt și așa destul de numeroși. Sîmbătă, 6/18 august, veni și regina Britaniei [Victoria] spre a pune coroană acestui conflus. În zilele trecute regina vizită palatul de atte și de industrie; aseară se dete un bal împărătesc la curtea cetății (Hôtel de ville); astăzi la 5 ore după amiază va fi revistă [paradă militară] în Cîmpul lui Marte.

Londra, 2 septembrie. Plecînd de la Paris, am ajuns la Boulogne și am trecut la Folkestone în Britania. Marea a fost cam furtunoasă și am pătimit tare de nausée sau de așa-numitul rău marin. După ce am vizitat mare parte din memorabilitățile Londrei — între acestea și palatul de cristal din Sydnenham, care este una dintre cele mai mari minuni ale lumii și întrece cu mult pe cel de la Paris — m-am dus la Oxford, unde am văzut în biblioteca Bodleiană *Tetraevangheliul* scris de monahul Gavriil [Uric] la anul de la facerea lumii 6937 (sau 1429) în monastirea Neamțului în Moldavia pentru domnul Alexandru și doamna Marina, de pe care mi-am luat și notițe. Cunoștința care am făcut-o cu profesorii din aceea universitate minunată în felul său fu de mare interes pentru mine.

După întoarcerea mea la Londra m-am dus la Windsor și am vizitat vechiul castel al reginei și colegiul de acolo. Am cules multe notițe și mi-am făcut multe insemnări.

Paris, 2 septembrie. M-am întors de la Londra iarăși la Paris. Aici în Paris n-am de scop să petrec mai multe zile, ci după ce-mi voi pune trebile la cale, plec la Lyon și de acolo în Italia, apoi mă întorc în Patrie.

Turin [Torino], 12 septembrie. În 5 septembrie am plecat de la Paris pe drumul de fier și seara am ajuns la Lyon. Am vizitat această cetate comercială pe care francezii o numesc a doua după Paris. Universitatea era închisă, iară la liceu am nimerit tocmai la examenele ce făceau elevii care se preparaseră pentru școala politehnică și am asistat la dînsele cu plăcere.

De la Lyon am plecat cu carul iute și am trecut Alpii pe drumul pe unde a trecut Hannibal în Italia.

[1] Feldkümmel, în germană — chimion (latină = Cuminum Cyninum).

Turinul este una dintre cele mai frumoase şi mai regulate cetăţi ale Europei. O universitate renumită şi mulţime de institute literare şi artistice înfrumuseţează capitala Piemontului, care se poate numi cu drept centrul mişcării ştiinţifice din Italia. Amicul meu, prea învăţatul Giovenale Vegezzi-Ruscala, mă făcu cunoscut cu personalităţile care reprezintă diversele ramuri ale ştiinţelor în Piemonte.

Genua [*Genova*] *16 septembrie*. Alaltăieri am venit pe drumul de fier de la Turin la Genua, capitala vechii republici cu care am fost în relaţiuni comerciale în evul de mijloc. Genua are o universitate şi 4 biblioteci. Arhivele ei sînt bogate de materie istorică şi trebuie să se afle multe documente atingătoare şi de ţările noastre.

Astăzi la 12 ore am asistat [în catedrala San-Lorenzzo] la Tedeum pentru luarea Sevastopolii. La 6 ore plec cu navea de vapor „Maria Antoneta" spre Livorno şi de acolo la Civita Vecchia. Marea Ligustică [Ligurică] se vede liniştită; nu ştiu dacă nu mă va trata ca cea britanică. Dacă voi scăpa cu viaţă, vă voi mai scrie.

* * *

În continuarea călătoriei sale, A.T. Laurian a vizitat Roma, de unde a trimis mai multe scrisori (publicate în *Foaie pentru minte*... la 12 octombrie 1855, 28 martie, 2 mai şi 30 mai 1856), în care făcea lungi incursiuni în istoria fostei capitale a Imperiului roman.

La sfîrşitul anului 1855, Laurian s-a întors în ţară, reluîndu-şi activitatea în cadrul Departamentului cultului şi al învăţăturilor publice de la Iaşi, participînd, totodată, la pregătirea şi înfăptuirea unirii principatelor.

Însemnările sale de călătorie — din care am reprodus cîteva fragmente — fac dovada interesului cu care a cercetat unele oraşe şi instituţii din Europa occidentală, precum şi a dorinţei sale de a informa — în buna tradiţie a presei româneşti — cititorii despre cele văzute şi aflate, contribuind astfel, şi pe această cale, la ampla operă de modernizare a societăţii pe care au desfăşurat-o, la mijlocul veacului trecut, revoluţionarii şi cărturarii generaţiei de la 1848. ■

ALEXANDRU II MIRCEA

(Urmare din p. 12)

mâneşti, urmărind succesiunea de la primii Basarabi pînă la Alexandru vodă[1].

Politica domnului Ţării Româneşti s-a răsfrînt cu rezultate bune şi pe planul activităţii editoriale, care a marcat, prin diaconul Coresi, momentul de vîrf al sec. XVI. Coresi reînnodase şirul tipăriturilor româneşti în anul 1556, dar această activitate a cunoscut apogeul îndeosebi în timpul lui Alexandru şi al fiului său, Mihnea II, prin apariţia unui număr de 14 cărţi, între care toate importantele tipărituri în limba română editate de tipograful român şi destinate, cum o mărturisesc *Predosloviile* lor, românilor de pretutindeni: „Eu, diacon Coresi, deaca văzui că mai toate limbile au cuvîntul lui Dumnezeu în limba lor, numai noi, rumânii n-avem... am scris... pre limba rumânească, să fie de înţelegătură".

Tipărite la Braşov, însă cu cheltuiala voievodului Ţării Româneşti, cum reiese din epilogurile lor, aceste lucrări au circulat în tot spaţiul românesc, fiind unul din principalele mijloace de menţinere şi răspîndire a ideii unităţii de neam; alături de ele, cărţile manuscrise, precum acel splendid manuscris miniat de la Suceviţa, în Moldova, cu portretele lui Alexandru II şi al fiului său, contribuiau, desigur şi la sinteza artistică românească.

Despre sfîrşitul lui Alexandru II Mircea, Grigore Ureche scria: „Vă leato 7085[1577] aprilie 15, răposat-au Alixandru vodă, domnul muntenesc, fratele lui Pătru vodă Şchiopul, şi l-au astrucat în mănăstirea Ostrovul — aproape de Bucureşti, ce este zidită de dînsul care au domnit 9 ani şi o lună, şi au rămas domniia Mihnii vodă, fiie-său. Întracesta an s-au arătat în văzduh stea cu coadă sau cumu-i zic unii cometha".

În realitate, la data la care Grigore Ureche consemna decesul, Alexandru vodă mai trăia încă. Era însă foarte bolnav şi, pe deasupra, se confrunta cu noi candidaţi la domnie (un anume Rosso, la Istanbul). A murit la 28 iulie 1577. Uniunea dinastică realizată cu atîta trudă a persistat. Vreme de încă 14 ani, Petru Şchiopul şi Mihnea II au întreţinut strînse legături de colaborare, evidente pe toate planurile vieţii economice, politice, culturale, şi au declanşat noi iniţiative, între care cea mai răsunătoare a fost stingerea vechii vrăjmăşii dintre Mirceşti şi Mihneşti, înfăptuită tot printr-o alianţă matrimonială.

Ideea domniei unor voievozi din aceeaşi familie în ambele principate extracarpatice a stăruit în practica politică românească şi după dispariţia de pe scena politică românească a ambilor voievozi, Petru şi Mihnea, în 1591. Urmaşul lui Mihnea II la tronul Ţării Româneşti a fost Muşatinul Ştefan Surdul, fiul lui Ioan vodă cel Viteaz. A urmat pe tronul aceleiaşi ţări un nou domn Muşatin, pentru ca, la cumpăna dintre veacuri, Mihai Viteazul să înfăptuiască, la 27 mai 1600, unirea tuturor ţărilor române în hotarele dacice, aspiraţie arzătoare şi piatră de hotar în istoria românilor. ■

[1] *Magazin istoric*, nr. 11/1970.

Constantinopol la 1720:

CHIPUL UNUI ORAŞ

PENTRU ISTORIA UNUI IMPERIU

● Unicat cartografic in premieră mondială ● O revelaţie după 27 decenii ● Reintregirea unei capodopere ● Artă şi precizie ştiinţifică ● Dimensiunile erudiţiei voievodului cărturar ● O nouă piesă românească in tezaurul culturii universale ● Erorile eruditilor

Curiozitatea intelectuală a principelui Dimitrie Cantemir, manifestată în diverse domenii, este astăzi bine cunoscută. Pornind cu precădere de la studiile de filosofie (laică şi religioasă), de istorie, literatură, muzică, principele cărturar şi-a extins treptat sfera preocupăriior spre discipline umaniste înrudite — geografie, etnografie sau arheologie —, fără a neglija însă şi unele ştiinţe exacte, îndeosebi fizica şi matematica.

Preocupărlie sale în domeniul geografiei au fost dublate de remarcabile realizări cartografice, geografii George Vâlsan (1885-1935) şi Vintilă Mihăilescu (1890-1987) subliniind de pildă, performanţele atinse de Cantemir în alcătuirea primei hărţi cu caracter ştiinţific a Moldovei, lucrare ce însoţeşte valoroasa scriere Descriptio Moldaviae. **Există însă şi o altă operă celebră a lui Cantemir —** Incrementa atque decrementa Aulae Othomanicae **(Creşterea şi descreşterea Curţii otomane) — care posedă, în anexă, o altă realizare cartografică de prestigiu a marelui cărturar român:** Harta Constantinopolului.

Prima semnalare

Istoricii şi geografii s-au familiarizat cu această hartă încă de la jumătatea secolului XVIII, mai ales prin reproducerea ei în cadrul traducerii în limba engleză pe care pastorul Nicholas Tindal a făcut-o *Istoriei Imperiului otoman*, tipărită la Londra în anii 1734-1735. Originalul latin al manuscrisului acestei lucrări a fost descoperit recent, după stăruitoare cercetări ale operei cantemiriene, de prof. dr. Virgil Cândea (*Magazin istoric*, nr. 1/1985). în fondurile Bibliotecii Houghton a Universităţii din Cambridge-Massachusetts (S.U.A.), dar originalul hărţii Constantinopolului, realizat probabil în acuarelă şi cu legendă în limba latină, ca mai toate desenele şi schiţele cartografice ale lui D. Cantemir, nu a fost identificat pînă în prezent.

Există însă o copie originală, în limba rusă, a acestei hărţi, copie realizată încă în timpul vieţii autorului. Existenţa ei a fost semnalată prima dată de către B.P. Hasdeu, într-o notiţă publicată în 1860, în care arăta că „în cartoteca principelui Lobanov-Rostovski se păstrează harta Ţarigradului, direasă [ridicată] de Dimitrie Cantemir şi tipărită la Moscova în 1717, în rusește, în două foi mari". Informaţia lui Hasdeu conţine două erori în privinţa locului gravării hărţii şi a datei, respectiv „Moscova" şi „1717".

În colecţiile Muzeului Ermitaj din Leningrad se păstrează matriţa de aramă a hărţii menţionate de Hasdeu, cu precizarea locului gravării şi a datei (St. Petersburg, 1720). Ea a fost executată de către apreciatul gravor al curţii lui Petru cel Mare, Aleksei Feodorovici Zubov, după desenul original al principelui Dimitrie Cantemir. Această piesă a fost cunoscută în literatura rusă de specialitate din veacul trecut, fiind menţionată de către Piotr Pekarski, în 1862, în lucrarea *Ştiinţa şi literatura în Rusia sub Petru cel Mare*. Despre această hartă gravată de Zubov au avut cunoştinţă atît Grigore Tocilescu[1] (o menţionează în raportul său înaintat Academiei Române şi publicat în analele acestei instituţii, în 1876), cît şi George Vâlsan (*Opera cartografică a principelui Dimitrie Cantemir* 1924-1925), dar ea n-a fost niciodată reprodusă în ţara noastră sau în altă parte. Preluînd în pripă şi necritic informaţia dată de Hasdeu, istoricul P.P. Panaitescu a

[1] *Magazin istoric*, nr. 6/1980.

afirmat, în monografia sa dedicată lui Cantemir, publicată în 1958, că „harta Constantinopolului gravată cu legenda în rusește, cuprinzînd două foi mari, cu data 1717, se afla într-o vreme în biblioteca cneazului Lobanov-Rostovski, dar azi nu se mai cunoaște, cel puțin în bibliotecile mari, nici un exemplar al acestei hărți".

În istoriografia contemporană, harta a mai fost amintită doar de cercetătorul sovietic Aleksandr Ivanovici Babii, într-o mică monografie din 1984, dedicată lui D. Cantemir.

Desenat de principele Dimitrie Cantemir

Astăzi, în afara matriței de la Muzeul Ermitaj, se cunosc și două reproduceri ale hărții cu legenda tradusă în limba rusă, „în două foi mari", așa cum specifica Hasdeu, purtînd însă data de *1720*, iar ca loc de execuție *St. Petersburg*, precum și consemnarea numelui amintitului gravor: Aleksei Zubov. Exemplarele se păstrează la Biblioteca Academiei de Științe din Leningrad sub cota V R $\frac{K}{46}$ și R $\frac{K}{47}$ și provin, unul din cabinetul lui Petru cel Mare, iar celălalt din biblioteca tipografiei sinodale. Localizarea și proveniența lor sînt specificate în *Studiu istoric și indicator al fondurilor sectorului de manuscrise al Bibliotecii Academiei de Științe. Hărți, planuri, crochiuri, desene și gravuri adunate de Petru I*, Moscova-Leningrad, 1961, p. 184, nr. 395.

Aici, la Leningrad, am avut și eu prilejul să cercetez, în noiembrie 1986, exemplarul provenit din cabinetul lui Petru I. Harta, oliată în două foi mari, are dimensiunile de 59,5 × 82,2 cm și poartă următoarea legendă în limba rusă: *Planul Constantinopolului sau al Țarigradului, care se numea mai înainte Bizanț iar în vechime Bygos. Cucerit de Mehmed al II-lea în anul Domnului 1453, în luna mai, ziua 29. Desenat de principele Dimitrie Cantemir*. Documentul cartografic gravat în 1720 sub atenta supraveghere a lui Cantemir a avut o circulație autonomă prin exemplarele imprimate și difuzate într-un tiraj care a rămas necunoscut, precedînd cu 14 ani apariția traducerii engleze a *Istoriei Imperiului otoman* și a hărții care o însoțea. Tipărirea separată a hărții în Rusia se explică nu atît prin interesul științific pe care îl stîrnea, ci, mai mult ca sigur, datorită datelor strategico-militare și economice pe care ea le oferea și care au atras atenția cercurilor conducătoare din Petersburg și în special a țarului Petru I.

Lucrarea gravată în 1720 prezintă însă importante diferențe față de varianta engleză anexată de N. Tindal la traducerea pe care a tipărit-o la Londra în 1734-1735, și nu atît din punct de vedere cartografic propriu-zis, cît mai ales ca text și dispunere grafică. Astfel, poziția legendei, a explicației reperelor topografice, a desenului palatului lui Cantemir de la Constantinopol, a insemnelor geografice și a scării în care a fost ridicată harta sînt diferite. În plus, planul în limba rusă posedă o vedere a portului Constantinopol, datorată lui Zubov, care lipsește din varianta Tindal. În harta gravată în 1720, în colțul din stînga sus, figurează schița palatului lui Cantemir de la Constantinopol purtînd ca număr de ordine cifra 101, iar dedesubt precizarea „gravat de Aleksei Zubov în St. Petersburg". Atît desenul palatului cît și legenda planului — amplasată în partea de sus a gravurii spre dreapta — sînt încadrate într-un chenar mai larg, care cuprinde și explicația celor 161 repere topografice marcate cu cifre pe hartă. Planul orașului cu orientarea sud-vest — nord-est conține aglomerările urbane și suburbane de pe cele două țărmuri — european și asiatic —, despărțite prin strîmtoarea Bosfor, două roze ale vînturilor ce apar și în varianta lui Tindal, dar una modificată, iar cealaltă simplificată. Prima roză a vînturilor este desenată în josul hărții, cu indicația *Propontida*, iar cea de a doua în colțul din dreapta sus, cu explicația *Pontea Evksinii*.

În apropierea primei roze a vînturilor, în dreptul Mării de Marmara, figurează precizarea „în vechime numită Marea Vevrikiei" și indicația scării planului „în verste rusești"; deasupra, către jumătatea hărții, într-un chenar dreptunghiular, a fost încadrată imaginea portului purtînd explicația „vedere a portului" și mențiunea: „gravat de Al. Z.: 1720". Toate aceste elemente sînt absente în versiunea Tindal, care rezumă legenda hărții doar la „A Plan of Constantinopole", fără nici o indicație de autor sau gravor și reproduce explicația celor 162 repere topografice (cu unul mai mult decît harta gravată în 1720). Scara variantei Tindal este în mile engleze, iar explicațiile reperelor topografice au fost mult simplificate.

Comparînd cele două hărți, am descoperit nu mai puțin de 69 diferențe în redactarea celor 161 texte explicative ale reperelor topografice, toate în detrimentul versiunii Tindal; sînt diferențe decurgînd din 47 traduceri inexacte sau simplificate în limba engleză, 20 omisiuni (cu precădere trimiterile la vechiul nume bizantin al topicului otoman) și două inversări de cifre. Apare clar, acum cînd sîntem în posesia copiei executate sub supravegherea lui D. Cantemir, că simplificările, erorile de lectură și omisiunile din varianta engleză, care a fost tradusă din rusește, nu de către Tindal, ci de un cunoscător superficial al acestei limbi, au scăzut mult valoarea științifică a hărții din versiunea engleză.

Mai presus de toate lucrările contemporane

Versiunea gravată în 1720, care reprezintă *copia de autor cea mai completă a hărții datorate lui Cantemir*, este superioară tuturor realizărilor cartografice contemporane ei, de pildă celei din atlasul din 1725, datorat cunoscutului geograf Matthias Seutter (1678-1757), de la curtea împăratului german Carol VI, care a inclus în lucrarea sa și un plan al Constantinopolului. Planul cartografului german cuprinde o schiță geografică și o vedere destul de rudimentare ale capitalei otomane, cu doar 23 repere topografice. Superioritatea lucrării cantemiriene rezultă nu numai din bogăția de informații a hărții, ci și din maniera artistică de execuție.

În alcătuirea hărții sale, principele cărturar român a utilizat cunoscuta sa erudiție, apelînd la izvoare antice și bizantine, efectuînd intense investigații, spre a reconstitui denumirile anterioare ale unor repere topografice otomane contemporane lui. Chiar în legenda hărții, el precizează că Constantinopolul este vechiul Bizanț, orașul-capitală al lui Constantin cel Mare, iar aglomerarea urbană ce l-a precedat a fost anticul Bygos, de care amintea Plinius cel Bătrîn. La fel, referindu-se la Marea Marmara, anterior Propontida, a ținut s-o mai denumească și Marea Vevrikiei sau a Vevrikilor, făcînd aluzie — după istoricul grec Eusebius din Caesarea — la vechea populație de origine tracică a bebricilor, care a emigrat în Bithynia (numită cîndva și Bebrykia) și în Asia Mică în sec. XII î.e.n. În localizările sale de arheologie bizantină, Cantemir a făcut, în mod evident, apel și la două lucrări de referință ale epocii: *De Constantinopoleos Topographia*, de Pierre Gilles (Gyllius), ediția princeps apărută la Lyon în 1561, și *Constantinopolis christiana* a lui Charles du Fresne Du Cange, apărută la Paris în 1680. Faptul este dovedit prin referirile și identificările sale după acești doi învățați privitoare la mănăstirea Blacherne, Hipodrom, Acropole, vechea curte a sultanilor (Eski Saray), fostă Omphalos, palatul de la Chalcè al lui Constantin cel Mare, bisericile bizantine Sf. Ilie, Sf. Ion Botezătorul, Sf. Dimitrie, Sf. Nicolae, Sf. Phoca, Sf. Anastasie, Sf. Pantelimon, poarta Psamathia sau Psomathia ș.a.

În ceea ce privește conținutul științific-documentar al hărții întocmite de eruditul principe român, trebuie amintit faptul că el a inclus în lucrarea sa 22 palate, castele, turnuri și fortărețe, 31 alte monumente de arhitectură religioasă (moschei, geamii, unele foste lăcașe de cult creștine și cîteva biserici ortodoxe), 21 porți ale orașului (cîteva și cu fosta lor denumire), 11 grădini imperiale și 39 așezări suburbane, sedii ale sultanilor sau ale unor mari demnitari.

În rîndul monumentelor de arhitectură civilă, Cantemir reține saraiul sultanilor, haremul imperial, Eski Saray (Omphalos), palatul Eyub (fosta mănăstire Blacherne), Saray Burnu, fostul Acropole, Hipodromul sau At-Meydani, palatul viziral, cel al lui yeniceriagasi, palatul amiralității (kapudania), reședințele de la țară ale sultanilor (de la Daud Bașa și Kara Ağaç Saray), chioșcul palatului sultanului Murad de la Unkâr-Iskelesi, propriul său palat de la Orta-köy, faimoasa temniță de la Yedi-Kule, fortărețele Rumeli Hisari, pe țărmul european al Bosforului (pe locul fostelor castele bizantine Hermion și Lemokopia) și Anadolu Hisari, de pe țărmul asiatic (fosta cetate bizantină Megalokaria). Complementaritatea hărții cu lucrarea *Istoria Imperiului otoman* rezultă limpede din desele referințe ce se fac în textul lucrării la monumentele cuprinse în acest plan. De exemplu, despre palatul Eyub se amintește că se afla în apropierea fostei mănăstiri Blacherne, iar despre Eski Saray că era, pe timpul lui Cantemir, afectat haremului sultanului, ori despre Hipodrom — At-Meydani că a fost edificat de împăratul Justinian nu departe de Sf. Sofia, de-a lungul curții geamiei sultanului Ahmed, slujind drept manej pentru caii sultanului. Despre propriul său palat de la Orta-köy, Cantemir precizează că l-a cumpărat[1] în vremea sultanului Ahmed II (1691-1695) de la Yusuf effendi, fiul unui intendent al Amiralității (Tersane eminij), căruia i-a plătit 25 000 taleri. După aceea l-a restaurat și împodobit, arătînd așa cum se vede în frumoasa schiță inclusă în harta orașului.

După 269 ani

În rîndul edificiilor religioase, Cantemir menționează faimoasa mănăstire, transformată în geamie, Sf. Sofia, apoi geamia Fatih (fosta reședință patriarhală Pammakaristos), geamiile sultanilor Bayazid II, Mehmed Fetih (fosta mănăstire Sf. Apostoli), Siileymân, Ahmed, Seh-zâde, Orta Cami (a ienicerilor), a lui Ferhad pașa, a sultanei Valide, Kusi Unği-köy (fosta mănăstire Sf. Pantelimon), o *tekke* (mănăstire) de dervișI, mănăstirile ortodoxe, Sf. Dimitrie, Sf. Ilie, Sf. Nicolae și Mavromolas etc. Din nou o bună parte din reperele amintite se regăsesc și în textul *Istoriei Imperiului otoman;* autorul precizează de exemplu, în lucrarea sa că biserica patriarhală numită Pammakaristos (Toți sfinții) a fost transformată în geamie sub numele de Fetihiye; că Siileymân I a ridicat pe ulița ce duce spre Yangi kapu o geamie mare, dotată cu un colegiu și un spital, geamia purtînd numele Șeh-zade etc.

Porțile orașului, în număr de 28, dintre care Dimitrie Cantemir menționează 21, sînt consemnate pe hartă în sensul acelor fusului orar, începînd cu Silivri kapu sau Kapisi și continuînd cu Yeni kapu (poarta nouă), Top kapu (poar-

[1] În realitate, cum s-a constatat ulterior, D. Cantemir nu cumpărase, ci închiriase palatul respectiv — *n.r.*

ta turnului), Edirne kapu (poarta spre Adrianopol), Eğri kapu (poarta strîmbă), Aya kapu sau poarta Sf. Anastasie (corect identificată azi de arheologi cu poarta Sf. Theodosie), Bahçe kapu (fostă Hrisopolis sau poarta Neorion), Çatladi kapu (poarta dublă), Kum kapu, Davud paşa kapisi etc. Şi despre porţile oraşului, în textul lucrării *Istoria Imperiului otoman* se fac unele referiri, ca de pildă, Edirne şi Eğri kapu, Top kapu etc.

Dintre numeroasele aşezări suburbane ale Constantinopolului, autorul hărţii a menţionat cu precădere pe acelea unde se aflau reşedinţele de vară ale sultanilor sau ale marilor dregători ai Porţii. Aşa este cazul celor de la Abbas-köy, Kara Mustafa paşa, Kalfa-köy, Küçük-köy, Kâtiz-hane, Tatavla, Cihanhir (fost Karopoli), Beşik Taş-köy, Orta-köy (fost Sf. Phoca), Kuru-çeşme (fost Diplokionion şi Hasonion), Arnaut-köy (fost Michaelien), Balta Liman, Istiniye, Yeni-köy (fost Neo horion sau Neorion), Tarabya, Büyük-dere, Dermuz-dere, Sari Yeri (locul galben), Uskiidar (fost Chrisopolis), Çengel-köy (fost Hrisostoma), Kadi-köy (fcst Calcedon), Ingirli-köy, Beykoz etc.

În sfîrşit, pe planul oraşului sînt consemnate grădinile imperiale de la Yenibaşi, Iskender Bahçesi, Beybek Bahçesi, Dolma Bahçesi (unde s-a ridicat frumosul palat modern al sultanilor din sec. XIX), Kulé, Kondili, Çibukli şi Tokat Bahçesi (grădina minunată) etc.

Dar partea cea mai însemnată a hărţii lui Cantemir, care a şi determinat de altfel imprimarea ei în limba rusă în 1720, este aceea care consemnează obiectivele strategico-militare şi social-economice ale capitalei Imperiului otoman. Acestea oferă hărţii o valoare de unicat mondial, deoarece nici un străin nu a avut acces la punctele marcate de Cantemir. Principele român a indicat cu exactitate pieţele, hanurile, schelele şi locurile de desfacere specializate din oraş. Astfel, printre punctele economice de mare interes, sînt amintite faimosul Bedestan, bazarul egiptean, două pieţe de desfacere a peştelui (Balik bazar), abatorul şi măcelăria (Zula hane), locul de prelucrare şi desfacere a pieilor (Otak çelar), moara pentru măcinatul făinii sultanului, hanurile pentru negustorii locali şi străini (Valide-han, Vezir-han, Sirmakeş-han), schelele portuare de la Çiboli, Odun Kapi (unde se vindeau produsele din lemn), Zindan kapu şi Bahçe kapu, locul vămii (Yum buka) şi sediile monetăriilor statului, (Tarap-hane şi Eski tarap-hane).

În afară de Pera şi Galata, cartiere locuite de occidentali şi unde existau şi două cimitire, unul comun, iar altul pentru diplomaţii creştini, pe plan sînt indicate şi alte cartiere: Fanar, locuit de greci, şi Balat, populat de evrei.

Cît priveşte obiectivele militaro-strategice, trebuie spus că indicaţiile date de cărturarul român sînt foarte precise. El indică, între altele: Top-hane (arsenalul armatei, unde se turnau piesele de artilerie grea), Barut-hane (pulberăria statului), cazărmile ienicerilor, taberele de instrucţie militară de la Okmeydani (pentru arcaşi) şi Cingi meydani (pentru călăreţi), grajdurile imperiale, manejul de la Atmeydani, arsenalul amiralităţii, baza de ancorare a galerelor de la Katargi, Kalafat Yeri (locul unde se călăfătuiau navele), farul de pe ţărmul european etc.

Privită în ansamblu, harta Constantinopolului lucrată de principele cărturar român constituie un document cartografic de valoare universală. Nici o altă lucrare contemporană din acest domeniu nu s-a ridicat la valoarea hărţii cantemiriene, atît ca realizare artistică şi tehnică propriu-zisă, cît mai ales ca bogăţie şi varietate a reperelor topografice cuprinse. Publicarea, acum, în paginile revistei *Magazin istoric*, după 269 ani de la execuţia ei, va aduce, sîntem siguri, mari servicii nu numai exegezei operei cantemiriene, ci culturii şi ştiinţei în general, completînd în chip istoricesc necesar descoperirea manuscrisului original al *Istoriei Imperiului otoman*. ■

Paul CERNOVODEANU

ROMÂNII SÎNT DINTOTDEAUNA PE PĂMÎNTURILE LOR

(Urmare din p. 18)

pre brînci, să se ascundă în lunca Dunării, ar fi perit. Că să află scris în *Istoriile războaelor Ţării Rumâneşti*, precum au fost fugînd sultanul pedestru cînd l-au încungiurat românii de toate părţile şi i-au prădat toate corturile şi l-au fost puşcat într-o mînă; şi, precum spun unii, că dintru aceaia să fie murit".

Sînt amintite, totodată, faptele de arme antiotomane ale lui Pavel Chinezul[1] — transformat de cronicar într-un Brancovici — devenit legendar prin vitejia şi forţa sa. Cronicarul consemnează, de asemenea, strădaniile lui Ştefan cel Mare de a ţine piept duşmanilor Ţării Moldovei, voievod „carele — scrie Brancovici — au stinsu 150 000 de turci, iară tătari mulţime fără număr au istovit şi pe Mateiaşu, craiul ungurescu, încă l-au scosu dintru marginile ţării..."

Cu vădită satisfacţie scrie Brancovici despre „Mihai, voevodul Ţării Munteneşti", viteazul în care popoarele din Balcani vedeau un posibil eliberator de sub dominaţia otomană. Mihai, notează cronicarul, „dupre ce au bătut multe războae turceşti şi de alte neamuri", a intrat în Transilvania, înfăptuind unirea românilor. Este notat şi faptul că viteazul voievod „au făcut şi pravoslavnica sfînta mănăstire Mitropolia" din Alba Iulia.

Unirea în 1600 a celor trei ţări române sub sceptrul lui Mihai este consemnată ca un fapt deosebit al vremii: „Cu vitejie vrednică otcîrmuind, [Mihai] au lăţit puterea neamului rumânesc şi cu fericire stăpînind măriia sa cîte trei ţări, adecă Ardealul, Moldova şi Ţara Muntenească, pre urmă, dupâ cîţiva ani, au perit la Turda".

Meritul istoric care revine lui Gheorghe Brancovici este acela de a fi fost primul cronicar în limba romînă din Transilvania. ■

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1975.

VICTOR SLĂVESCU:

Note zilnice

Evenimentele, nu puţine tăinuite, au început să se pună rapid în mişcare spre război de la începutul lunii aprilie 1939. Însemnările lui Victor Slăvescu din această perioadă depun mărturie despre drama al cărei apogeu va deveni tragedie.

Nu trecuseră încă trei săptămîni de la sfîşierea Cehoslovaciei, între Germania şi Ungaria, şi, la 3 aprilie, Hitler a semnat Directiva secretă privind „Weiss Fall" (Planul alb): „...Misiunea Wehrmachtului este de a distruge armata poloneză... Pregătirile trebuie făcute în aşa fel încît să poată fi îndeplinită în orice moment înainte de 1 septembrie"). După patru zile, de pe harta politică a Europei dispărea încă un stat, prin anexarea Albaniei de către Italia, act, cum arată documentele acum accesibile, întreprins cu deplina aprobare a Germaniei, consultată, de altfel, în prealabil. Se crease o bază de atac împotriva Greciei şi Iugoslaviei şi a vecinilor acestor ţări, un imens cleşte al Axei strîngîndu-se asupra statelor sud-est europene[1].

În acest context se declanşează, în România, resorturile unei puternice stări de mobilizare. „A urmat — **cum releva tovarăşul Nicolae Ceauşescu** — marea demonstraţie de la 1 Mai 1939, care a reprezentat prima manifestare de asemenea amploare din Europa, după ocuparea Cehoslovaciei, în care poporul român s-a ridicat cu hotărîre împotriva fascismului, a războiului, pentru apărarea independenţei şi integrităţii României".

Opţiunea poporului român exercită o puternică influenţă asupra etajului decizional politic. O ilustrare aflăm şi în jurnalul intim al ministrului de externe italian, Galeazzo Ciano, care, asistînd la întrevederea de la Roma, din 1 mai 1939, în cursul căreia Mussolini „critică deschis acceptarea garanţiilor [franco-] britanice [din 13 aprilie] de către România", consemnează răspunsul lui Grigore Gafencu privind cauzele: „cea mai importantă este presiunea opiniei publice, neliniştită de aspiraţiile teritoriale ale Germaniei bazate pe teoria «spaţiului vital»"[2]. În aceeaşi zi, la Bucureşti, preşedintele Consiliului de Miniştri, Armand Călinescu, declara public: „Pentru apărarea ţării nu numai că nu trebuie să cruţăm nici o jertfă, dar trebuie să arătăm o veghe de fiecare clipă".

Capătă amploare, în zilele următoare, o serie de manifestări pentru întărirea spiritului de luptă, prin cultivarea sentimentelor patriotice. În seara de 9 mai 1939, Victor Slăvescu înscrie din impresiile zilei: „Defilarea veteranilor din 1877, în frunte cu colonelul [Mauriciu] Brociner [1856-1946][3], umple ochii de lacrimi".

Cheia de boltă degajată de Notele zilnice[4], **din acest răstimp, este zbaterea continuă pentru înzestrarea armatei, devenită pentru autorul lor steaua călăuzitoare.**

Eugen PREDA

1939

4 aprilie. Lucrez de dimineaţă cu gl. Petrovanu.

Vine [inginer] Nahnsen[5], căruia îi comunic hotărîrea de ieri a delegaţiei. Pare încîntat.

Diferite audienţe. Banalele.

Iau dejunul cu gl. [Radu R.] Rosetti, cu prof. G. Oprescu[6] şi d-ra Ioana Rosetti [fiica generalului Radu Rosetti]. Vine şi d-na Eliza Brătianu. Vorbim de cumpărarea colecţiei Szatmary[7] pentru Academie...

La 4 vine la mine Tabacovici[8] cu diferite propuneri de afaceri.

Între 5-7 dezbat, cu Fulga şi gl. Petrovanu şi Ştef. Dumitrescu, condiţiunile noului contract de focoase. Obţin reduceri de 22% din preţul iniţial.

La 7 vin prof[esorii la Academia Comercială] [V.] Stoicovici şi [Spiridon] Iacobescu, care mă pun la curent cu lucrările ce au încheiat la diferitele stabilimente militare.

---

[1] La 14 aprilie 1939, Secţia operaţii a Marelui Stat Major Român a înaintat eşaloanelor superioare *Studiul asupra forţelor germano-italiene care ar putea interveni contra Romdniei în cazul unei conflagraţii generale.*

[2] Comte Galeazzo Ciano, *Journal politique, 1934-1943*, I, Neuchâtel, 1946, p. 88

[3] *Magazin istoric*, nr. 5/1977.

[4] Precizăm că în redarea textului, întreruperile au fost marcate prin trei puncte; notele care nu poartă altă menţiune şi cuvintele între paranteze drepte ne aparţin. Ortografia a fost pusă în concordanţă cu normele actuale.

[5] Reprezentant al firmei germane „Ardelt Werke", care a furnizat utilaj pentru fabrica de muniţii de la Mărgineanca (Prahova). În ajun se aprobase modalitatea de plată pentru livrările făcute.

[6] George Oprescu (1881-1969), profesor universitar, academician, reputat istoric, critic şi colecţionar de artă.

[7] *Magazin istoric*, nr. 5/1977, 2/1983; colecţia urma să fie achiziţionată din fondurile statului.

[8] Nicolae Tabacovici a făcut parte din conducerea C.F.R. şi a agenţiei Rador. Apropiat al lui N. Titulescu. A ocupat funcţii e de preşedinte al Delegaţiei economice a Înţelegerii Balcanice şi vicepreşedinte al Comisiei economice a Micii Înţelegeri; doctor în finanţe şi matematici.

La 8 1/2 iau parte la reprezentația de gală de la Teatrul Național cu piesa lui Claudel[1] *Îngerul a anunțat pe Maria*, jucată de N. Storin, d-na Buzescu și Anca Sadoveanu. Foarte frumos spectacol. Sînt singur în lojă. Pot gusta în liniște această frumoasă piesă adînc umană, tradusă minunat de Ion Pillat[2].

Vorbesc mult cu Armand Călinescu și Urdăreanu care îmi anunță că mîine plecăm cu regele în Ardeal să vedem trupele concentrate[3]. Trebuie să ne punem în uniformă [a Frontului Renașterii Naționale] cu cizme. Cunosc din nou pe Camil Petrescu, directorul general al Teatrului[4], surd complet (poartă aparat). Îmi promite operele lui...

Miercuri, 12 aprilie. La 1.20 d.a. plec cu rapidul din Focșani la București...

Ajung la București la 4 1/2. În gară, șeful de cabinet, lt. col. [Ștefan] Dumitrescu, mă anunță că mă invită la 5 1/2 la Ministerul apărării naționale primul ministru Călinescu.

După ce trec un moment pe la minister [al înzestrării armatei], mă duc la Ministerul de război [al apărării naționale], unde găsesc în conferință pe Călinescu, cu gl. Mihail, gl. Țenescu și gl. [C] Nicolescu [secretar general al Ministerului apărării naționale], studiind chestiunea echipamentului în armată. Nevoia de comenzi masive și rapide se impune. Dau părerea să ne adresăm Statelor Unite, prin Radu Irimescu[6]. Este de acord.

Chem la telefon pe Radu Irimescu, la New York, căruia îi transmit comanda destul de mare[7]. Îmi spune că îmi va da răspunsul în 48 ore. Plată „cash" [numerar], (contra documente). Călinescu îmi anunță numirea lui Thierry ca ambasador[8] al Franței. Chem pe A. Grigoriu de la U.G.I.R. — pentru a-i cere să-mi arate grabnic nevoile de materii prime pe un an ale industriei țării. Îi cer colaborarea pentru organizarea mobilizării industriale.

Joi, 13 aprilie. Ziua de naștere a lui Mircea. Are 14 ani. Cînd să-l văd bărbat cu carieră pentru a socoti rolul meu terminat.

Rezolv chestiuni curente.

Conversație violentă cu [Dumitru] Mociorniță[9], pe care îl silesc să intre în regulă cu executarea de contracte.

Călinescu este încîntat că am putut telefona atît de repede în America, în chestiunea echipamentului.

Gl. Țenescu îmi telefonează spre a mă anunța că unele mitraliere nu au afete și că, prin urmare, nu vor putea fi întrebuințate. Voi vedea ce este de făcut.

La 4 după-amiază, mă duc cu gl. [Gheorghe] Paraschiv [secretar general al Ministerului înzestrării armatei] și gl. Petrovanu să vizitez atelierele de decuplat proiectilele și viitorul atelier de refacere de proiectile. Vizitez fortul Bragadiru, plin de muniții. Halul în care se găseau aceste muniții mă umple de jalei

La 7 seara, primesc vizita lui Valer Pop[10], care vine să-mi explice că nu are nici un amestec în contractul R.I.M.M.A.[11] și în schimbarea de destinație dată banilor Min. înzestrării pentru fabricarea de muniții. Această schimbare a fost hotărîtă în lipsa lui de M[ihail] Berceanu[12]. În mod nedrept îl acuză Călinescu. Îi spun că nimeni nu a pronunțat numele lui, dar că se va trimite chestiunea la Parchet spre cercetare.

La 7, mă duc la Malaxa cu care discut chestiuni curente. Îmi dă un articol scris de [Pamfil] Șeicaru (în perie)[13], ce va apare mîine la *Curentul*, în care se arată că garanția Angliei nu are valoare militară[14]! Vorbim de viitoarele

---

1 Paul Claudel (1868-1955), poet, dramaturg și eseist francez.

2 Ion Pillat (1891-1946), poet, membru corespondent al Academiei Române.

3 Inspecția a avut loc în 6 aprilie, la Huedin și Arad. La sfîrșitul aceleiași zile, V. Slăvescu notează: „Călinescu îmi spune că are știri externe proaste. Italia invadează Albania. Ne culcăm [în tren] îngrijorați". Într-adevăr, la 7 aprilie trupele italiene au ocupat Albania. În aceeași noapte, Armand Călinescu își însemna: „În tren, la înapoiere, discutăm situația. Propun și r[egele] admite: Gafencu să meargă la Istanbul pentru a se înțelege cu Saracioğlu. Cretzeanu — misiune specială la Paris și Londra pentru a sonda situația reală după vizita [ministrului de externe polonez Joseph] Beck și a da asigurări că în caz de război vom merge cu Anglia și Franța. Împingem trupele în apropiere de frontieră și dispunem să se întărcască" (*Almanah Lumea '83*, pp. 182-183).

4 Scriitorul Camil Petrescu (1894-1957) era, din februarie 1939, directorul Teatrului Național din București; infirm din primul război mondial.

5 Fusese de la 9 aprilie la Cotești.

6 Inginer Radu Irimescu era, de la 1 aprilie 1938, ministrul României la Washington. Anterior, director la Uzinele Reșița, senator (1933-1934), primul subsecretar de stat al aerului, de pe lîngă Ministerul apărării naționale (19 iulie 1932 - 27 aprilie 1935), ministrul aerului și marinei (7 ianuarie 1937 - 9 februarie 1938). A fost brevetat pilot la 28 iulie 1916, printre primii 100 din armata română; comandant de escadrilă în timpul primului război mondial, cu grad de căpitan.

7 Dintr-o însemnare din 14 aprilie rezultă că aceasta comandă se referea la artilerie antiaeriană și antitanc.

8 Adrien Thierry (1885-1961), diplomat de carieră, primul post în străinătate l-a deținut în 1917; ministrul Franței la București din 1936. Ridicarea legațiilor României și Franței, la București și, respectiv, Paris, la rang de ambasade avusese loc la 9 decembrie 1938; A. Thierry și-a prezentat scrisorile de acreditare în noua sa calitate la 25 aprilie 1939.

9 Mare industriaș (îndeosebi în domeniul încălțămintei), liberal, fost deputat, senator.

10 Valeriu Pop, avocat, om politic liberal, în repetate rînduri deputat și ministru în perioada interbelică, între altele ministrul industriei și comerțului (30 august 1936 - 16 noiembrie 1937) și ministru secretar de stat (17 noiembrie - 28 decembrie 1937).

11 Întreprinderile miniere, siderurgice și metalurgice ale statului, inițial, din zonele Hunedoara, Baia Mare și Munții Apuseni, grupate sub denumirea Regia Întreprinderilor Miniere și Metalurgice ale Statului din Ardeal (R.I.M.M.A.), al căror activ total era, în 1937, de 1 790 336 693 lei. Din însemnările lui V. Slăvescu (3 aprilie) rezultă că în gestiunea R.I.M.M.A. fuseseră constatate nereguli, care afectaseră și unele plăți externe, guvernul hotărînd să încredințeze cazul Parchetului.

12 Avocat, om politic liberal, fost profesor universitar, între altele a deținut funcția de subsecretar de stat la industrie și comerț (7 aprilie-16 noiembrie 1937), cînd titular era V. Pop.

13 Text imprimat pentru corectură, înaintea tragerii tirajului ziarului.

14 În intervalul 9-12 aprilie, secretarul general al Ministerului afacerilor străine, Al. Cretzeanu, a avut convorbiri la Londra și Paris, pentru a explica poziția guvernului român favorabilă unei garanții unilaterale anglo-franceze. El insistă că cea mai bună contribuție a celor două țări la întărirea securității României este livrarea armamentului necesar completării înzestrării armatei. La 13 aprilie șefii guvernelor britanic și francez au făcut declarații identice în care se preciza că, „avînd în vedere circumstanțele speciale puse în evidență de evenimentele din ultimele săptămîni, cele două guverne au dat, în consecință, României și Greciei asigurarea că, dacă va fi întreprinsă o acțiune punînd în pericol independența lor, în așa fel încît cele două țări vor considera că este în interesul lor vital să reziste prin forță, guvernul englez și guvernul francez se anga-

posibilităţi de organizare a industriei de război.

La 9 1/2 vine la mine Tanrioer, ministrul Turciei. Îmi povesteşte scena între Inönü, Saracioğlu şi Kioseivanov[1], cu privire la atitudinea Turciei (atac), în caz cînd Bulgaria ne-ar ataca pe noi.

Socoteşte piciorul Italiei în Albania ca un mare pericol pentru statele balcanice. Iugoslavia are o poziţie grea, din cauza Croaţiei. Germania ne va subjuga economiceşte, dacă nu vom rezista.

Foarte amărît că se întîrzie atît de mult cu ridicarea Legaţiei turce la rangul de ambasadă. Acum că i-au luat atîţia înainte, nu îi mai face nici o plăcere. În altă parte, nu se duce.

Duminică, 16 aprilie... La 11 mă duc să văd pe Tătărescu, venit de la Paris. În timp ce se petrec atîtea evenimente externe şi guvernul trimite la Paris şi Londra pe Cretzeanu pentru negocieri, Tătărescu găseşte cu cale să vină de Paşti la Poiana. Mare greşeală politică şi personală.

Vorbim de armament. Socoteşte că opera lui de înarmare nu s-a continuat. Pune mari speranţe în mine (cred că minte). Grandilocvent, cu gesturi de superbie goală — îl cred nemulţumit de situaţie. În consfătuirea de ieri a consilierilor regali a rostit cîteva cuvinte reci[2]. Nu poate să-l înghită pe Călinescu, pe care îl crede fără experienţă — „prea copil" pentru a fi un om de stat („ca el"). Are însă merite în chestiunea Gărzii de fier.

La ora 1 — merg la gară, unde întovărăşesc, cu alţii, pe Gafencu, care pleacă împreună cu Fabricius la Berlin[3]. Îi dau cîteva din dorinţele mele pentru a comanda în Germania material de război. Cunosc pe noul ministru al Belgiei, vicontele du Parc. Ministrul Spaniei [Pedro] Prat y Soutzo îmi spune pe un ton enervat revendicările pe care le are Spania în Maroc împotriva Franţei. Complet ridicol...

17 aprilie. Între 11-2, în audienţă colectivă la rege,

Miniştrii de externe ai ţărilor Înţelegerii Balcanice în timpul unei şedinţe de lucru la Bucureşti (de la stînga la dreapta): C. Markovici, I. Metaxas, G. Gafencu şi Sükrü Saracioğlu

jează să le dea de îndată toată asistenţa care le stă în putere". A doua zi, într-o declaraţie publică, premierul A. Călinescu a mulţumit pentru garanţiile acordate şi a indicat că asemenea manifestări, din orice parte ar veni, statornicesc o atmosferă de încredere şi bună înţelegere (*Politica externă a României. Dicţionar cronologic*, Bucureşti, 1986, pp. 227-228). Încă la 27 martie, ministrul R. Hoare fusese instruit să comunice intenţia guvernului britanic privind oferta de garanţii. Concluzia trasă deja la 1 aprilie, de A. Călinescu, pe baza convorbirilor sale şi ale lui Carol cu R. Hoare a fost că „nu este vorba de pact de asistenţă mutuală" şi s-a cerut „să se cunoască în ce ar consta sprijinul; să dea armament" (vezi *Miza petrolului în vîltoarea războiului*, Bucureşti, 1983, pp. 36-38).

[1] Gheorghi Kioseivanov, ministru de externe din 1935 şi prim-ministru al Bulgariei din acelaşi an, pînă în 1940. A avut convorbiri la Ankara în a doua parte a lunii martie. Despre discuţiile sale şi poziţia guvernului turc (vezi pe larg C. Popişteanu, *România şi Antanta Balcanică*, Bucureşti, 1968, pp. 248-251). La 22 martie 1939, G. Gafencu, ministrul de externe român instruia pe şeful reprezentanţei diplomatice româneşti la Ankara să transmită mulţumiri omologului său turc „pentru felul, cum au decurs convorbirile cu domnul Kioseivanov şi îndeosebi pentru răspunsul atît de categoric dat primului ministru bulgar cu privire la hotărîrea turcilor de a-şi respecta întru totul angajamentele de asistenţă. Îi veţi exprima de asemenea credinţa mea că pe temeiul unei asemenea solidarităţi vom izbuti prin străduinţe comune să întărim raporturile între toate statele balcanice, înlesnind Bulgariei să-şi ia locul ce i se cuvine în comunitatea balcanică".

[2] Conform *Însemnărilor zilnice* ale lui Armand Călinescu despre această consfătuire: „Tătărescu — modest colaborator al acestei acţiuni [diplomatice a guvernului] — aprobă această politică a guvernului". La începutul consfătuirii, G. Gafencu prezentase un amplu memoriu privind politica externă în ultimele luni. După şedinţă, care a avut un caracter informativ, s-a stabilit, cum notează A. Călinescu, în ce priveşte vizita ce urma să o facă în străinătate ministrul de externe: „[La Berlin, în ce priveşte] raporturile cu Rusia, la fel cu declaraţia făcută de rege lui Hitler [24 noiembrie 1938] ...«pact contra lor nu pot să fac pentru că sînt vecin şi îi provoc». [La] întîlnirea cu Beck să susţină că tratatul nostru este erga-omnes. La Paris şi Londra să spună că sîntem foarte recunoscători de garanţiile date, dar fără posibilităţi de rezistenţă nu facem nimic. Trebuie să fim ajutaţi cu armament".

[3] În condiţiile de după dezmembrarea Cehoslovaciei şi invadarea Albaniei, guvernul român întreprinde un nou demers pentru a-şi întări poziţia internaţională şi a sonda situaţia în diferite capitale. În acest sens ministrul afacerilor externe G. Gafencu are convorbiri la Varşovia (17 aprilie), Berlin (18-20 aprilie), Bruxelles (21-22 aprilie), Londra (23-26 aprilie), Paris (27-29 aprilie), Roma şi Vatican (30 aprilie - 3 mai), Belgrad (4-5 mai). La 8 mai, revenit la Bucureşti, se întîlneşte cu V.P. Potemkin, adjunct al comisarului poporului pentru afaceri externe al U.R.S.S., căruia îi declară că România doreşte să păstreze raporturi de bună-vecinătate cu U.R.S.S. şi „socoteşte că apără şi interesele Rusiei, dacă recunoaşte teritoriul unei Românii independente, care îşi apără de toată lumea neatîrnarea şi integritatea, acoperă faţă de o invazie străină întreaga Rusie de sud".

cu Călinescu și gl. Țenescu. Examinăm toate observațiunile făcute în legătură cu recenta mobilizare și măsurile luate de îndreptare. Fac expunerea mea în ceea ce privește materialul ce sosește. Vădit, regele este mulțumit.

Între 2-3$^1/_2$ dejun la Gunther, ministrul Statelor Unite[1], cu Grady[2]. Iau parte, Ghelmegeanu, Bujoi, V. Bădulescu[3], V. Madgearu, N. Teodorescu[4], Miclescu-Prăjescu[5], Ausnit etc...

19 aprilie. În vederea plecării gl. Paraschiv și Petrovanu la Berlin le dau instrucțiuni scrise asupra modului de procedare...

Iau dejunul la Marea finanță[6] pentru prima oară de cînd sînt în guvern. Am o explicație cu Kiriacescu[7], care avea impresia că nu i-am comunicat acordul făcut cu gazul metan și Malaxa. Îi reamintesc cum s-au petrecut lucrurile și recunoaște eroarea. Sînt mult înconjurat de toți, cu fel de fel de întrebări...

Călinescu îmi telefonează rugîndu-mă să dau ordin să se comande pistoale Mauser, prin Cramon (secretarul prințului de Hohenzollern). „Ordin de sus", deci va trebui să se facă această comandă.

Seara, la 8 $^1/_2$, vine la mine Malaxa, cu care vorbesc în legătură cu noua grupare de fabrici de armament.

Sîmbătă, 22 aprilie. G. Leon, fost subsecretar[8], intervine în favoarea unei noi fabrici de măști.

Țesătorii [industriașii din domeniul industriei textile] discută cu îndîrjire prețurile. Nu cădem de acord.

La 11 parastas al patriarhului [Miron Cristea]...

La 12$^1/_2$ sînt chemat pe neașteptate la Palat, unde regele mă primește în audiență, fără să o fi solicitat. Foarte amabil, mă întreabă ce am mai făcut, cerîndu-mi relații asupra diferitelor chestiuni pendinte. Foarte bine informat. Îmi aprobă decorații pentru 10 Mai, pentru industriașii din armament...

După-amiază întrevedere, înainte de plecare, cu gl. Paraschiv și Petrovanu. Ia în primire secretariatul [Ministerului înzestrării armatei], general Negrei.

Seara, concert la Ateneu, condus de George Georgescu, pentru inaugurarea orgei. Foarte bun concert. Vorbesc mult cu Gunther, ministrul Americii, în legătură cu comanda de echipament în America. Vine în loja mea col. Delhomme, căruia îi spun — el nu știa nimic — de comanda de obuze [calibrul] 105, în Franța. Pare încîntat.

Luni, 24 aprilie. La 8 plec din Cotești și ajung acasă la 12. Primesc pe lt. col. [Paul] Leonida [șeful Secției operații] de la Statul Major cu care pun la punct o neînțelegere în legătură cu noua comandă de obuze de 105 l în Franța.

La telefon, ministrul Urdăreanu îmi anunță vizita lui Puiu Dumitrescu[9] — cu știința regelui —, în legătură cu o comandă de echipament în Anglia. Îi dau întîlnire pentru după-amiază la ora 5, la minister...

La 6 vine Puiu Dumitrescu, spre a-mi spune că a organizat la Londra o societate comercială, susținută de cei mai mari negustori englezi, prin intermediul căreia se poate cumpăra echipament englezesc pentru armata românească.

Mi-a făcut o impresie de om vulgar, dar cu nasul tăiat, spunîndu-mi chiar la începutul convorbirei că „speră să reușească în domeniul comercial mai bine decît în domeniul politic".

Între 6$^1/_2$-9 la Min[isterul economiei naționale] discutăm cu Călinescu, Bujoi, Mitiță Constantinescu modul de aplicare a convenției germane și modul de negociere cu englezii sosiți în frunte cu Sir Frederick Leith Ross[10].

La 9 seara vine Malaxa la mine, cu care discut chestiunea viitoarelor uzine de armament subt formă de regii.

28 aprilie. Între 8-10 dimineața vizitez atelierul central de confecții al armatei.

---

[1] Ministrul S.U.A., Mott F. Gunther de la 23 octombrie 1937. Despre activitatea lui la București, unde a și decedat, în 1941, vezi *Magazin istoric*, nr. 4 și 11/1985.

[2] Oficialitate americană în vizită la București, membru al Comisiei de tarife (vamale).

[3] Victor Bădulescu, jurist, conferențiar pentru finanțe și economie politică la Facultatea de drept, a fost director al Băncii de Credit, secretar general și apoi subsecretar de stat în Ministerul de finanțe (7 februarie 1935 - 28 august 1936), subsecretar de stat în Ministerul afacerilor străine (1 septembrie 1936-28 decembrie 1937), administrator delegat la B.N.R.; prieten de idei cu V. Slăvescu.

[4] Probabil N. Teodorescu (1874-1943), inginer, industriaș, fost ministru liberal al industriei și comerțului (26 februarie-2 octombrie 1934).

[5] Ion Miclescu-Prăjescu, avocat și publicist, fost atașat comercial la Legația din Londra (1927-1929), consilier economic în Ministerul afacerilor străinc (1929-1931), secretar general al Societății de Telefoane.

[6] Asociația finanței și marii industrii (Clubul marii finanțe) era în Calea Victoriei 163.

[7] Oscar Kiriacescu, președintele Societății Naționale de Credit Industrial, ministru de finanțe (29 octombric 1918-26 septembrie 1919).

[8] Gheorghe Leon, profesor de finanțe și statistică la Facultatea de drept din București, fost deputat liberal, secretar general și subsecretar de stat la Ministerul industriei și comerțului (2 octombrie 1934-28 august 1936). Din august 1936, cenzor la B.N.R.; ministrul economiei naționale (4 iulie-10 noiembrie 1940) și ministru ad-interim al finanțelor (4 iulie-19 septembrie 1940) și al agriculturii și domeniilor (4 iulie-4 septembrie 1940).

[9] Constantin (Puiu) Dumitrescu, secretar particular încă dinainte de revenirea lui Carol în țară (1930), implicat în conspirația readucerii pe tron. Suspectat în cercurile politice românești că a fost implicat în asasinarea lui I. Gh. Duca. Se pare că acest fapt, ca și discuțiile provocate de mijlocirea unor afaceri veroase, au dus la înlocuirea lui cu E. Buhman (britanic).

[10] Fr. Leith Ross era consilier economic șef al guvernului britanic (1932-1940) și conducea delegația sosită în aceeași zi la București în vederea dezvoltării relațiilor economice.

O impresie de jale asupra felului cum este organizat un astfel de stabiliment militar. Maşini vechi, murdărie, lipsă totală de organizare.

Apoi văd Depozitul de echipament, care se prezintă în condiţiuni mult mai bune.

La 11 primesc doi fabricanţi germani care vin în afacerea unei comenzi de bidoane. Le atrag atenţiunea că sînt rău informaţi şi rău reprezentaţi...

[Nicolae] Chirculescu[1] vine să-mi spună că a fost scos de Malaxa din preşedinţia Băncii Agricole şi mă roagă să intervin să-l lase sau să-i dea altă „compensaţie", căci nu are cu ce trăi. Ce tristă situaţie pentru un om de vîrsta [avea 65 ani] şi situaţia lui. Dar şi fără o profesiune nu se poate trăi numai din consilii de ad-ţie. Totuşi la Banca Agricolă a lucrat ceva.

Vine colonelul Zakcevski, ataşatul militar polonez, cu care discut chestiunea comenzii de tunuri antitanc de 37 mm...

Între 3-5, la Academia Română. După o scurtă şedinţă intimă trecem în secţii. La secţia istorică, vorbeşte bine, dar cu informaţii cunoscute şi banale, Andrei Rădulescu, despre chestiunea Strîmtorilor, şi apoi I. Răducanu despre „economia de război", ca totdeauna deslînat şi insuficient de documentat. O impresie penibilă. Umblă pe capete să intre membru activ la Academia Română.

Între 5 $^1/_2$-7 $^1/_2$ la Ministerul economiei naţionale, conferinţă cu Ar. Călinescu, Bujoi şi Mitiţă Constantinescu, asupra mersului negocierilor cu englezii. Impresie destul de mediocră. Ne oferă material de aviaţie vechi, tunuri antitanc din vremea războiului 1914-1918 şi ceva echipament. Un credit de 5 mil[ioane] lire sterline pe 20 ani cu dobînda de 5-6%. Slabă ofertă faţă de importanţa ţării.

[1] Fost deputat, senator, fost ministru al muncii, cooperaţiei şi asigurărilor sociale (3 noiembric 1923-30 martie 1926).

Discutăm raporturile financiare cu America şi cădem de acord asupra necesităţii de a relua negocierile financiare cu New Yorkul, în vederea unei plăţi simbolice, pentru a se ridica dispoziţiile legii Johnson[2] şi spre a putea comanda

Fr. Leith Ross — şeful delegaţiei economice engleze — soseşte la Bucureşti

[2] „Legea Johnson [privind] neplata datoriei adoptată de Congres în 1934. Ea interzicea [accesul] guvernelor străine care neglijaseră datoriile către S.U.A. de la titlurile publice flotante în această ţară. Legea urmărea să menţină neutralitatea S.U.A. în războaiele europene şi reflecta sentimentele izolaţioniste ale membrilor republicani. Hiram Johnson a fost iniţiatorul legii" (M. Martin, L. Gleber, *Dictionary of American History*, New Jersey, 1959, p. 322). Hiram Warren Johnson (1866-1945), senator (1917-1945) din partea Californiei, s-a pronunţat împotriva ratificării Tratatului de la Versailles (1919-1920) şi a Cartei O.N.U. (1945); adversar al oricăror pregătiri militare în faţa orientării agresive a puterilor fasciste şi militariste.

tunuri antiaeriene în America[3].

Călinescu ne aduce textul exact al cuvîntării de azi a lui Hitler cu pasagiul destul de anodin privind România[4].

Ne povesteşte că a scăpat pînă acum din 23 comploturi. Ne mai spune că anul trecut s-a prins un legionar, Ţurcan, care împreună cu cîţiva ofiţeri tineri dintr-un batalion de vînători din Tighina pusese la cale suprimarea regelui...

Luni, 1 mai. La 10 iau parte cu cîţiva membri ai guvernului, în frunte cu Ar. Călinescu (Ralea, Bujoi, Ghel-

[3] După o discuţie cu Grady, din 15 aprilie 1939, V. Slăvescu a consemnat: „Vorbesc de eventuale comenzi de materiale în Statele Unite. Îmi vorbeşte de legea Johnson, după care nu se poate obţine nici un fel de livrare nouă de mărfuri pe credit, pînă nu se plătesc, măcar simbolic, vechile datorii de război. M-am lămurit". A doua zi, după conferinţa interministerială (de la Ministerul economiei naţionale), s-a dat publicităţii un comunicat în care se arăta: „Guvernul român a făcut cunoscut guvernului Statelor Unite că a decis să propună un aranjament pentru reglementarea plăţilor datoriei de război" (*Timpul*, 1 mai 1939). Rezultă că plăţile ar fi urmat să se efectueze pe baza posibilităţilor care se vor crea prin dezvoltarea relaţiilor economice bilaterale.

[4] În dimineaţa de 28 aprilie, Hitler a rostit în faţa Reichstagului o cuvîntare radiodifuzată de două ore şi douăzeci de minute. În discurs au fost anunţate denunţarea Tratatului naval germano-britanic din 18 iunie 1935 şi a Tratatului de neagresiune germano-polon din 26 ianuarie 1934. Hitler a pretins că în satisfacerea pretenţiilor sale asupra Danzigului (Gdansk) nu nutreşte intenţii agresive la adresa Poloniei, deşi, din documentele germane capturate după război, rezultă că dăduse de trei săptămîni ordinul scris ca Wehrmachtul să fie pregătit să atace Polonia pînă la 1 septembrie. Cea mai mare parte a cuvîntării a fost consacrată unei polemici şi respingerii ca nefondat a unui apel al preşedintelui S.U.A., F.D. Roosevelt, despre care s-a aflat la 15 aprilie, privind acordarea de asigurări de către Germania că nu vor fi atacate ori invadate 31 de ţări. România, conform textului apărut în presa din Bucureşti, a fost pomenită în contextul indicării că primul „arbitraj" de la Viena „nu a mulţumit nici una din părţi, Ungaria a pretins Ucraina subcarpatică, iar Polonia o graniţă comună cu Ungaria... La menţinerea stării de pînă atunci nu apărea interesat decît un stat, România... A sosit apoi momentul în care în numele Reichului m-am hotărît să declar că nu ne mai luăm asupra noastră oprobriul de a ne opune dorinţei unei graniţe comune a polonezilor şi ungurilor, pentru a păstra o cale directă spre România" (*Timpul*, 30 aprilie 1939).

megeanu, Eug. Titeanu[1]) la Congresul breslelor, ce s-a ţinut la cinematograful ARO. Bună expresie tehnică şi programatică a lui Ralea; energic şi frumos discurs al lui Călinescu[2]...

Seara la 8 1/2 la Legaţia engleză, la dineul oferit în cinstea lui Sir Frederick Leith Ross...

Sir Leith Ross îmi spune că nu găseşte unitate de vedere între diferitele departamente cu care lucrează. Îmi vorbeşte vag de viitoarele credite şi îmi spune că nu se poate da material nou, căci şi Anglia are nevoie[3]...

5 mai. La 9.30 Consiliu de Miniştri. Călinescu şi Victor Iamandi ne prezintă legea electorală cea nouă.

La 11.30 deschiderea lunii cărţii în prezenţa regelui. Vorbesc mult cu Ionel Teodoreanu.

La 3 la Academia Română. Vorbesc cu Mihail Sadoveanu, care în schimbul unui onorar îmi va scrie o lucrare cu privire la rolul armatei noastre de-a lungul istoriei, pentru a se stimula încrederea în ea şi a determina un curent de donaţiuni la fondul de înzestrare al armatei.

La 6 1/2 vine la mine Puiu Dumitrescu în afacerea echipamentului englez. Chestiuni de samsarlîc.

La 7 la liceul Titu Maiorescu. Donez 40 000 lei pentru construcţie.

La 8 1/2 dineu la Ambasada Franţei în cinstea generalului Weygand[4]. Îmi face o impresie masivă, de om dintr-o bucată. Îmi strecoară ideea de a ne aproviziona din Rusia. Îi arăt trista noastră experienţă istorică. Îmi dă dreptate. Crede că aici în Orient se poate conta pe 3 ţări: Polonia, România şi Turcia.

Îi cer să ne ajute, căci avem mari rezerve de oameni, dar neechipaţi. Îmi dă dreptate şi îmi aminteşte de nota ce i-am remis prin Călinescu, de prezentat lui Daladier[5], spre a grăbi livrările de materiale...

Sîmbătă, 13 mai. Călinescu îmi comunică [faptul] că Fabricius neagă refuzul german de a ne da din materialul ceh. Vorbind cu col. Gârbea[6] la telefon, în lipsa gl. Paraschiv şi gl. Petrovanu, care au plecat [din Germania] spre ţară la ordinul meu, îmi spune că germanii ne-au oferit material vechi austriac, din timpul războiului [prim-mondial], din care avem şi noi, ceea ce nu face...

C. Tătăranu vine să se mai informeze. A auzit de o schimbare ministerială. Poziţia mea în guvern şi în opinia publică — foarte tare. Par destinat a rămîne ministru pe viaţă la armament.

Mă cheamă N. Iorga la ora 6; nu-l găsesc acasă.

Azi de dimineaţă vine la mine acasă Chirculescu, spre a mă ruga să „sondez" cum este văzut de rege. Ar dori să fie ales în viitorul Parlament, dar cum este deja „senator de drept" se gîndeşte numai că uniforma ce are este prea simplă şi nu-l deosebeşte de ceilalţi.

La 9 dimineaţa, înainte de a merge la minister, mă duc la Academia Română la gl. Rosetti pentru chestiuni în legătură cu bugetul. Îmi spune că miercuri 17 mai voi fi ales în secţie şi sîmbăta viitoare voi trece în plenul Academiei ca membru activ. Alegerea mea este asigurată. Iorga, Andrei Rădulescu, [Alexandru] Lapedatu şi Rosetti lucrează de zor şi au numai bune rezultate.

Alegerea mea la Academia Română îmi va da cea mai mare satisfacţiune sufletească din viaţa mea... ■

---

[1] Eugen Titeanu, ziarist şi jurist în momentul respectiv subsecretar de stat pentru presă şi informaţii.

[2] În cuvîntare, Armand Călinescu a precizat: „Ţin să declar, ca să nu fie nici un echivoc, că România doreşte să întreţină relaţii de bună-vecinătate şi amiciţie cu ţările dimprejur; ea este gata să lucreze pentru a întări aceste relaţiuni în domeniul cultural şi în domeniul economic. Cînd se va schiţa de undeva o încercare de atingere a teritoriului nostru, ea se va izbi de cea mai hotărîtă şi cea mai neclintită rezistenţă. Aceasta nu e numai politica guvernului sau politica unui grup de oameni; aceasta e politica ţării, este politica naţională" (*Timpul*, 3 mai 1939).

[3] Acelaşi răspuns îl aflase de la Lord Halifax (1881-1959), ministrul de externe al Marii Britanii (1938-1940) şi Grigore Gafencu, în timpul vizitei oficiale la Londra (23-26 aprilie), cînd ceruse o participare mai mare a Marii Britanii la nevoile de armament şi la comerţul exterior ale României.

[4] General Maxime Weygand (1867-1965), şeful de stat major al mareşalului Foch (1914-1923); în momentul respectiv nu mai făcea parte din cadrele active, venise în Bucureşti la înapoierea de la Teheran, unde reprezentase Franţa la o ceremonie oficială.

[5] Edouard Daladier (1884-1970), prim-ministru al Franţei (10 aprilie 1938 — 20 martie 1940; a mai deţinut aceeaşi funcţie în 1933 — zece luni — şi 1934 — două luni).

[6] Locotenent-colonel Titus Gârbea, ataşat militar la Berlin în perioada 1938-1939 (*Magazin istoric*, nr. 8/1979).

PLANSELE NOASTRE

① Imagine a portului Istanbul (sus); palatul lui Dimitrie Cantemir din capitala Imperiului otoman (jos)

②③ Harta oraşului Istanbul — excepţional document cartografic — întocmită de Dimitrie Cantemir şi gravată în anul 1720 la St. Petersburg, sub directa supraveghere a cărturarului român. Imaginile de pe planşa ① reprezintă — cum se vede şi în medalioanele din planşele ②③ — detalii de pe harta concepută de voievodul român **(Constantinopol la 1720: Chipul unui oraş pentru istoria unui imperiu,** p. 23)

④ Imagine de interior a unui palat din Istanbul, aşa cum apare în albumul de stampe şi gravuri **Les beautés du Bosphore,** tipărit la Paris în anul 1838, şi cum va fi fost palatul lui Cantemir

ПРОСПЕКТЪ
ПОЖАРНЫМЪ.

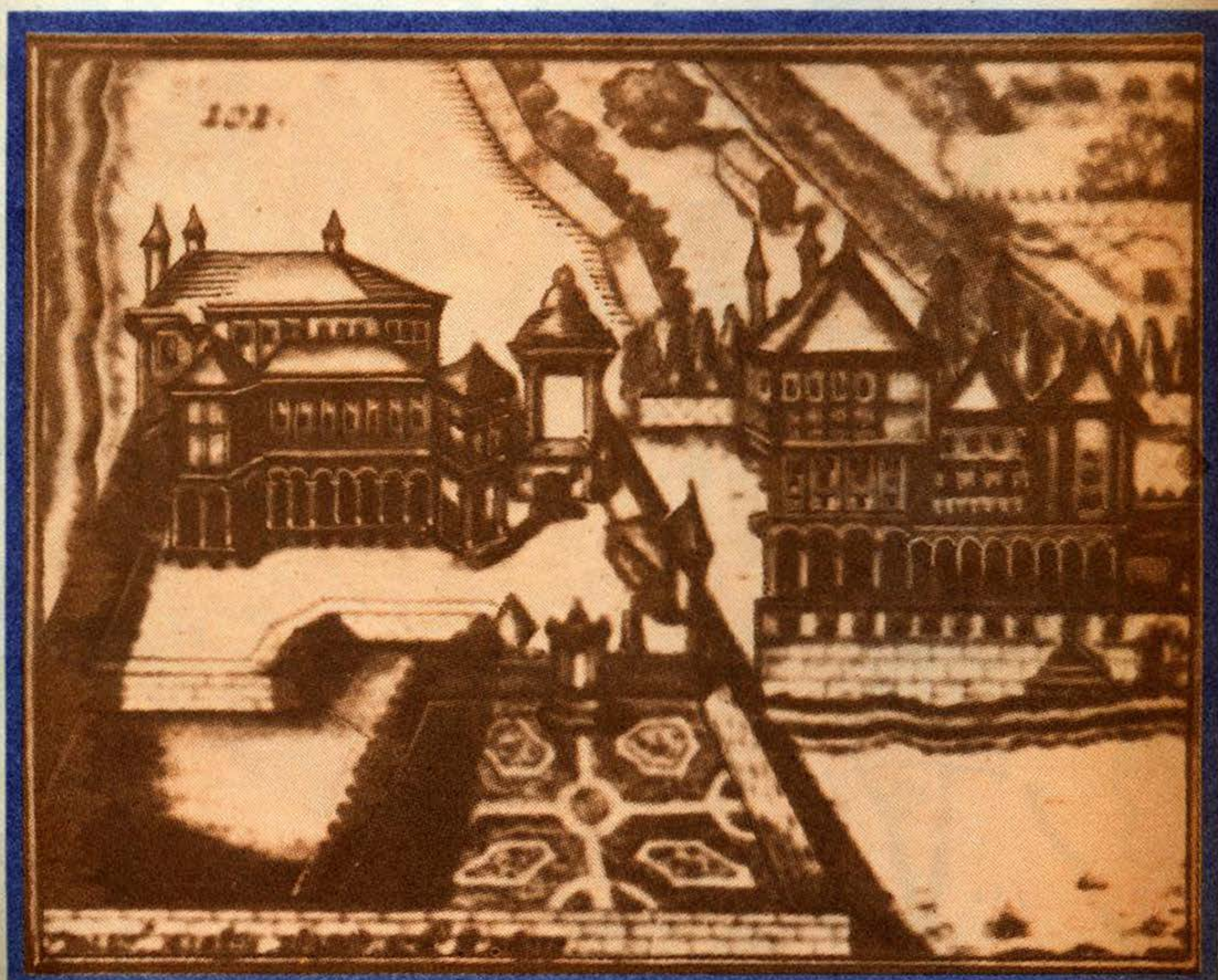

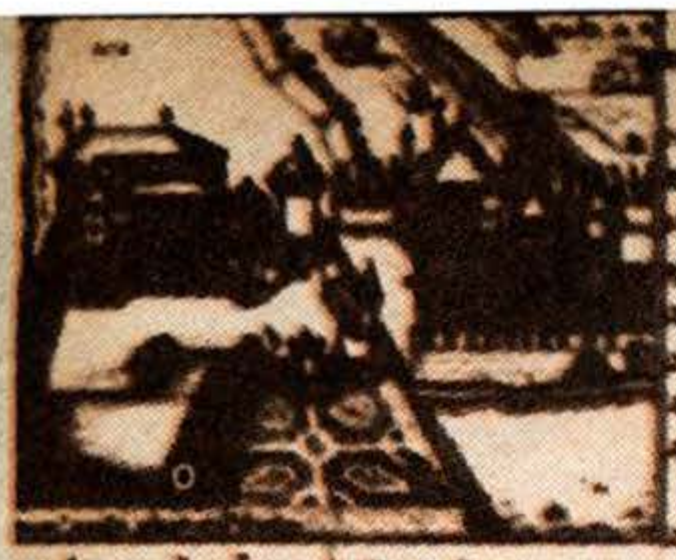

ЕВРОПА ЧАСТЬ

ПРОПОНТ

ПЛАНЪ
ОСТАНТІНОПОЛЯ
ИЛИ ЦРЯ ГРАДА

КЪЗЕМЪ ДИМИТРІЕМЪ
Кантемиромъ

АСТИ. ЧАСТЬ

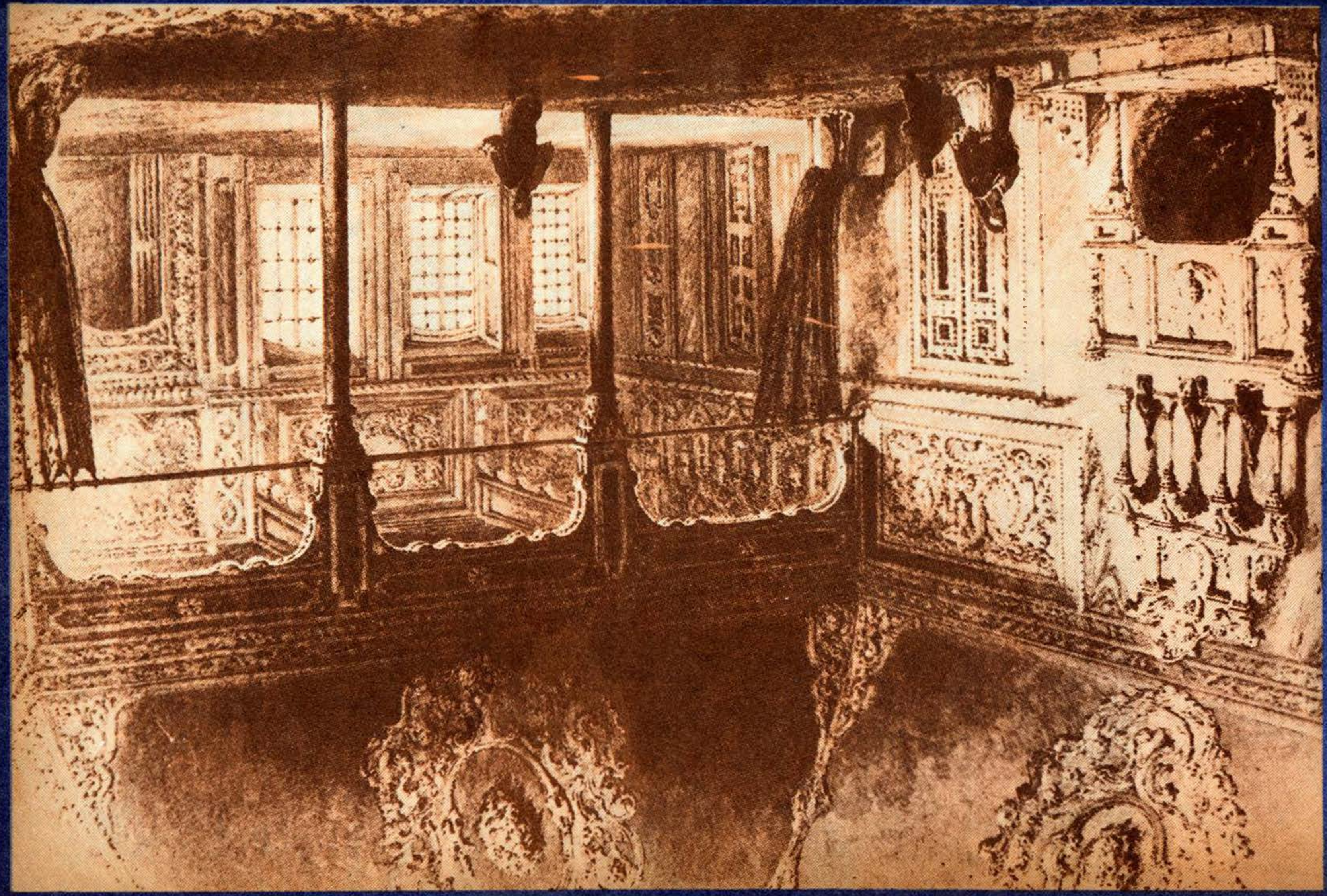

PE URMELE STRĂMOŞILOR (XXXI)

ION POPESCU-PUŢURI

Ultimul paragraf al indicelui cronologic de personaje, locuri şi evenimente alcătuit de istoricul italian Carlo Troya la capitolul Faptele geţilor sau goţilor, **capitol pe care l-a adăugat celui de-al doilea volum al lucrării sale fundamentale,** Istoria Italiei, **era consacrat — aşa cum am arătat în episoadele anterioare —discuţiilor asupra limbii geţilor sau goţilor, cărturarul italian socotind că geţii şi goţii alcătuiau unui şi acelaşi po'por.**

Folosind numeroase surse antice, autorul sublinia larga utilizare a limbii gotice pe o arie întinsă a Europei, în veacurile de început ale erei noastre, precum şi alcătuirea unor scrieri în limba gotică, scrieri ce foloseau un alfabet propriu acestei limbi. Referitor la acest alfabet, Troya preciza că e vorba de o scriere foarte veche, ce cunoscuse mai multe transformări, evoluînd în timp, din epoca neolitică (vezi în acest sens Anale de istorie, **nr. 6/1983) pînă în primele veacuri ale erei noastre. Această scriere a cunoscut, de asemenea, în decursul vremii mai multe perfecţionări, adaptîndu-se epocii, alfabetul atribuit lui Ulfila fiind socotit ultimul alfabet getic.**

Între scrierile ce utilizau acest tip de alfabet, Carlo Troya citează Codex argenteus, Evanghelia ulfiliană, Papirusul de la Arezzo, Omiliile ostrogote, **numai în Italia, precizînd că şi în Egipt, Origene[1] era preocupat de soarta scrierilor getice, ceea ce arată că acestea existaseră cîndva.**

De fapt, arată el, în prima jumătate a sec. V, limba goţilor era răspîndită în Italia ca şi latina, citînd în acest sens afirmaţiile lui Patriclus Ciprianus (pueri loquuntur stirpis Romanae lingua eximie indicantes, se exhibere nobis futuram fidem, quorum jam videntur affectase sermonem), **adică „copiii de neam roman vorbesc în limba noastră [a ostrogoţilor] arătînd, în chip clar, că ne prezintă o chezăşie pentru viitor, fiindcă deja par că au dorit limba noastră"). În sprijinul afirmaţiilor sale, autorul citează şi pe regina Amalasunta, care, arată Cassiodorus, lăuda bogăţia de expresie a limbii goţilor:** Regina nativi serment ubertate gloriatur **(„Regina se laudă cu bogăţia limbii natale").**

Amalasunta sau Amalasvintha a fost una din cele mai cunoscute şi, totodată, mai enigmatice personalităţi din istoria ostrogoţilor. Fiică a lui Teodoric cel Mare, a căpătat o cultură aleasă, inclusiv în latină. Căsătorită mai întîi cu Eutaric, a avut un copil, Athalaric, care, la moartea bunicului său, în 526 e.n., a moştenit tronul regatului întemeiat de ostrogoţi în Italia, avînd-o ca regentă pe mama sa. Adeptă şi a culturii romane, pe care o proteja, Amalasunta şi-a atras ura celor de un neam cu ea. În anul 532, Athalaric murind, Amalasunta a rămas pe tronul regatului ostrogot, împreună cu Theodat, noul ei soţ. Revolta nobililor ostrogoţi, la care s-a asociat şi Theodat s-a încheiat în anul 535 e.n. cu moartea Amalasuntei, sugrumată de soţul ei. Incidentul a fost folosit, ca pretext, de către împăratul Justinian, pentru a declanşa războiul de recucerire a Italiei, încheiat în anul 555 e.n. — după mai multe campanii conduse de generalii Belizarie şi Narses — cu anexarea Italiei de către bizantini şi desfiinţarea regatului ostrogot. Amalasunta a constituit subiect de inspiraţie literară, (inclusiv în literatura română, în poezia lui George Coşbuc Regina ostrogoţilor).

Limba bogată pe care o lăuda Amalasunta nu putea fi, după părerea lui Carlo Troya, decît limba vechilor geto-daci, aceea în care fuseseră scrise acele Bellagines, **cărţile evocate de Iordanes în scrierea sa** Getica, **ce ar fi cuprins învăţăturile date geto-dacilor de către Deceneu. Şi tot în această limbă, Ovidiu însuşi, în timpul exilului său la Tomis, ar fi putut alcătui o seamă de poezii, după propria mărturisire a poetului:** videor Geticis scribere posse modis **(„îmi pare că aş putea scrie versuri getice").**

---

[1] Născut la Alexandria, în anul 185 şi mort la Tyr în anul 255 e.n., Origene a fost unul dintre primii şi cei mai importanţi scriitori creştini bisericeşti. Origene a scris numeroase lucrări ce conţin idei originale, care au făcut să fie declarat eretic. Dintre puţinele scrieri păstrate de la el cea mai semnificativă pentru istoria geto-dacică este *Împotriva lui Celsus*, Celsus fiind un filosof neoplatonician din sec. II e.n., care a combătut în scris creştinismul.

Iată pasajele:

I, 16. Mă mir cum de i-a aşezat Celsus pe odrisi, pe samotraci, pe cleusini şi pe hiperboreeni între neamurile cele mai înţelepte, iar pe iudei n-a socotit vrednic să-i rînduiască nici între neamurile înţelepte, nici între cele vechi... El spune însă că sînt neamuri foarte înţelepte şi vechii galactofagi ai lui Homer, druizii galilor şi geţii... *de la care nu ştiu dacă se păstrează ceva scris* (s.n.).

II, 55. După aceea, iudeul grăi către concetăţenii săi care credeau în Iisus: „Hai, să admitem că vi s-au prorocit toate acestea". Cîţi alţii însă nu spun astfel de minunăţii, ca să convingă pe cel care ascultă prosteşte şi să tragă foloase din rătăcirea lor? Aşa se zice că a făcut şi Zamolxis, sclavul lui Pitagora, la sciţi şi chiar Pitagora în Italia... Şi Orfeu la odrisi.

III, 34. Apoi, fiindcă cinstim pe cel prins şi mort, cum spune Celsus, ei credem „că noi am făcut la fel ca geţii care cinstesc pe Zamolxis".

III, 54. Oare şi noi trebuie să învinuim pe filosofi că au îndemnat sclavii la virtute, pe Pitagora că a îndemnat pe Zamolxis, pe Zenon că a îndemnat pe Persaios şi pe cei care nu demult au îndemnat pe Epictet să se îndeletnicească cu filosofia?

Absența unor mărturii scrise în alfabetul geto-gotic constituia — după părerea lui Troya — un argument șubred folosit de cei ce contestau existența unui asemenea alfabet. Acest lucru i se părea a fi doar o urmare a insuficientei căutări a unor astfel de izvoare. „Dacă nu s-au găsit, se vor găsi", era ei de părere și cita în acest sens afirmația cuprinsă în lucrarea umanistului Bonaventura Vulcanius, Despre scrierea getică sau gotică: „Ceea ce am notat, mai cu deosebire în Anonimul lui Vulcanius, au fost niște versuri ale unui autor necunoscut în legătură cu creatorii alfabetului de la Moise încoace. Conchide acest poet: Gulphilas [Ulphilla] a făcut ultimele litere ale geților, pe care le vedem.

Deci — arăta în continuare Carlo Troya —, nu numai că autorul acestor versuri considera pe goți drept geți, dar afirma că alfabetul ulfilian, cunoscut de noi, era cel din urmă, fără a face vreo mențiune că acest alfabet ar fi fost germanic. Necunoașterea autorului nu-i scade autoritatea; dar iată, descopăr că el era Sf. Eugeniu cel Tînăr, episcopul de Toledo, care a trăit la jumătatea sec. VII".

Episcopul Eugeniu cel Tînăr de Toledo (detaliu dintr-un tablou de El Greco)

Așadar, Carlo Troya punea în circuitul științific numele unui nou cărturar, necunoscut cercetătorilor din vremea sa, de fapt — cum se va vedea — uitat de istoriografia modernă. Cine era deci acest cărturar din sec. VII, Sf. Eugeniu cel Tînăr, despre care Vulcanius (fără a-i cunoaște numele) și, peste secole, Carlo Troya afirmau că a văzut și a alcătuit texte în alfabetul getic?

Sf. Eugeniu, episcop de Toledo (sanctificat după moarte și sărbătorit în fiecare an la 13 noiembrie), a trăit în Spania în prima jumătate a secolului VII. Conform unei scrisori, a regelui vizigot Chindasvint[1] către Braulio, episcop de Saragosa, Eugeniu s-ar fi născut într-o familie creștină din Spania. Foarte de tînăr s-a retras la o mănăstire din Saragosa (St. Engrasse), unde a dus o viață virtuoasă, ceea ce i-a atras o mare faimă. Cunoscîndu-i virtuțile și înțelepciunea, Braulio i-a chemat alături de el, numindu-i arhidiacon la abația din Saragosa. Spre sfîrșitul vieții lui Braulio, acesta lăsase în sarcina lui Eugeniu aproape toate îndatoririle episcopale. Murind Eugeniu II, arhiepiscop de Toledo, regele Chindasvint i-a cerut lui Braulio să-l trimită pe Eugeniu la Toledo, pentru a lua în păstorire dioceza. Inițial, Braulio s-a opus, invocînd vîrsta sa înaintată și imensul ajutor pe care îl primea de la Eugeniu, dar, în cele din urmă a acceptat, dînd curs cererii regelui și dorinței toledanilor, întrucît faima lui Eugeniu depășise ținutul Saragosei. Sosirea lui Eugeniu cel Tînăr la Toledo a coincis cu convocarea unui nou concilitu toledan (decembrie 653). Ulterior noul episcop a mai convocat două noi concilii (noiembrie 655 și decembrie 656), în cadrul cărora s-au adoptat mai multe canoane ale dogmei creștine. Un an mai tîrziu, în martie 657, Eugeniu murea fiind înmormîntat în basilica Santa Leocadia.

Din scrierile lui san Ildefonso, primul său biograf, aflăm că Eugeniu a avut o cultură bogată, ce îmbina profunda cunoaștere a scrierilor ecleziastice cu o bună cunoaștere a culturii clasice, grecești și romane. Formația sa intelectuală s-a realizat în climatul favorizant culturii din unele așa-numite regate barbare (vizigote, vandale), climat în care s-au dezvoltat și alți cărturari hispanici: Paulus Oroslus, înaintea lui Eugeniu, Isidor din Sevilla, în aceeași vreme cu acesta. De altfel, Eugeniu din Toledo este socotit, alături de Isidor din Sevilla, unul din întemeietorii culturii spaniole. A avut preocupări literare, fiind autor al unor scrieri în proză (din păcate pierdute) și al mai multor versuri. Soarta acestora a fost întrucîtva mai bună, ele păstrîndu-se în copii manuscrise și fiind apoi tipărite, mai întîi în Bibliotheca maximorum patronem, Lyon, 1667, tomul XII, și tot în același veac de către Pater Sirmondus.

În această culegere a lui Sirmond le-a identificat și Carlo Troya, care a dedus că Sf. Eugeniu era autorul anonim menționat de Bonaventura Vulcanius. Poeziile ne relevă un autor bun cunoscător al limbii latine (desigur potrivit sec. VII, cînd, sub influența neamurilor migratoare, se produsese o alterare a latinei clasice) și, de asemenea, un bun mînuitor al tehnicii versificației. Unul din Cîntecele sale cuprinde și mențiunea privitoare la întocmirea de către Ulfila a ultimului alfabet al geților (ceea ce ducea la presupunerea că înainte au existat și alte alfabete getice), precum și a folosirii acestuia de către vizigoți.

Și în Adaosul la capitolul Faptele geților sau goților, numit Paralipomena de către Carlo Troya, preocupările istoricului italian privind limba vorbită de neamurile gotice, precum și scrierile folosite de ei, revin cu insistență, autorul aducînd precizări în legătură cu diferite izvoare antice ce subliniază identitatea dintre goți și geți, implicit despre faptul că ar fi vorbit aceeași limbă. Capitolul de date, locuri și evenimente pe care îl prezentăm în continuare aduce noi și originale opinii privind extinderea pe care au căpătat-o ramurile nordice ale goților în Europa celei de-a doua jumătăți a mileniului I al erei noastre, inclusiv influența culturală pe care au exercitat-o în această perioadă.

[1] Rege al vizigoților în Spania (642-653); în anul 649 și l-a asociat la tron pe fiul său Recesvint, inițiatorul alcătuirii culegerii de legi cunoscute sub numele de *Lex Visigothorum*.

În era noastră

558 Iordanes, care cunoştea şi fără ajutorul lui Cassiodor istoria Amalilor şi a ostrogoţilor, ca şi a aliaţelor şi a prietenilor regelui Theodoric cu popoarele de dincolo de Dunăre, descrie regiunile Daciei renăscute, în acelaşi locuri unde au domnit Burebista cu Deceneu şi apoi Decebal şi Ermanarich. Ist.I., vol. II, pp. 706-707.

Din această Dacie au pornit geţii lui [Ammianus] Marcellinus Conte, ai lui Eneas din Gaza şi ai lui Ioannes Lydos, pentru a devasta Imperiul de răsărit, în timpul domniilor împăraţilor Anastasios, Iustin şi Iustinian; din această Dacie au pornit geţii foederaţi care au luptat, sub Vitalian, şi au fost apoi plătiţi, tot în această calitate de foederati, de către împăraţii din Constantinopol. Reapariţia acestor geţi şi a triburilor în vechea lor aşezare din Dacia dovedeşte că ei nu şi-au pierdut niciînd prima lor patrie, oricît au suferit în urma victoriilor lui Traian şi apoi în urma hunilor. De aici au plecat vizigoţii, din pricina impactului cu hunii, dar nu puţine neamuri daco-getice au rămas în Dacia. Erau aceleaşi neamuri care au găsit adăpost în Caucaland şi altele care locuiau pe Tyras [Nistru] şi pe Boristhenes [Nipru]: toate s-au reunit, înainte de epoca împăratului Anastasios, şi au făcut ca numele de daco-geţi să răsune din nou dincolo [la nord] de Dunăre. În timp ce ostrogoţii şi vizigoţii de un neam cu ei domneau în Italia şi în Spania. Or, cine nu vede că glorioşii descendenţi ai geţilor lui Decebal nu au fost cu toţii omoriţi de gutti, că geţii se mai aflau încă acolo unde au fost dintotdeauna, dincolo de Dunăre! Aşa îi numeau scriitorii greci şi latini din Roma, din Asia Mică, din Spania şi din Galiia; dar chiar ostrogoţii, şi mai cu seamă vizigoţii, afirmă cu mîndrie această origine în actele lor publice. Ist.I., vol. II, p. 838, fără a bănui că într-o epocă mai tîrzie vor fi confundaţi cu germanii. Cu toate că este inutil să schimbăm mentalitatea oamenilor din ziua de astăzi, ce nesocotesc pe autorii greci şi latini: nesocotesc pe Iordanes, care nu era nici grec şi nici latin, şi afirmă lucrurile văzute de el, nesocotesc chiar monumentele publice şi cărţile unde goţii afirmau că sînt geţi. În baza ştiinţei moderne ar însemna că toţi anticii s-au înşelat.

558 Nu mă pot împiedica să amintesc cuvintele lui Ioannes Lydos, care numea geţi pe ostrogoţii din Italia, notînd că ei au dezmembrat Roma sacră şi Italia cu întregul Occident. Acelaşi lucru îl afirma despre vandalii asdingi. Aici să-mi fie îngăduit să aplaud un vechi prieten al meu şi în acelaşi timp un mare spirit în ţara mea. Mă refer la Vincenzio de Kitis, care, îmbrăţişînd nu de mult părerea că geţii şi goţii erau unul şi acelaşi popor, a dat vandalilor şi burgunzilor numele de popoare „gotizante", incluse adică în rîndul goţilor. Ist.I, vol. II, p. 821. Îi mulţumesc pentru că a găsit această expresie atît de fericită.

Fapte daco-geto-normande

Anul. 498/517 Prima perioadă + Danii sau Denit. De la Clovis la Carol cel Mare.

Menţiuni despre dani în scrierile lui Procopius, Iordanes, Grégoire din Tours.

566 La această dată a fost redactat Capitolul „GETA, DACI, BRITANNUS" de către Venantius Fortunatus, capitol în care se află (Cartea 6, paragraful 7) următorul pasaj: „Quem GETA, Vasco tremunt DANUS, ESTIO, SAXO, BRITANNUS": „[Chilperic, regele francilor], de care le este frică geţilor, vasconilor [popor de origine iberică, care locuia pe cei doi versanţi ai Pirineilor (bascl) şi care mai tîrziu s-au răspîndit în Gasconia (gasconii)], danilor, extiilor, saxonilor şi britanilor". Danii îşi măriseră uumărul prin unirea cu diferite triburi şi mai cu seamă cu daco-geţii; se numeau triburile osmanilor sau normanzilor. Ist. I., vol. II, p. 716. Dar în această primă perioadă, de la Clovis la Carol cel Mare (deci între 511 şi 814), au fost numiţi de cele mai multe ori, de către majoritatea autorilor, dani sau deni. Astfel, în Analele Francilor, ale lui Frenerus, la autori precum Loselieni, Bertiniani, Moissaceni; Eginhard în a sa Viaţă a lui Carol cel Mare şi în Anale, Ernold Nigellus, călugărul de la St. Gallen şi Engolismense, Ingulf şi Cronicarul de la Mailross se află numeroase fapte şi relatări despre ei.

690 Iată ceea ce scria Beda Venerabilul la începutul sec. VII: ... „În Hibernia [Irlanda], Egbert şi-a propus să ajute multe neamuri predicînd Evanghelia; din rîndul acestora cunoscuse foarte multe [neamuri] în Germania; se ştie că anglii sau saxonii, care locuiesc acum în Britannia şi-au tras neamul şi originea de la aceştia. De aceea pînă în ziua de azi sînt numiţi în mod greşit germani de către neamul vecin al britonilor. Există însă şi frisoni, rugini, danai (danezi), huni, străvechii saxoni, boructarii şi foarte mulţi alţii slujind pînă în ziua de azi riturilor păgîne". Beda. Historia Ecclesiastica Gentis Angloruni, Cartea V. Cap. 9.

Dat fiind că o mare parte dintre daci şi geţi au avansat, fie înainte de Ermanarich cel Mare, fie odată cu el, ori după el, de la malurile Dunării şi de la Pontul Euxin spre Marea Baltică, a fost uşor să se creadă, din respect faţă de locurile de unde au plecat, că aceştia au fost greci şi danai; lucru de care dacii şi geţii nu se ruşinau deloc, ci dimpotrivă îşi făceau din aceasta o glorie.

700? Există mai multe ţinuturi întinse care se numesc Datia (Dacia). Prima şi a doua [Dacia Ripensis şi Mediterranea] care [mai] e numită şi Gipidia [Gepidia]; acolo locuiesc [h]unii, care se mai numesc şi avari. Prin aceste ţinuturi ale dacilor trec mai multe rîuri care se varsă cu toate în Dunăre, afirmă Anonymus Geographis Ravennatis, Cartea II, paragraful XIV. Ţinut care este numit Dania... Dar unde sînt danii? „Această Danie este numită acum ţara normanzilor" se arată în cartea III şi XIII a aceleiaşi scrieri. Se pare că acesta ar fi vrut să spună că vechii dani şi danezi nu mai rămăseseră în Dania din pricina cuceririlor normanzilor; erau popoare de origine daco-getică, ca şi cele ce au plecat din adevărata Dacie danubiană, ca şi celelalte care au trecut în Scandinavia după epoca lui Clovis.

A doua perioadă (de la 772 la 857)

În analele Francilor se află, la anul 772, cea mai veche menţiune privitoare la normanzi, cuvînt care trebuie totuşi să fie mai vechi [decît această dată]; şi nu cred că greşesc luînd drept punct de plecare anul 517, cînd Dan din Colchidia a atacat ţărmurile gallice în zilele lui Theodoric din familia Amalilor. Dar nu de la acest personaj provine numele de dani sau deni.

808 [Se desfăşoară] războaiele danilor împotriva lui Carol cel Mare (Regino Prumiensis quad apud Pastorii Scriptores Rerum Germaniac. 1.51.56. (A. 1726). Acelaşi autor consemnează în capitolul 84 al scrierii sale numele „Danemarca".

Hermannus Contractus menţionează, referitor la acelaşi an, existenţa unui Gotfried „Rex Danorum et Normannorum" (regele danilor şi al normanzilor).

815 Ermoldus Nigellus, Cartea IV, versetul 605, menţionează „Denica regna" (Domniile daneze) şi tot el în versetul 610 vorbeşte de „Francis et Denis" (franci şi deni).

834 Diploma lui Ludovic cel Plos referitoare la prima predică a Sf. Ansgar făcută la 15 mai în rîndul danilor, sveonilor şi slavilor.

836 Cumplite devastări făcute de cetele normandului Hasting.

840 Chronicon Desuense, menţionează o incursiune normandă, arătînd că ea se compunea din „O mulţime fără număr de normanzi, dani, britoni".

841 Normanzii devastează Rouenul şi Templul [gotic] al Sf. Ovenus, Ist. I., vol. II, pp. 822, 838, 848.

843 Naşterea lui Rollou. Ist. I., vol. II. p. 717.

853 A doua predică a Sf. Ansgar în Birca, oraş al ostrogoţilor din Suedia. Ist. I., vol. II, p. 714.

853 Tentativă nereuşită de cucerire a danilor împotriva Curlandei. Ibidem.

854 Curlanda atacată de svevi. Asediul Apuliei. Ist. I., vol. II, pp. 700 şi 713. ■

Fişă biografică — Ştefan Procopiu

În anul 1971, agenţiile internaţionale de presă aduceau o veste care umplea de mîndrie cercurile ştiinţifice din ţara noastră: un grup de cercetători din California realizaseră o maşină electronică de calcul cu o capacitate de memorizare foarte ridicată, depăşind de sute de ori posibilităţile celor mai perfecţionate instalaţii cunoscute; această performanţă se datora aplicării unei descoperiri româneşti — *efectul Procopiu*. Efectul respectiv, identificat în 1929, consta în punerea în evidenţă a discontinuităţii magnetizării produse într-un fir feromagnetic la trecerea unui curent electric alternativ. Descoperitorul îl denumise „efect Barkhausen circular", dar T. Hoffbauer şi K.M. Koch l-au introdus în terminologia fizicii cu numele care l-a consacrat în ştiinţă: „efectul Procopiu", fiind, iniţial, utilizat cu succes în studiul păturilor subţiri feromagnetice şi la caracterizarea cît mai completă a substanţelor magnetice.

Ne-am referit doar la una dintre creaţiile ştiinţifice care l-au impus pe savantul Ştefan Procopiu în orbita ştiinţei româneşti şi universale. Aria preocupărilor sale ştiinţifice este însă extrem de vastă şi are importante aspecte aplicative, vădind contribuţii fundamentale în magnetism, magnetism terestru, electricitate, electromagnetism, electrochimie, spectroscopie, căldură şi optică. „Opera sa ştiinţifică — aprecia Şerban Ţiţeica — îl situează printre marii fizicieni ai lumii, deschizători de drumuri în fizica modernă".

Ştefan Procopiu s-a născut la 19/31 ianuarie 1890, la Bîrlad, ca fiu al unui modest funcţionar de tribunal. A urmat Liceul „Gheorghe Roşca-Codreanu" din Bîrlad (1901-1908), la absolvire fiind clasificat întîiul. În 1912, la Universitatea din Iaşi a obţinut licenţa în ştiinţe, specialitatea fizică, Dragomir Hurmuzescu, considerat „decanul fizicienilor români", fiindu-i mentor. S-a specializat apoi, ca bursier, la Paris (1919-1924) — sub îndrumarea unor specialişti cunoscuţi, ca Marie Curie, P. Langevin, Gh. Fabry, G. Lippmann, A. Cotton —, luîndu-şi doctoratul în fizică la Sorbona (1924). Cariera didactică şi-a început-o la Iaşi ca asistent (1912) la catedra maestrului său Hurmuzescu, pe care l-a urmat pentru scurt timp şi la Bucureşti (1913-1919), pentru a reveni apoi ca şef de lucrări la Universitatea din Iaşi. Între 1925 şi 1962 a fost profesor de gravitaţie, căldură şi electricitate tot aici, predînd în paralel (pînă în 1924) şi la Şcoala Politehnică „Gheorghe Asachi", afirmîndu-se că un îndrumător eficient al cercetării şi ca organizator al unei etape noi, superioare, a şcolii de fizică iniţiate de Dragomir Hurmuzescu. A fost membru corespondent (1948) şi titular (1955) al Academiei R. S. România, al Societăţii române de fizică, al Societăţii franceze de fizică şi al altor societăţi româneşti şi străine. În 1964 a devenit laureat al Premiului de stat.

Încă din perioada studenţiei (1911) a întreprins experienţe care l-au dus la identificarea tensiunii electromotoare de mişcare, lucrarea sa de bază în acest domeniu publicînd-o în 1915; aceasta a făcut posibilă ulterior explicarea electroforezei. În decembrie 1912, la 22 de ani, a publicat în *Analele* Universităţii din Iaşi (în limba franceză) o descoperire de mare însemnătate. Pornind de la teoria cuantelor a fizicianului Max Planck, care identificase cea mai măruntă „cărămidă" de energie din Univers, tînărul Procopiu a descoperit, cel dintîi, unitatea minimă a magnetismului, magnetonul atomic, stabilind expresia momentului magnetic al electronului, ulterior regăsită şi de alţi fizicieni (denumirea curentă este „magnetonul Bohr-Procopiu"). Descoperirea „cuantei de magnetism" i-a adus de timpuriu celebritatea.

În 1921 s-a înregistrat descoperirea de către Ştefan Procopiu a unui fenomen optic de mare însemnătate: depolarizarea longitudinală a luminii de către soluţiile coloidale şi suspensiile cristaline, care explică în mare măsură formarea precipitatelor cristaline şi a coloidelor, precum şi structura protoplasmei celulei vii („fenomenul Procopiu").

A întocmit hărţi magnetice ale României, pe care le-a definitivat în perioada 1944-1954, prezentînd un mare interes practic pentru cunoaşterea resurselor subsolului. A stabilit, punînd capăt unor controverse, că momentul magnetic al globului terestru a început să crească din 1932, după ce timp de 120 de ani a scăzut continuu (perioada variaţiei fiind de aproximativ 500 de ani).

Mai consemnăm şi cercetările sale asupra magnetonului (a elaborat o metodă experimentală pentru determinarea acestuia), pe cele privind emisia undelor acustice întreţinute, arcul electric, spectrele de arc ale metalelor, studiul păturilor metalice subţiri, difuzia electroliţilor, telegrafia fără fir, cementarea fierului, electrocapilaritatea.

Multilateral era şi profilul său cultural, fiind interesat de istorie, filosofie, poezie, arte plastice etc. A colaborat la revistele *Viaţa românească* şi *Însemnări ieşene*, fiind membru al comitetului de direcţie al Teatrului Naţional din Iaşi. A decedat la 22 august 1972, la Iaşi, lăsînd în urma sa o bogată operă ştiinţifică, cu însemnate descoperiri, care au deschis calea unor noi direcţii de investigare. ■

Nicolae CAJAL, I.M. ŞTEFAN

THOMAS BABINGTON MACAULAY SAU ISTORIA ÎN COMPETIŢIE CU LITERATURA

CAMIL MUREŞANU

În deceniul 1820-1830, după aproape o jumătate de veac de guvernare în Anglia a torylor, partidul whig marca o ascensiune de popularitate, datorată, în principal, revendicării unei reforme electoral-parlamentare, care să pună capăt caracterului oligarhic al regimului politic britanic, instaurat cu aproape 150 ani în urmă. În împrejurările istorice astfel determinate, s-a afirmat puternic şi istoriografia de colorit whig, devenită o exponentă a ideologiei liberalismului burghez modern. Cel mai însemnat reprezentant al ei a fost istoricul, publicistul şi omul politic Thomas Babington Macaulay[1].

S-a născut la 25 octombrie 1800, în localitatea Rothley Temple, undeva prin Anglia centrală. Tatăl, Zachary Macaulay, era un comerciant îmbogăţit prin afaceri în Antile, membru marcant al companiei eare fondase (în 1791) colonia Sierra Leone şi, un timp, a fost chiar guvernator al acestei aşezări. Compania îşi propusese, iniţial, să creeze un sălaş pentru sclavii eliberaţi. Zachary Macaulay, adept al desfiinţării sclaviei, se număra printre susţinătorii fervenţi ai lui William Wilberforce, principalul promotor al acestei măsuri în cuprinsul Imperiului britanic. Macaulay-tatăl a editat vreme de mai mulţi ani publicaţia Christian Observer, **s-a făcut cunoscut prin generoase opere filantropice şi a avut, de asemenea, unele veleităţi literare.**

[1] Prenumele Babington i s-a dat, potrivit unui obicei răspîndit la anglo-saxoni, după numele de familie al unui unchi prin alianţă, asociat în afaceri cu tatăl viitorului istoric.

Sigur pe toate lucrurile

Starea materială a familiei i-a oferit lui Thomas posibilitatea unei educaţii alese şi costisitoare. A urmat mai întîi o şcoală particulară, iar din octombrie 1818 s-a înscris la celebrul Trinity College de la Universitatea din Cambridge. S-a remarcat prin mari succese la studii, validate după metodele şi criteriile vremii: două medalii (în 1819 şi 1821) pentru compunerea de poeme latine, un premiu pentru declamaţie latină, un altul pentru un eseu asupra caracterului regelui William III. I s-a acordat calitatea de membru asociat *(fellow)* al Colegiului, care comporta o indemnizaţie anuală de 300 lire sterline, timp de şase ani după încheierea studiilor.

În 1826, întrucît absolvise şi dreptul, s-a înscris într-un

barou londonez, lansîndu-se, totodată, şi în politică. A pronunţat primul său discurs public la o întrunire a ligii antisclavagiste, consacrîndu-se dintr-o dată ca un excelent orator, ceea ce promitea de altfel încă din timpul exerciţiilor retorice din universitate. A început apoi să colaboreze la *Edinburgh Review*, periodic de orientare whig. La fel ca în arta oratorică, şi-a stabilit din primul moment o reputaţie publicistică, printr-un eseu asupra marelui poet englez John Milton, apărut în august 1825.

Remarcabilele debuturi au atras asupră-i atenţia vîrfurilor partidului whig. În cadrul campaniei de recucerire a pu-

terii, whigii își intensificaseră preocuparea de a promova tinere talente, spre a relansa, prin ele, tradiția intelectuală a whigismului. Macaulay a fost admis în așa-numitul „Cerc de la Holland House", patronat de una dintre cele mai cultivate familii aristocratice din partid. Ambițiile viitorului istoric de a face carieră în politică au fost însă zdruncinate de dezastrul financiar care a lovit casa comercială Macaulay & Babington, lăsîndu-l fără sprijin bănesc din partea familiei. Deși a mai dispus (pînă în 1831) de indemnizația de la Colegiu, deși mai cîștiga ceva și din publicistică, viitorul istoric s-a văzut curînd atît de lipsit de mijloace, încît a ajuns să-și vîndă medaliile de aur obținute la Cambridge. În februarie 1830, lordul Lansdowne, o altă somitate din vechea gardă a partidului whig, i-a oferit locul de deputat în „burgul de buzunar" Calne[1]. Pentru Macaulay a început astfel o rapidă ascensiune politică. La 5 aprilie 1830, el a rostit prima cuvîntare în Camera Comunelor *(Maiden Speech)* în favoarea acordării de drepturi politice evreilor. A jucat, de asemenea, un rol important în aprigele dezbateri în jurul Reformei parlamentare[2]. Despre unul dintre discursurile sale, marele om politic Robert Peel, un temperament deosebit de rezervat, a declarat că se ridicase pe alocuri la înălțimea a tot ce auzise sau citise el mai frumos în viață.

Candidînd în alegeri în noile condiții stabilite de Reforma parlamentară, promulgată la 7 iunie 1832, Macaulay a fost ales deputat în importantul oraș industrial Leeds. Ajunși la putere, whigii l-au numit membru în Consiliul guvernamental de control asupra administrației Indiilor. Macaulay a elaborat o lege de reformă a acestei administrații, care a fost votată în 1833. Un an mai tîrziu, a primit numirea de membru în Consiliul suprem al Indiilor, cu sediul la Calcutta, dispunînd de fabulosul salariu de 10 000 lire sterline pe an!

A rămas în India pînă în 1838, timp în care a desfășurat o activitate pe linia pură a dogmatismului liberal britanic, în sensul convingerii ferme că principiile acestuia sînt cele mai bune pentru orice popor, oriunde ar trăi și oricare i-ar fi tradițiile și cultura. Măsurile pe care le-a sprijinit și la a căror introducere a contribuit n-au fost fără o anume valoare, dar s-a văzut, după numai vreo douăzeci de ani, că ele și întreagă această politică liberală de tip european ignorau cu prea multă superioritate valorile morale proprii popoarelor Indiei, declanșînd, în consecință, noi aspecte ale crizei din relațiile între britanici și hinduși.

Macaulay a militat pentru libertatea presei în India, pentru egalitatea europenilor și hindușilor în fața legii, pentru un nou cod penal, inspirat de principiile de drept europene, pentru un sistem educațional modern, științific, înlocuind învățămîntul tradițional indian. Era convins, de mitul „misiunii civilizatoare a omului alb". „Trebuie să facem tot ce ne stă în putință pentru a forma o clasă care să slujească drept intermediar între noi și milioanele pe care le guvernăm; o clasă de indieni după sînge și culoarea pielii, dar englezi după opinii, morală, intelect, gust", scria el în anul 1835.

Pentru neclintita credință în ideile pe care le îmbrățișase, i s-a spus, nu fără o anumită maliție, „un Bossuet al liberalismului"[3]. Primul ministru, lordul Melbourne, un aristocrat whig din școala veche, raționalistă, a veacului XVIII, a spus cîndva: „Aș vrea să pot fi atît de sigur de *un* lucru, pe cît este de sigur Macaulay de *toate* lucrurile".

Revenind în Europa, Macaulay a fost ales în 1839 deputat de Edinburgh, iar cu prilejul unei remanieri guvernamentale intervenite în același an a devenit ministru de război. După căderea de la putere a whigilor (în 1841), s-a impus în continuare atenției publice, ca elocvent orator al opoziției împotriva guvernului tory, prezidat de Robert Peel

Cum ne privim înaintașii

În 1846, în noul guvern whig, ce avea în frunte pe John Russell (bunicul lui Bertrand Russell), a fost numit „paymaster general", o funcție superioară în intendența armatei. După un an, din pricina unei intervenții în favoarea seminarului catolic din Maynooth, aflat în Irlanda, aproape de Dublin, a pierdut simpatiile electoratului său scoțian, format din presbiterieni, și a eșuat în încercarea de a-și reînnoi mandatul de deputat de Edinburgh, la alegerile din 1847.

Acest incident l-a determinat pe Macaulay să se retragă din viața politică și să se consacre activității științifice. A continuat însă frecventarea cercurilor intelectuale din Londra, în care strălucea prin artă și inteligența conversației, lăsînd o impresie de nesters celor ce aveau privilegiul de a-l asculta.

Intensificarea preocupărilor pentru istorie și literatură precedase cu cîțiva ani decizia de a li se consacra total. În 1842, Macaulay publicase *Lays of Ancient Rome* (Balade ale Romei antice), operă hibridă, în care transpusese în formă de baladă legende istorice romane. În 1843, sub titlul *Critical and Historical Essays*, a reunit în trei volume colaborările de pînă atunci la *Edinburgh Review*. În marea lor majoritate, acestea erau studii asupra unor personalități literare și istorice: Machiavelli, Horace Walpole, William Pitt — tatăl și fiul —, Bacon, Dante, Byron, Ranke, Frederic cel Mare, Mirabeau, Milton etc.

---

[1] Tîrgușor în sud-vestul Angliei. „Burgurile putrede" și „burgurile de buzunar" erau porecle date, pînă la reforma din 1832, circumscripțiilor electorale minuscule, a căror mină de alegători era manevrată după plac, prin corupție sau presiuni, de personaje influente.

[2] Legea Reformei (The Reform Bill), adoptată de Parlament, uniformiza censul electoral, mărea numărul de locuri în Parlament rezervat centrelor industriale, desființînd în acest scop „burgurile putrede".

[3] Jacques Bénigne Bossuet (1627-1704), mare orator francez, episcop catolic, susținător al absolutismului lui Ludovic XIV și autor al unor opere remarcabile prin arta elocinței, claritatea și vigoarea stilului, ca: *Discurs asupra istoriei universale*, *Cuvîntări funebre* etc., dar în cuprinsul cărora a pledat cu fanatism în favoarea concepției providențialiste a istoriei și a politicii.

Macaulay a elogiat revoluția din 1640, condusă de Cromwell[1], și a ironizat pe apologeții regalității care, în încercarea de a respinge acuzațiile că aceasta ar fi comis erori și chiar crime, invocau pseudoargumente rizibile, cum ar fi fost „virtuțile morale" ale regelui Carol I Stuart și armonia vieții sale de familie. A criticat și pe acei istorici care condamnau violențele revoluției. Recurgînd la o paralelă îndrăzneață, Macaulay a împrumutat din opera lui Lodovico Ariosto[2] basmul — al cărui motiv se regăsește în multe literaturi, inclusiv cea română — zînei condamnate să apară uneori sub înfățișare de animal respingător. Cei ce o maltratau cînd li se arăta astfel erau pentru totdeauna lipsiți de bunăvoința ei, pe cînd celor ce se purtau frumos li se înfățișa în adevăratu-i farmec și îi copleșea cu binefaceri. „O astfel de făptură — încheie Macaulay — este și Libertatea". E o comparație care permite apropierea lui de justificarea terorii revoluționare, în timpul revoluției burgheze din Franța. De altfel, în alt studiu el susține că, după ferma sa convingere, „revoluția franceză, oricîte crime și fapte nesăbuite s-ar fi săvîrșit în timpul ei, a fost o mare binefacere pentru omenire".

Într-un alt eseu, din 1835, Macaulay emitea sentința: „Trebuie să privim la întîmplările din trecut în lumina cunoștințelor moderne"[3]. Cu toate acestea, Macaulay păstra un nuanțat simț al istoricității. „Tocmai considerațiile care ne determină să privim cu optimism și speranță la viitor — scrie el într-unul din eseuri — ne opresc de a privi cu dispreț la trecut... Așa cum ne vor judeca urmașii, se cuvine să judecăm și noi pe părinții noștri. Spre a le putea estima corect meritele, *trebuie să ne punem noi înșine în situația lor*"[4] (subl. *C.M.*).

Eseurile fixează și alte trăsături ale concepției lui Macaulay, cum sînt: convingerea că progresul are un caracter obiectiv și că acesta se realizează cu precădere prin dinamica ideilor; exaltarea măreției naționale britanice — prevestind ideologia imperialistă de la sfîrșitul secolului, dar purtînd și reminiscențe ale veacului Luminilor. Istoria Angliei se confundă, pentru Macaulay, cu istoria progresului însuși. Ea îl arată „pe cel mai mare și mai civilizat popor pe care l-a văzut lumea... întinzîndu-și dominația asupra fiecărui colț al globului, ducînd cu sine știința tămăduirii, mijloacele de locomoție și de comunicație, artele mecanice, mașinile, tot ce sporește comoditatea vieții pînă la o perfecțiune pe care strămoșii noștri ar fi socotit-o magică. Un popor care a creat o literatură pe măsura celor mai nobile produse ale Greciei antice, a descoperit legile mișcării corpurilor cerești, a speculat cu aleasă subtilitate asupra gîndirii umane și a stat în fruntea omenirii în înaintarea ei pe tărîm politic"[5].

În șase luni — cinci ediții

Din 1841, Macaulay începuse să lucreze la opera istorică de mari proporții care-i va aduce faima. Lucra încet, cu nesfîrșite verificări de informație și corecturi de stil. Șapte ani mai tîrziu, au apărut primele două volume din această operă: *History of England from the Accession of James PI* (Istoria Angliei de la urcarea pe tron a lui Iacob II). Alte două volume vor apărea în 1855, iar al cincilea în 1861, postum.

Istoria lui Macaulay este un proiect grandios, neterminat. Cuprinde numai intervalul anilor 1685-1702, iar ultimul volum a necesitat completări din partea editorilor. Cu toate acestea, de la bun început, succesul operei a fost extraordinar. El marchează o dată în analele editoriale ale lucrărilor istoriografice. În șase luni s-au publicat cinci ediții, vîndute una după alta, în zeci și zeci de mii de exemplare. În decurs de circa 30 ani s-au făcut traduceri în limbile: germană, polonă, daneză, suedeză, italiană, franceză, olandeză, spaniolă, maghiară, rusă, cehă și persană[6]. Numai în timpul vieții, vînzările i-au adus lui Macaulay un beneficiu de 20 000 lire sterline — cele mai ridicate drepturi de autor din cîte se plătiseră pînă atunci pentru o singură operă.

Acest succes uluitor n-a fost însă ratificat de judecata posterității. Generația următoare a reconsiderat, poate cu excesivă severitate, valoarea operei și concepția autorului ei. Fiind prea dependentă de ideologia liberalismului burghez, a cunoscut, după 1870, un declin precipitat. Opereilui Macaulay, entuziasmului autorului față de realizările vremii sale li s-a reproșat lipsa de profunzime. Macaulay a fost grav învinuit — și nu fără justificare — că n-a văzut sau n-a voit să vadă nedreptățile sociale generate de dezvoltarea sistemului industrial și a capitalismului, „liber", pe care le glorificase pe toate tonurile.

S-a spus despre el că n-a avut nici o calitate într-un grad eminent, dar că, în schimb, aproape nici una nu i-a lipsit. Înainte de toate, a fost un talentat scriitor; înzestrat cu o clasică limpezime în stil și cu o permanentă capacitate de a transfigura plastic ceea ce descoperea, abstract, cu instrumentele intelectuale de investigație. Deși, ca manieră literară, era tributar lui Walter Scott („Vreau, cu istoria mea, să alung de pe masa tinerelor doamne ultimul roman la modă" — ar fi spus el, mai în glumă, mai în serios...), n-a alunecat însă niciodată spre fabulație, fără acoperire documentară.

Toate calitățile distinctive, de concepție și stil ale istoricului britanic se identifică în fragmentul care urmează, din pe drept celebrul capitol *Situația Angliei la 1685*, făcînd parte din volumul I al *Istoriei* sale: „Se poate dovedi cu ușurință că, la noi, bogăția națională a crescut fără întrerupere vre-

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 10/1970, 10/1971, 12/1977.

[2] Celebru poet italian (1474-1533), autor al poemului comico-eroic *Orlando Furioso*.

[3] *Critical and Historical Essays*, by Thomas Babington Macaulay, vol. I, London, Toronto (1930), p. 290.

[4] *Ibidem*, p. 287.

[5] *Ibidem*, p. 292.

[6] După cunoștința noastră, prima traducere din Macaulay în limba română, dacă exceptăm citate sau scurte fragmente, a fost aceea a *Discursurilor* sale, efectuată de Anghel Demetriescu (București, 1895).

me de cel puţin şase secole... Acest progres... a devenit, pe la mijlocul veacului XVIII, uimitor de rapid şi, în cursul sec. XIX, a continuat în ritm şi mai accelerat. Drept urmare, în parte datorită poziţiei noastre geografice, în parte celei morale, timp de mai multe generaţii am fost scutiţi de relele care altora le-au împiedicat strădaniile şi le-au distrus roadele hărniciei.

Pe cînd fiecare colţ al continentului, de la Moscova la Lisabona, a fost teatrul unor războaie sîngeroase şi pustiitoare, la noi nu s-a văzut nici un drapel duşman, altfel decît ca trofeu.

Pe cînd de jur-împrejur au avut loc revoluţii, guvernul nostru n-a fost răsturnat prin violenţă nici măcar o dată. Timp de vreo sută de ani în ţara noastră nu s-a ivit o tulburare destul de însemnată spre a o putea numi insurecţie"[1].

Macaulay a fost şi un maestru al zugrăvirii detaliilor vieţii cotidiene, din care ştia, direct sau prin fine aluzii, să desprindă concluzii în spiritul convingerilor sale. Iată ce devine, sub pana sa, prozaicul eveniment administrativ al introducerii iluminatului străzilor în Londra, pe la 1685, din iniţiativa unui anume Edward Heming: „Proiectul său a fost aplaudat cu entuziasm şi atacat cu furie. Prietenii progresului l-au ridicat în slăvi ca pe cel mai mare binefăcător al oraşului. Ce-au însemnat — întrebau ei — lăudatele descoperiri ale lui Arhimede, în comparaţie cu fapta omului care a preschimbat umbrele nopţii în luminile amiezii?

În ciuda acestor elocvente elogii, cauza întunericului n-a rămas fără apărători. S-au găsit şi atunci neghiobi care s-au împotrivit introducerii «noii lumini», cu aceeaşi îndîrjire cu care neghiobii din zilele noastre s-au împotrivit vaccinării şi căilor ferate sau cu care neghiobii din zorile istoriei se vor fi împotrivit, fără îndoială, plugului şi scrierii alfabetice"[2].

---

[1] *History of England from the Accession of James II*, Leipzig, 1849, pp. 275-276.

[2] *Ibidem*, pp. 356-357.

Mai presus de orice, Macaulay a fost istoricul a cărui operă a corespuns pe deplin scurtei perioade de predominare — am putea spune de euforie — a liberalismului burghez în Anglia (1846-1874).

După apariţia primelor volume din *Istoria Angliei*... pe Macaulay l-au copleşit nu numai favoarea publicului, ci şi onorurile oficiale. În 1848 a fost numit rector al Universităţii din Glasgow. În anul următor — profesor la Academia Regală. În 1852 a fost reales deputat de Edinburgh, mandat la care a renunţat în 1856, cînd a fost înnobilat cu titlul de baron Macaulay of Rothley, avînd astfel dreptul la un loc în Camera Lorzilor.

La şedinţele Camerei Lorzilor n-a luat cuvîntul, deoarece o boală de inimă l-a obligat să-şi reducă activităţile publice şi se pare chiar că nici n-ar fi participat la vreuna. Moartea l-a surprins pe cînd lucra la al cincilea volum din *Istoria Angliei*... la 28 decembrie 1859. La 9 ianuarie 1860 a fost înmormîntat, aşa cum îşi dorise cîndva, în „Colţul poeţilor" din cripta de la Westminster Abbey, panteonul oamenilor de seamă ai Angliei.

„Trebuie să recunoaştem — scrie istoricul olandez Pieter Geyl, omagiindu-l pe Macaulay — că epoca sa, cu tot ceea ce noi, cei de azi, găsim dezagreabil sau chiar ridicol, posedă o măreţie în sine. Progresul tehnic şi economic a adus generaţiilor din veacul trecut o deschidere spre orizonturi noi şi a conferit vieţii lor un intens dinamism, tradus în plan politic şi spiritual: breşa în dominaţia aristocraţiei, reconsiderarea convenţiilor sociale, ascensiunea ştiinţelor — toată această nouă Anglie înfăţişează un spectacol impresionant, chiar dacă blamabil în numeroase detalii".

În vocea lui Macaulay — continuă istoricul olandez — „arogantă dar convinsă, pasionată şi puternică, proclamînd caracterul sacru al acţiunii şi drepturile imprescriptibile la critică şi libertate, recunoaştem pe puternicul purtător de cuvînt al unei mari epoci din civilizaţia noastră". ■

●

Scriitorul francez Fontenelle (1657-1757), ajuns aproape centenar, participa la o serată. La un moment dat, s-a aplecat să ridice evantaiul unei tinere şi frumoase doamne. Cum, după aceea, respectiva doamnă a trebuit să-l ajute să se ridice, Fontenelle a exclamat:

— Ah, de-aş mai avea eu acum optzeci de ani!

●

Celebrul compozitor german Ludwig van Beethoven (1770-1827) nu ieşea aproape niciodată din dificultăţi financiare. Nu prea găsea sprijin nici la fratele său.

În 1819, acesta, care se îmbogăţise, i-a trimis o felicitare, pe care o semnase: „Johann van Beethoven, proprietar de moşii..."

Compozitorul i-a trimis-o înapoi, după ce a scris pe verso următoarele cuvinte: „Ludwig van Beethoven, proprietar de creier".

●

Ludovic XIV, regele Franţei (1643-1715), obişnuia să spună că, atunci cînd numeşte pe cineva într-o funcţie mai importantă, totdeauna izbuteşte să facă... nouăzeci şi nouă de nemulţumiţi şi un nerecunoscător.

●

Cunoscutul scriitor, jurist şi filosof iluminist francez Charles de Secondat, baron de La Brède et de Montesquieu, pur şi simplu Montesquieu (1689-1755) prezida lucrările Parlamentului din Bordeaux. La un moment dat, s-a iscat o discuţie în contradictoriu cu unul dintre parlamentari, care, enervat, a exclamat:

— Domnule preşedinte, dacă ceea ce vă spun eu nu este adevărat, vă ofer capul meu...

— Îl primesc, a replicat prompt Montesquieu: întotdeauna micile daruri întreţin prieteniile...

Însemne heraldice românești

„Și la această tocmeală a noastră, la acest zapis, fost-au mulți boieri mari și mici mărturie, care-și vor pune mai jos pecețile și iscăliturile lor. Aceasta am scris ca să se știe și să se creadă. Și încă, pentru mai adeverită credință, ne-am pus și noi pecețile și iscăliturile noastre mai jos. Și să-și facă și carte domnească pre acest zapis al nostru".

Întîlnite deseori în formularistica actelor medievale românești, texte asemănătoare rîndurilor de mai sus, și mai ales numeroasele reprezentări de sigilii au suscitat ample discuții în rîndurile specialiștilor. Au avut boierii noștri steme sigilare? Au fost aceste steme cunoscute și recunoscute ca atare? S-au transmis și utilizat ele din generație în generație sau aveau doar rol juridic, de validare a actelor?

În țările române, dreptul la sigiliu era practic nelimitat, el fiind, așa cum aprecia profesorul Emil Vîrtosu, „un drept unanim și tacit recunoscut, valabil oricînd și la orice condiție socială". Oricine deci putea să-și confecționeze un sigiliu pe care să-l folosească în funcție de împrejurări, ca semn distinctiv. Asemenea steme sigilare, numite în mod curent de asumpțiune (pentru că reprezentau însemne asumate de posesorii lor) nu implicau recunoașterea lor de către domnie, nefiind, așadar, o consecință a înnobilării sau acordării de blazoane.

Analiza documentelor medievale ne arată însă că aceste acte sînt autentificate de sigilii, cu reprezentări dintre cele mai variate, cuprinzînd numeroase elemente proprii stemelor: scuturi de diferite forme, timbru și lambrechini, putînd fi considerate deci veritabile blazoane de familie — ceea ce ar sugera buna cunoaștere a normelor heraldice.

Care este realitatea?

Realitatea este că, dacă teoretic oricine putea să adopte un sigiliu (și avem numeroase exemple de sigilii rudimentare), utilizarea *sigiliului armoriat* (stema), transmis în cadrul aceleiași familii (de regulă boierești), de la o generație la alta, ne arată că în societatea medievală românească *stema sigilară* s-a constituit pe baza cunoașterii și aplicării stricte, corecte a legilor științei blazonului.

Stemele sigilare boierești aparținînd marilor familii sînt dotate cu scuturi, figuri heraldice (lei, păsări, animale himerice, precum grifonul, arme, căști), putînd fi considerate ca autentice blazoane de familie. Realizarea lor artistică rivalizează, de asemenea, în numeroase cazuri, cu minuțioasa artă a bijutierilor și miniaturiștilor, compozițiile, cuprinse pe spații extrem de mici, fiind proporționate, echilibrate și armonioase. Figurile heraldice sînt redate cu multă grijă, pînă la cele mai mici detalii, mișcarea acestora, elegantă și naturală, dovedind măiestria artistului gravor, gustul acestuia pentru frumos. Așa sînt o seamă de steme sigilare, precum cele folosite de marele logofăt Fierea Leurdeanu și marele vornic Hrizea din Bălteni (leu ridicat, „rampant" — în limbaj heraldic — ținînd în labe un toiag), de Dimitrie Buzinca din Rădulești (scenă de luptă înfățișînd doi călăreți înarmați, avînd deasupra acvila valahică), de Preda Brîncoveanu, mare spătar (acvilă bicefală în scut triunghiular), de Barbu Poenaru, mare ban (grifon în scut dreptunghiular cu baza rotunjită), de Mareș Băjescu, mare vistier (o spadă în scut oval) ș.a.m.d.

Faptul că mai toate marile familii boierești foloseau sigilii de tip heraldic dovedește limpede că și în condițiile lipsei unui act de acordare sau recunoaștere din partea domniei a respectivelor steme, heraldica românească face dovada unei mari originalități, prin gravarea unor însemne heraldice care să sintetizeze poziția socială a posesorului lor, evenimente politice, de arme sau de familie și să-i facă ușor de identificat pe cei ce foloseau simbolurile respective.

Creatorii stemelor sigilare feudale din țara noastră au apelat mai puțin la elemente himerice sau artificiale, alegînd figurile heraldice din lumea înconjurătoare, ceea ce a dat o notă de originalitate stemelor boierești în țările române.

În sfîrșit, asemenea steme erau transmise din generație în generație, fie utilizîndu-se același sigiliu, fie conservîndu-se în sigilii noi o serie de însemne caracteristice familiei respective. Sigiliul banului Preda Buzescu din anul 1608, de pildă, mai era întrebuințat și de nepoata acestuia, Caplea comisoaia, în anul 1671; la fel, stema sigilară utilizată de Ivașco I Băleanu, mare vornic, era folosită decenii mai tîrziu (în 1662) și de nepotul său, mare postelnic. Sigiliul acestei familii (un personaj masculin sugrumînd un leu) este interesant și sub raport simbolistic, el făcînd trimitere la legenda biblică a lui Samson — motivul fiind utilizat de cel puțin trei generații de boieri. Un caz foarte interesant de transmitere a unor însemne heraldice unice îl prezintă și familia boierilor Vlădești, care în a doua jumătate a sec. XVII foloseau o stemă avînd în scut o lră. Explicația acestui însemn insolit? Bunicul boierilor Vlădești, Tudoran I Vlădescu, folosise drept sigiliu, în prima jumătate a veacului, o gemă antică (piesă de mare valoare care, din păcate, nu ne-a parvenit decît ca impresiune sigilară aplicată pe acte) înfățișîndu-l pe... Orfeu cu lira. Din aceste reprezentări urmașii au păstrat doar al doilea element. ■

Filoftela RĂNZIȘ

FEBRUARIE 1939

MICROARHIVA MAGAZIN ISTORIC

ÎN BUCUREȘTI, ACUM 50 ANI

Cronică măruntă

● Apare la 1 ianuarie la Iași *Jurnalul literar*, foaie săptămînală de critică și de informație literară avînd ca director pe G. Călinescu, iar secretar de redacție pe George Ivașcu. Iată ce mărturisea George Ivașcu despre apariția acestei reviste: „G. Călinescu mă solicitase, în decembrie 1938, a-l ajuta să redacteze *Jurnalul literar*. Am făcut-o în ambianța activității mele — paralele atunci — de prim redactor la Iașul, fără a ține pe colaboratorii revistei călinesciene a aborda și probleme de cultură în spirit antifascist".

Înainte de apariția primului număr, George Ivașcu este chemat la Siguranța ieșeană fiind întrebat:

„— Ce rol istoric urmează să aveți dumneavoastră?

— Am impresia că întrebarea dumneavoastră e o ironie sau o bătaie de joc.

— Nu, nu! Noi știm foarte bine, noi avem un document. Ce rol istoric urmează să aveți?

Nu-mi amintesc exact cuvintele cu care am răspuns, dar în orice caz ele relevau totala mea perplexitate. Au așteptat un sfert de oră, douăzeci de minute, nu știu cît exact, ca pînă la urmă să-mi spună:

— Uite, domnule Ivașcu, ca să terminăm odată, poftim asta, citește... Și într-adevăr, mi se scoate o telegramă în care am citit următoarele: «Domnului George Ivașcu, strada Ladovski, Iași. Nu uita, ai un rol istoric. Noroc. G. Călinescu».

Telegrama se referea la faptul că el trebuia să pregătească singur primele trei numere ale *Jurnalului literar*".

● La Teatro delle Arti, din Roma, are loc în ziua de 19 ianuarie, cea dintîi reprezentație italiană a capodoperei lui I.L. Caragiale *O scrisoare pierdută*, prima piesă românească ce s-a jucat în această țară de către artiști italieni. Piesa s-a bucurat de un mare succes — după cum comentează presa bucureșteană —,

În condițiile regimului personal instaurat din februarie 1938 de Carol II, la 1 februarie 1939, se formează un nou guvern prezidat, în continuare, de patriarhul Miron Cristea.

„Noua formațiune — scrie *Universul* din 3 februarie — înfățișează o structură deosebită, datorită faptului că atribuțiile d-lui Armand Călinescu, care deținea numai departamentul internelor, au fost sporite"[1]. Ziarul are, desigur, în vedere faptul că Armand Călinescu — care, în guvernul anterior, se situase printre elementele cele mai hotărîte la rezistență împotriva agenturii hitleriste Garda de fier — deține în noul cabinet, pe lîngă postul de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (post creat ad-hoc) și portofoliul de ministru de interne și pe cel de ad-interim la apărarea națională.

Atitudinea fermă a demnitarului român față de extrema dreaptă are ecouri și în paginile unor publicații străine. Iată cum îl descrie corespondentul din București al ziarului *Paris Soir*, căruia i-a acordat un interviu: „Armand Călinescu este de talie mică și cu alură sportivă. El are un surîs timid și mult farmec. Nimic în aspectul său exterior nu arată pe omul energic, care cheltuiește o energie și un curaj de fiecare clipă în lupta sa contra Gărzii de fier și care a meritat supranumele de «Omul de oțel», pe care i l-au dat zilele trecute confrații mei".

Tot *Universul* informează că în noul guvern „departamentul înzestrării armatei a fost încredințat lui Victor Slăvescu, dată fiind pregătirea d-sale în domeniul financiar. Ministerul economiei naționale este încredințat ing. I. Bujoi".

Între 20 și 22 februarie are loc la București cea de-a VII-a sesiune ordinară a Consiliului Permanent al Înțelegerii Balcanice. Lucrările se desfășoară sub președinția ministrului afacerilor străine al României, Grigore Gafencu. Grecia este reprezentată de președintele Consiliului și ministru al afacerilor străine, Ioannis Metaxas; Iugoslavia și Turcia — prin miniștrii afacerilor străine, Alexander Cinkar-Markovici și, respectiv, Șükrü Saracioğlu. Cei patru miniștri de externe au stabilit să păstreze un strîns contact cu privire la desfășurarea evenimentelor internaționale și s-a subliniat necesitatea întăririi solidarității membrilor Pactului de la Atena. În acest sens apare importantă precizarea înțelegerii în privința atitudinii Înțelegerii Balcanice față de presiunile și de insistențele Axei Roma-Berlin de a se alătura Pactului Anticomintern. „Cei patru miniștri de afaceri externe — se arată în procesul-verbal — au afirmat voința țărilor lor de a nu adera la grupările

[1] Pentru a ușura lectura, nu am mai marcat cu puncte de suspensie întreruperile de text la extrasele preluate din ziare și celelalte surse. Precizăm, de asemenea, că în redarea acestor extrase am păstrat, cu unele excepții, cerute de normele ortografice actuale, scrierea din original.

Solemnitatea instalării lui Armand Călinescu la Ministerul apărării naționale

de ordin ideologic, indiferent care ar fi acestea, îndreptate împotriva unei mari puteri sau a unui grup de mari puteri".

Comentînd convorbirile politice de la București ziarul *Timpul*, într-un editorial apărut în numărul din 20 februarie, scrie: „Înțelegerea, izvorîtă dintr-un ideal de pace și de bună învoire între popoarele balcanice, n-a voit să fie și n-a fost niciodată un bloc îndreptat împotriva cuiva. Înțelegerea Balcanică s-a dovedit în toate împrejurările un instrument de pace, de solidaritate, de apărare a ordinei și stabilității în această parte a Europei".

În aceleași zile de 20, 21, 22 februarie are loc la București și cea de-a IV-a Conferință a Presei Înțelegerii Balcanice, organism constituit la București, în iunie 1936. Din Comitetul Național Român, gazda manifestării, fac parte Cezar Petrescu, Demostene Botez, Mircea Grigorescu, N. Batzaria.

Ziarul *România* din 9 ianuarie reproduce un articol din cotidianul *Le Temps* care, după „un tur de orizont prin Europa centrală și orientală", se referă la „starea nevralgică, de particulară sensibilitate și tensiune" existentă în unele țări, subliniind în legătură cu țara noastră: „Poziția României e foarte deosebită și, trebuie să o constatăm, e comandată de o mult mai sănătoasă concepție asupra ceea ce trebuie să însemne adevăratul spirit de independență". Într-un alt articol, preluat de astă dată de *Timpul* din 7 februarie din publicația franceză *l'Ordre* și intitulat *În dezordinea Europei, România constituie un ostrov de rezistență*, se subliniază printre altele: „În incertitudinea ceasului de față, cînd Europa pare amenințată, în unele clipe, de întoarcere la haos, România oferă un exemplu remarcabil de rezistență contra forțelor de dezagregare, care ruinează stabilitatea Europei".

La Academia Română, I. Nistor ține comunicarea *Restaurarea Daciei în sintezele diplomației europene*, reprodusă în *Universul*, din 5 februarie, în care comentează diferite proiecte ale marilor puteri europene de restaurare a Daciei sub egida uneia sau alteia dintre ele. „Unitatea etnică a teritoriului locuit de românii din Moldova, Muntenia și Transilvania — spune I. Nistor — coincidea cu teritoriul vechii Dacii. Aceasta făcea pe cronicarii străini să considere pe Horea ca rege al Daciei. Astfel, se manifestă prima sinteză românească a renașterii Daciei antice. Sinteza aceasta părea interesantă atît Austriei cît și Rusiei, întrucît prin crearea unui stat tampon între ambele puteri, cu năzuințe de expansiune în spațiul pontic, s-ar fi putut evita rivalitatea dintre ele și s-ar fi diminuat sensibil puterea Porții otomane la Dunăre. De aceea — remarcă prof. I. Nistor, în continuarea comunicării — împărăteasa Ecaterina II a Rusiei cuprindea în faimosul său proiect grecesc și restaurarea

Cronică măruntă

reprezentațiile desfășurîndu-se cu săli arhipline.

● Revista American Historical Review publică articolul Istoricii români moderni, pe care-l reproduce și România din 2 februarie: „În domeniul istoriei, cultura românească posedă de mai multă vreme o seamă de excelente lucrări de interes general, ca acelea ale lui Xenopol (publicate în limbă franceză și germană), Onciul și, mai ales, voluminoasele opere ale lui Nicolae Iorga, a cărui Istorie a românilor a fost publicată, în 1925, în englezește. Alții, ca regretatul Pârvan, au publicat minunate monografii despre o anumită perioadă (de pildă, Getica). Iar Constantin C. Giurescu, în cele trei volume impunătoare ale sale, Istoria românilor, publicate pînă acum, oferă o nouă sinteză științifică a istoriei românești. C.C. Giurescu — scrie în continuare revista americană — ajunge cu mîndrie la concluzia că românii sînt cel mai vechi popor din sud-estul Europei, dat fiind că strămoșii lor, geții, trăiau în locurile acestea".

● Vespassian V. Pella, ministrul României la Haga, ține o suită de prelegeri la Universitatea din Utrecht, despre noile principii ale dreptului civil românesc.

● Iese de sub tipar volumul Note din Grecia de Al. Rosetti. „Clare și evocatoare — anunță presa —, deschise spre zările clasice ale unui pămînt care a fost leagăn și sanctuar al culturii, paginile prof. Al. Rosetti reconstituie cu pregnanță și fidelitate emoțiile, reflecțiile și tihnitoarele întîrzieri ale călătorului avertizat prin locuri pline de mărturii istorice și artistice".

● Într-un meci susținut la Edinburgh (Anglia) cu campionul național Teddy O'Neille, boxerul român Toma Aurel obține o nouă victorie, confirmînd și de data aceasta — cum remarcă presa — valoarea sa mondială.

● În ianuarie 1939 încetează din viață celebra soprană Hari-

FEBRUARIE 1939

Walt Disney împreună cu... personajele sale. Imagine din revista Realitatea ilustrată

Cronică măruntă

clea Darclée, cîntăreața care a purtat cu merit neîntrecut — cum scrie presa — faima muzicii românești în Europa și în cele două Americi, fiind apreciată de compozitorii și criticii cei mai reputați ai epocii. „Marii compozitori de operă Gounod, Saint-Saëns, Mascagni, Leoncavallo au avut prietenia ei și i-au încredințat visurile lor muzicale și scenice, întruchiparea eroinelor. A fost o carieră de glorie unică — apreciază România din 14 ianuarie. Numele și glasul ei a dăruit clipe de neuitat, între anii 1892-1910. Nu a fost contestată de nici un critic".

● Cartea zilei: Douăsprezece scaune a scriitorilor sovietici Ilf și Petrov, creația „a doi scriitori — scrie Timpul din 8 februarie — cu duh, care au vrut să rîdă și să ne facă și pe noi, cititorii, să rîdem. O carte vie, de mare vervă, plină de miez".

● Știți care este primul... afiș de teatru din țara noastră? El a „apărut" în amurgul unei zile, cînd beizadeaua Costache, fiul lui vodă Caragea, a ieșit pe Podul Mogoșoaiei, într-o sanie trasă de cerbi, strigînd: să catadicsească prea cinstita boierime și să poftească la teatrul de la Cișmeaua Roșie. Asta s-a întîmplat acum 120 de ani... relatează România din 5 februarie.

● Un ghid al României, „complect ca documentare și perfect ca realizare tehnică", anunță Timpul din 2 februarie, este pus la îndemîna călătorului străin sub forma noului Guide de la Roumanie, publicat sub îngrijirea lui Al. Ciclo Pop, prof. V. Pușcariu și Al. Bădăuță.

● Capodopera lui Virgiliu, Eneida, tradusă de criticul și latinistul E. Lovinescu, este una din cele mai frumoase podoabe ale vitrinelor librăriilor din această lună.

● Datorită unui român — scrie ziarul România din 26 ianuarie — literatura filosofică în limba franceză s-a îmbogățit cu opera fundamentală a lui Arthur

Daciei sub un rege pravoslavnic. Așa luă ființă sinteza rusă a restaurării Daciei.

Interesul împăratului Iosif II pentru populația românească din Ardeal și Bucovina manifestat prin desele sale călătorii în aceste provincii, precum și adeziunea sa la proiectul grecesc al Ecaterinei dădură naștere sintezei austro-habsburgice a restaurării Daciei. Pentru tronul lui Decebal ar fi fost ales însuși Iosif II, iar după moartea acestuia, Marele duce de Toscana, Ferdinand.

În epoca napoleoneană se zămisli ideea și a unei a patra sinteze — bonapartistă — a restaurării Daciei. Dintr-o corespondență franceză din 1808 reiese că împăratul Napoleon urmărea restaurarea regatului dacic pentru fratele său, Lucian Bonaparte. Dar, în cele din urmă, subliniază istoricul Ion Nistor, sinteza românească a biruit asupra celor străine: rusă, austro-habsburgică și bonapartistă. După lupte și suferințe seculare, au învins dreptatea și vrednicia românească prin marele act de la 1 decembrie de la Alba Iulia".

Carpații, coloana vertebrală a pămîntului românesc se intitulează articolul semnat de Octav Șuluțiu și apărut în ziarul *România* din 3 ianuarie: „Propoziția înscrisă ca titlu al rîndurilor ce urmează, scrie autorul, pe care în intuiția lui genială de orator și om politic a descoperit-o Delavrancea, punînd-o ca o deviză statornică a României de azi, a fost scrisă încă din 1906, într-un studiu intitulat *Zur Landeskunde von Rumänien* de către un savant german, H. Grothe. La distanță de un an și fără a ști unul de altul, savantul străin și scriitorul român [Delavrancea] s-au întîlnit în proclamarea unui adevăr etern și imuabil".

În continuare, autorul articolului demonstrează falsitatea susținută de cercurile revizioniste ungare că frontiera naturală a Carpaților ar fi despărțitoare de popoare. „Munții nu despart, subliniază Octav Șuluțiu, ci, dimpotrivă, ei adună în jurul lor o populație și o conservă. Astfel s-a adunat populația Italiei și s-a unificat în jurul Apeninilor care o despart exact prin mijloc. Tot astfel, românii s-au adunat în jurul Carpaților, s-au grupat de o parte și de cealaltă a lor, găsind în ei un element de coeziune și de conservare, iar nu unul separator. Carpații, prin multele lor trecători, au fost umblați din cele mai vechi timpuri și în mijlocul lor românii s-au putut adăposti și apăra în vremuri de urgie, iar în vremuri de pace au trecut dintr-o parte în alta. Românii din Transilvania și cu cei din vechile voievodate s-au aflat într-o necontenită legătură, într-o comunicare socială, economică, națională și culturală. Voievozii români au avut totdeauna în vechile timpuri, dinainte de venirea austriecilor în Transilvania, posesiuni acolo, regiuni întregi în continuarea pretinselor granițe naturale". Cum ar fi putut domni voievozii Țării Românești asupra Amlașului și Făgărașului sau

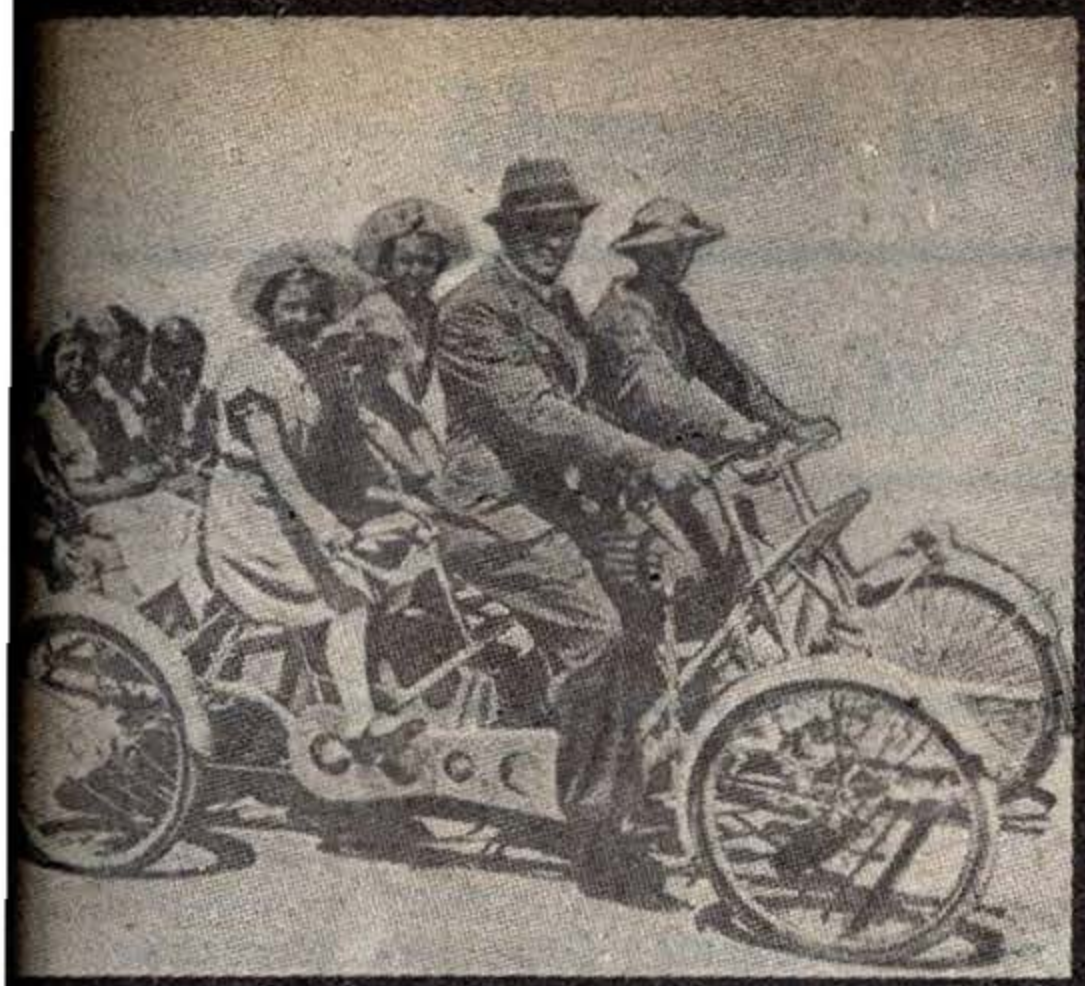

Aceeași revistă publică imaginea acestei biciclete, construită de un inventator ciclist din Elveția pentru o familie numeroasă

O repetiție în studioul Societății de radiodifuziune. În prim plan renumitul comic Vasilache

voicvozii Moldovei asupra Ciceului și Cetății de Baltă, dacă ar fi fost Carpații acea frontieră de netrecut pe care vor să o creeze cercurile revizioniste? se întreabă autorul articolului. „Ce să mai vorbim de fenomenul semnificativ că un Coresi, pentru a crea limba românească, trece dincolo de Carpați, la Brașov, fără să-l supere cu nimic aceasta, pentru că el simțea instinctiv că nu trece peste o barieră definitivă. Așadar nu frontieră, ci coloană vertebrală sînt Carpații, conchide autorul. Și au recunoscut-o aceasta toți savanții străini de bună credință, care prin poziția lor obiectivă au putut da autoritate acestei afirmații că: departe de a despărți pe români, Carpații îi adună și-i păstrează, ei fiind axa naturală, în jurul căreia trebuie să se grupeze și pămîntul și națiunea".

S-a stins din viață profesorul Gh. Țițeica, secretar general al Academiei Române. Constantin Kiriței escu, într-un articol apărut în *Universul* din 8 februarie, notează între altele: „Matematicienii îl revendică pe Țițeica ca pe unul din cei mai reputați cugetători și creatori în speculațiile abstracte asupra cantităților și numerelor. Ei ne asigură că «suprafețele curbe ale lui Țițeica», creația lui cea mai de seamă din domeniul matematicilor, l-au clasat printre marii matematicieni ai vremii. E neîndoios însă că, alături de suprafețele curbe din matematici, Țițeica a urmat în viață o neșovăielnică *linie dreaptă*. Iar această linie dreaptă a fost semnul marei sale personalități morale".

Presa publică, alături de articole care evocă personalitatea omului de știință român, și evocări biobibliografice: „Prof. G. Țițeica s-a născut la 4 octombrie 1873, la Turnu Severin. Cursurile liceale le-a urmat la Craiova, după absolvirea cărora a venit la București, unde și-a luat licența în matematică. A plecat apoi la Paris, unde a fost elev al Școlii Normale Superioare și unde a obținut doctoratul în matematici. Înapoindu-se în țară, a fost cîtva timp suplinitorul generalului Lahovary la Facultatea de științe, devenind, după aceea, titular la catedra de geometrie analitică și superioară, pe care a păstrat-o pînă la moarte, deținînd în ultimul timp și catedra de analiză matematică la Școala Politehnică din București. După moartea lui Spiru Haret, a fost ales membru al Academiei Române, fiind numit apoi secretar general al acestei înalte instituții culturale. A fost membru fondator al *Gazetei matematice*, precum și membru în consiliul permanent al Instrucțiunii publice. Doctor honoris causa al Universității din Varșovia, distinsul învățat a publicat peste 100 de lucrări în domeniul științelor matematice". ■

Rubrică de: Ioana URSU, Ioan LĂCUSTĂ
Selecția fotografiilor: Radu Ion POPESCU

Cronică măruntă

Schopenhauer, și anume Lumea ca voință și reprezentare (2 vol., 1881). Traducătorul, J.M. Cantacuzino, mai tălmăcise în anul 1880 Aforismele, tot în franceză, cum menționa și T. Maiorescu în Însemnări zilnice. De fapt, Cantacuzino a făcut traducerea respectivă la îndemnul lui T. Maiorescu. Mai tîrziu, Schopenhauer a fost tradus de Bourdeau. Într-o antologie întocmită de renumitul scriitor Thomas Mann din opera lui Schopenhauer, acesta a ales pagini nu din traducerea lui Bourdeau, ci din cea făcută de Cantacuzino.

● 6 februarie: ziarele bucureștene consacră numeroase articole lui Constantin B. Bacalbașa, cu ocazia împlinirii a patru ani de la încetarea din viață, în noaptea de 5 februarie 1935. Vreme de 56 ani, el a muncit fără răgaz pe ogorul presei, remarcîndu-se prin scrisul său talentat și dîrz, prin cunoașterea temeinică a problemelor politice, sociale și economice. Bacalbașa a fost președinte al sindicatului ziariștilor, funcție în care a desfășurat o intensă activitate; a fost, de asemenea, parlamentar în cîteva rînduri, îndeplinind funcția de președinte de vîrstă al Camerei deputaților în 1934.

● Camil Petrescu este numit director al Teatrului Național din București, în locul lui Ion Marin Sadoveanu, care primește postul de subsecretar de stat al Departamentului artelor.

● Apare în Italia La Romania e i Romeni, sub semnătura lui Mario Ruffini, conferențiar de limbă și literatură română la Universitatea din Torino.

● În ședința Consiliului de Administrație al Societății L.A.R.E.S. din ziua de 8 februarie, istoricul George Fotino, profesor universitar, este ales președinte al acestei societăți, datorită interesului și dragostei purtate neîncetat dezvoltării aviației românești.

Zimbabwe — istorie şi legendă

O ACROPOLE AFRICANĂ

J. GARCÍA FONT

La 18 aprilie 1980 un nou stat african îşi proclama independenţa: Republica Zimbabwe[1]. Denumirea are adînci semnificaţii pentru locuitorii săi, constituind un simbol al luptei împotriva colonialismului. Să urmărim prin intermediul articolului reprodus — într-o formă condensată, cu titlul şi subtitlurile redacţiei noastre — din revista Historia y vida, **nr. 223 (octombrie 1986) misterele care au înconjurat istoria Marelui Zimbabwe.**

„Un rîu aurit"

Primii europeni care au venit în ţara mărginită de rîul Limpopo la sud şi de fluviul Zambezi la nord nu i-au dat nici un nume. Era doar încă unul dintre platourile magnifice care coboară, pe marginea estică a Africii, din înălţimile Eticpiei pînă la Capul Bunei Speranţe. Din loc în loc, lanţuri muntoase şi văi ale rîurilor întrerup acest şir. Ţinutul a fost colonizat de albi, începînd din anul 1890, şi botezat cu trufie Rhodesia, după numele organizatorului imperiului englez în Africa, Cecil Rhodes. După cucerirea independenţei, noua ţară a luat numele unui loc anume: Zimbabwe.

Pasăre din steatit, descoperită în cadrul complexului arheologic Marele Zimbabwe

El se întinde pe coasta abruptă dinspre sud a platoului, în apropierea graniţei sud-africane. Numite în mod obişnuit ruinele Zimbabwe — acum denumirea oficială este Marele Zimbabwe — construcţiile de aici constituie cel mai mare şi cel mai vestit monument din Africa neagră. Este un loc plin de vrajă şi de o fascinantă frumuseţe. Dar nu numai atît: Marele Zimbabwe reprezintă, în primul rînd, un simbol politic.

În dialectul *shona* — al celei mai numeroase dintre cele două etnii care locuiesc aici — Zimbabwe înseamnă „case de piatră". Asta şi sînt: o aglomeraţie de construcţii din piatră. Spre sud, pe partea dreaptă cum intră vizitatorii, se află un grup dominat de Marea Incintă (sau Palatul Regal), care are o circumferinţă de aproximativ 230 m. S-a calculat că la această construcţie s-au folosit peste un milion blocuri de granit. Pe una dintre laturi se ridică un turn, ce măsoară astăzi 9 metri, dar care a fost în trecut mult mai înalt. La aproximativ un kilometru se află un grup de clădiri năruite, situate pe culmea unui deal, numite „Acropole". Întreg complexul acoperă o suprafaţă de 24 hectare.

Primii europeni care au aflat despre existenţa Marelui Zimbabwe au fost portughezii. Negustori swahili le-au povestit despre un mare rege, Monomotapa[2], ale cărui ţinuturi se

---

[1] Situată în sudul Africii, ca se învecinează cu Zambia, Mozambic, Africa de Sud şi Botswana. Din 1891 şi pînă în 1923, teritoriul a fost administrat de Compania Britanică a Africii de Sud. În anul 1923 a devenit colonie a Coroanei britanice, beneficiind de o largă autonomie internă. Între 1953-1963 a făcut parte din Federaţia Rhodesia-Nyassaland, împreună cu Zambia şi Malawi. În noiembrie 1965, guvernul rasist al minorităţii albe condus de Ian Smith a proclamat, în mod unilateral şi ilegal, independenţa Rhodesiei şi a pus bazele unui regim de apartheid. Marea Britanie nu a recunoscut acest act. Din 1967, mişcarea de eliberare a populaţiei africane a luat forma luptei armate, iar în 1979 s-a semnat Acordul cu privire la reglementarea problemei rhodesiene. Alegerile legislative din februarie 1980 au confirmat victoria forţelor Frontului Patriotic Zimbabwe.

[2] Stat în sudul Africii întemeiat de populaţia bantu în sec. XII. În perioada de maximă expansiune a cuprins teritoriul dintre fluviile Zambezi şi Limpopo. Suveranii purtau titlul de Mwene Matapa (Stăpînul minelor), de unde şi denumirea statului.

întindeau de la Kalahari pînă la Oceanul Indian, și despre o fortăreață pătrată, construită din blocuri de o mărime fabuloasă, nelegate cu mortar.

În sec. XIV-XV Zimbabwe fusese centrul politic al unui puternic imperiu, care și-a datorat mărirea mai ales comerțului cu aur desfășurat pe coasta de est a Africii.

În sec. XIX, misionarul german Merensky afla, de la un șef de trib african, despre existența unui oraș sacru, situat undeva în nord, dincolo de rîul Limpopo. Misionarul își petrecea ziua răspîndind evanghelia printre bunii locuitori ai regiunii Transvaal, iar seara citea cu nesaț cronicile portugheze care povesteau despre minunate orașe ce ascundeau comori incalculabile și despre mine de aur fabuloase, situate nu departe de capitala regatului lui Monomotapa. Merensky ar fi dorit să se mute acolo, dar obligațiile sale nu îi permiteau. Atunci, a început să povestească în dreapta și în stînga ceea ce știa. Așa a aflat și vînătorul Adam Renders despre minunatele comori ce se găseau pe acel tărîm.

El a pornit, în anul 1867, în expediție și a descoperit ruinele Marelui Zimbabwe. Cînd Renders i-a descris misionarului cele văzute, imaginația acestuia s-a înflăcărat și mai tare. El nu își mai putea șterge din minte peisajul, descris în vechi cronici, „prin care aluneca un rîu aurit, străbătut în alte timpuri de corăbii pline cu aur, cedru și pietre prețioase". Peste cîțiva ani, Merensky a intrat în legătură cu geologul german Karl Mauch, căruia i-a povestit despre „anticul regat al lui Monomotapa sau Ofir[1], partea cea mai bogată și mai misterioasă din Africa".

Asemenea multor albi veniți în Africa Centrală în acea vreme, Karl Mauch, căuta cu asiduitate aur. El a îmbrățișat imediat ideea că Zimbabwe era locul unde se găsea țara menționată în scrierile antice și de unde regele Solomon aducea lemn de santal, păuni și aur. A pornit deci într-acolo. A ajuns la așezarea șefului *shona*, Mapansure. De la acesta a aflat că, în vremuri străvechi, prin acele locuri se stabiliseră oameni albi. Băștinașii l-au condus pînă la Marele Zimbabwe, dar, suspicioși, nu i-au permis să rămînă multă vreme printre ruine. Neîncrederea lor era întemeiată căci, pe de o parte, Mauch a inaugurat jaful sistematic al așezării și, pe de altă parte, el a fost primul care a scris că acele „ruine, destul de întinse, nici în vis n-ar fi putut fi construite de negri".

Sosesc europenii

Aflînd de existența unui indigen ai cărui strămoși conduseseră ceremoniile celebrate în interiorul ruinelor vreme de cîteva generații, a plecat în căutarea lui. Cînd l-a întîlnit, a constatat că era un om neprietenos și circumspect, care refuza să îi răspundă la întrebări. Germanul i-a oferit tot ce avea, i-a promis orice și-ar fi dorit, dar fără succes. Bătrînul a rămas neclintit. Pînă la urmă, Mauch a găsit totuși un argument hotărîtor: „Nu am să fiu singurul venit în acest loc. Mă vor urma și alții. Atunci cînd vor sosi aici, albii vor pune un alt vrăjitor, dar dacă răspunzi la întrebările mele, dacă îmi dovedești că deții știința sacră, eu le voi spune fraților mei albi că tu ești descendentul legitim și ei mă vor asculta". Abia atunci i-a povestit bătrînul tot ce știa. L-a condus chiar pînă la un loc ascuns printre hățișuri, unde geologul a găsit cîteva misterioase obiecte și resturi ale unor vechi grinzi. Erau din cedru! „Acel cedru nu putea proveni decît din Liban. O probă care dovedea că erau ruinele clădirilor pe care le ridicase regele Solomon", a notat Mauch în *Jurnalul* său.

El era convins că descoperise anticul regat Saba[2], pe care îl identifica cu Ofir, iar băștinașul era, fără nici o îndoială, „un descendent al vreunui ajutor al marelui sacerdot pe care Solomon îl trimisese în țara reginei din Saba". Potrivit textelor antice, aceasta dorise să se convingă personal de înțelepciunea regelui Solomon și pornise spre el cu o suită foarte mare. Ajunsă la curtea regelui, a fost uluită de strălucirea și fastul de acolo. În plus, Solomon i-a răspuns la toate ghicitorile și enigmele ei. „N-a existat lucru care să îi fie supus regelui și căruia să nu îi dea o soluție desăvîrșită" — spun scrierile vremii. Apoi, cei doi suverani au schimbat daruri bogate. După ce regina s-a întors acasă, Solomon a trimis numeroși negustori spre ținuturile sale. Un singur amănunt îl încurca pe Mauch: printre lucrurile pe care flota lui Solomon le aducea din acea parte, se aflau și păuni. Or, în Marele Zimbabwe nu a reușit să găsească nici măcar vreo reprezentare a lor. Existau doar papagali. Dar o minte ageră nu se încurca de un lucru atît de mărunt. Mauch a tras concluzia că în vechiul text se strecurase o eroare: în loc de „păuni", trebuia citit „papagali". Astfel se înlătura și ultima piedică din calea localizării misteriosului Ofir în Zimbabwe.

Și căutătorii de comori nu au întîrziat să apară. După Mauch, a sosit un comerciant sud-african, Willi Posselt, care a obținut, în schimbul unor mantale, una dintre frumoasele păsări cioplite în steatit ce împodobeau odată palatul.

În anul 1880, un grup de exploratori și-a instalat tabăra lîngă o așezare *shona* numită Harare, rebotezată Fort Salisbury, după numele primului ministru de atunci. Aceștia — un grup de aventurieri trimiși de Cecil Rhodes — veniseră, asemenea lui Mauch, în căutarea aurului. Pentru ei, ruinele nu aveau vreo noimă, așa că au început o explorare barbară, deschizînd morminte, jefuind, găurind, săpînd în diverse locuri și distrugînd vestigii prețioase.

Primele cercetări sistematice au fost inițiate în 1891 de J. Theodore Bent[3], de la

---

[1] Ofir era o regiune des menționată în izvoarele antice, neidentificată cu precizie, vestită pentru bogăția sa în aur. S-au propus și alte localizări pentru Ofir, în afară de Zimbabwe: pe coasta Peninsulei Arabia, în Somalia sau în India.

[2] Stat antic, semilegendar, în sudul Peninsulei Arabia.

[3] Explorator și arheolog britanic (1852-1897). Pe baza săpăturilor de la Zimbabwe, a scris cartea *Orașele ruinate din ținutul Mashona* (1892).

Royal Geographic Society. El era convins că va descoperi indicii care să permită stabilirea unor legături clare între Marele Zimbabwe şi vechii fenicieni. Dar rezultatele săpăturilor sale nu au oferit asemenea indicii. După cum remarca unul dintre colegii săi, Bent „arăta mai curînd deprimat". În final, el mărturisea că nu mai avea „mare încredere în vechimea acestor ruine. Cred că ele aparţin băştinaşilor".

Oricine,

în afară de africani

Şi avea de ce să fie supărat. În Rhodesia devenise o credinţă, de nezdruncinat faptul că Zimbabwe n-ar fi putut fi niciodată înălţat de negri. Rezulta din această „certitudine" că ruinele *trebuiau* să fie foarte vechi. Cecil Rhodes a intervenit personal în această dispută ştiinţifică, hotărînd scurt: „Zimbabye [sic] este o veche reşedinţă feniciană". Cînd Rhodes a mers să viziteze ruinele, băştinaşilor li s-a spus că „Marele Stăpîn" a venit să vadă „vechiul templu care a aparţinut odată oamenilor albi".

Dar încă de atunci, o serie de oameni de ştiinţă s-au pronunţat împotriva acestei versiuni. În 1905, Asociaţia Britanică pentru Progresul Ştiinţei l-a trimis pe David Randall Mac Iver să cerceteze ruinele din Zimbabwe. El s-a opus cu hotărîre tezei care atribuia aşezării o origine antică, semitică, subliniind caracterul ei net african. Intervenţia sa a ridicat un val de proteste, discuţia transformîndu-se într-o controversă care a durat încă multă vreme.

Cunoscutul istoric Leo Frobenius a intervenit şi el în dispută, subliniind importanţa studierii tradiţiilor orale pentru a putea stabili originea ruinelor. Unul dintre asistenţii lui Frobenius, Heinrich Wieshoff, a descoperit că existau tradiţii orale în legătură cu Marele Zimbabwe, care îi demonstrau originea africană. Dar lucrarea sa nu s-a bucurat de un ecou deosebit în momentul apariţiei, căci al doilea război mondial se profila ameninţător la orizont.

„Pînă şi cei mai cultivaţi rhodesieni considerau că ruinele fuseseră construite de oameni aparţinînd rasei albe: acceptau să îi considere drept autori chiar şi pe indieni, arabi, persani ori chinezi, oricine, dar nu africani", nota Evelyn Waugh[1] în vesela sa carte *Un turist în Africa*. Înzestrat cu un ascuţit simţ de observaţie, el a cercetat cu atenţie ruinele şi a ajuns la concluzia că erau opera negrilor. „Un vizitator venit din Marte, care ar vedea Catedrala gotică din Salisbury, Rhodesia, ar recunoaşte că a vizitat o clădire construită de aceiaşi oameni care o ridicaseră şi pe cea din Salisbury, Anglia. Dar «Templul» [cum mai era cunoscută Marea Incintă] de la Zimbabwe nu oferă prilej de comparaţie pentru vizitatorul venit din Anglia".

Şi totuşi, vechea teorie rasistă s-a menţinut. Chiar şi în ultimele două decenii ale stăpînirii albe în Rhodesia — poate că atunci mai mult ca oricînd — era echivalent cu o adevărată trădare să sugerezi că Marele Zimbabwe fusese construit de cineva care ar fi putut să semene măcar cu vreunul din acei *shona* ce luptau în cadrul F.P.Z. al lui Robert Mugabe. Autorităţile au interzis oricărei publicaţii oficiale să afirme că ruinele erau de origine africană. Iar manualele şcolare vehiculau în continuare teoriile fanteziste ale constructorilor de rasă albă. Peter Carlake, care a fost, pînă în 1970, inspector al monumentelor din Rhodesia, a trebuit să părăsească ţara, căci opiniile sale în privinţa construcţiilor de la Zimbabwe nu concordau cu cele ale autorităţilor.

Astăzi, Marele Zimbabwe — care şi-a păstrat nealterate farmecul şi grandoarea sa, în ciuda jafului la care a fost supus — aparţine din nou poporului zimbabwean. ■

Traducere de
Ana VĂDEANU

[1] Scriitor britanic (1903-1966), considerat drept cel mai strălucit povestitor satiric al vremii sale.

•CLIO ANUNŢĂ•

BIBLIOTECA DIN ALEXANDRIA REDIVIVA

Legenda spune că în anul 640 e.n. un puternic incendiu ar fi distrus celebra Bibliotecă din Alexandria, care adăpostea între 500 000 şi 700 000 lucrări. Ea fusese creată de Ptolemeu I (306-283 î.e.n.), întemeietorul dinastiei Lagide, care dorea să adune „cărţile tuturor popoarelor de pe pămînt". De fapt, Biblioteca a dispărut în sec. III e.n., în timpul unor tulburări izbucnite în oraşul de pe malul Mediteranei.

Un proiect recent — iniţiativa aparţine preşedintelui Egiptului, Hosni Mubarak, şi directorului general al UNESCO, Federico Mayor, care au şi pus împreună piatra de temelie, la 26 iunie 1988 — prevede construirea unei noi biblioteci la Alexandria. Spre deosebire de antica sa predecesoare, noua instituţie va fi dotată cu moderne calculatoare şi o bancă de date, accesibilă cercetătorilor din lumea întreagă. Lucrarea trebuie finalizată în anul 1995; fondul de carte iniţial va fi de 200 000 volume, urmînd să ajungă în final la 8 milioane. Costul acestui proiect este evaluat la 160 milioane dolari, dintre care jumătate vor fi furnizaţi de Egipt, informează ziarul *Le Figaro*.

Biblioteca va adăposti şi un centru de restaurare şi conservare a manuscriselor — mai ales a celor medievale, aflate în număr mare prin muzeele, moscheile şi mănăstirile din Egipt — ameninţate cu distrugerea şi pentru care nu există încă un catalog complet.

D.M.

1944. UN PARAŞUTIST PE FRONTUL DE VEST

MAXWELL D. TAYLOR

„Cartea mea nu are pretenția să fie o istorie definitivă. Ea relatează doar implicarea mea personală într-o serie de episoade ce au avut loc în istorie și redă propriile mele impresii despre evenimente, fără a fi încercat să le pun de acord cu alte versiuni. Sînt pe deplin conștient că în legătură cu multe dintre evenimentele descrise în această carte există și alte opinii, care merită desigur mult respect. Sper însă că relatarea mea, pusă alături de cele ale altor observatori, va fi de un oarecare ajutor în alcătuirea istoriei complete, care n-a fost încă scrisă, despre această perioadă".

Spusele acestea prefațează cartea generalului american Maxwell D. Taylor, Swords and Plowshares (Săbii și pluguri). Este a treia carte scrisă de Taylor, un fel de autobiografie, în care, după propriile-i cuvinte, „a găsit o plăcere să se oprească asupra unor momente din trecut și să reflecteze pe îndelete asupra semnificației lor".

Cine a fost generalul Maxwell D. Taylor?

Iunie 1944. Desant aerian executat de trupe ale Diviziei 101 aeropurtate, comandată de Maxwell Taylor (în imaginea din stînga)

S-a născut la 26 august 1901, la Keystesville, statul Missouri. A murit la 20 aprilie 1987. Atracţia pentru armată şi faptele militare a dobîndit-o din istorisirile bunicului său, un veteran din războiul de secesiune (1861-1865), care ajunsese la gradul de sergent de cavalerie şi sfîrşise ca infanterist, „după ce-i murise calul". Băiatul voia să ajungă la fel ca eroii descrişi de bunicul lui. În 1918, la un an după ce Statele Unite intraseră în primul război mondial, tînărul Taylor — proaspăt absolvent de liceu — se simţea „umilit" că era lăsat deoparte. Şi-a falsificat actele şi vîrsta şi s-a înrolat în armată. Impresionat de acţiunea fiului, tatăl a acceptat să-l înscrie la Academia militară West Point, unde oricine intră trebuie să fie propus de un congresman. Întîmplător, un congresman din Missouri avea în acel an un loc vacant.

Taylor a absolvit West Point-ul după patru ani, al patrulea din 102 elevi, cu menţiunea „magna cum laudae". Un timp, a fost instructor la West Point, apoi cîţiva ani a făcut parte din personalul militar al Ambasadei americane de la Tokio. După absolvirea Academiei militare, i-au trebuit 19 ani să ajungă maior, dar în alţi trei a devenit general. În iulie 1941, a fost chemat la Washington, în cadrul secretariatului militar al generalului George Marshall, şeful Statului major al armatei americane. În anul următor, a devenit şef de stat major al Diviziei 82 infanterie, care lupta pe frontul european, calitate în care avea să participe la campaniile din Sicilia şi Italia.

La izbucnirea războiului, generalul Taylor vorbea fluent japoneza, chineza, germana şi italiana. Cunoştinţele de italiană i-au fost indispensabile într-una dintre cele mai vestite misiuni ale sale: în septembrie 1943, generalul Eisenhower l-a trimis la Roma, în liniile inamice, cu un torpilor britanic, pentru a stabili dacă este cazul să se lanseze trupe aeropurtate asupra Capitalei, concomitent cu invazia Italiei. Despre rolul lui Taylor în această acţiune, Eisenhower a notat: „Nici unui alt agent sau trimis nu i-am cerut, în tot cursul războiului, să înfrunte asemenea riscuri. Avea de îndeplinit o sarcină extrem de grea şi a rezolvat-o cu o judecată infailibilă". Taylor s-a întors cu sfatul de a amîna operaţia.

La începutul anului 1944, el a primit comanda Diviziei 101 aeropurtate, cu care a luat parte la debarcarea din Normandia. Unitatea sa s-a evidenţiat în luptele pentru apărarea localităţii Bastogne, fiind citat — prima dată în istorie — într-un document prezidenţial, după cum menţionează ziarul The Times, din 22 aprilie 1987, într-un necrolog apărut la moartea generalului.

După război, generalul Taylor a îndeplinit diferite îndatoriri militare. Din septembrie 1945, întors acasă, a devenit superintendent la West Point, cel mai tînăr general aflat în acest post, de la Mac Arthur încoace. Mai tîrziu, în primăvara lui 1959, dezacordul cu politica oficială l-a determinat să-şi prezinte demisia. În anul următor, 1960, a publicat lucrarea The Uncertain Trumpet, în care îşi expunea vederile sale militare, argumentîndu-şi „strategia războiului limitat". În 1961, preşedintele John F. Kennedy i-a oferit lui Taylor funcţia de reprezentant militar al preşedintelui, apoi de preşedinte al comitetului mixt al şefilor de stat major. În 1965 s-a retras din armată, pentru a fi, vreme de un an, ambasador în Vietnamul de Sud, după care, pînă în 1969, a rămas unul dintre principalii consilieri ai preşedintelui Lyndon Johnson. Participant direct la debarcarea în Normandia[1] şi la luptele de lîngă Arnhem[2], Maxwell Taylor le descrie în cartea sa Săbii şi pluguri, din care prezentăm cîteva pagini. Generalul era la curent cu multe dintre planurile lui Eisenhower şi cu febrila activitate din tabăra Aliaţilor, dar se fereşte să judece acţiunile altora sau să intre în polemici. El preferă să se limiteze la faptele pe care le-a trăit el însuşi, cu grijile, temerile şi eşecurile proprii. Şi, mai ales, ştie să sublinieze rolul adesea hotărîtor pe care l-au avut diviziile aeropurtate în luptele din ultimul an de război. Lansate în spatele liniilor duşmanului, ele îl hărţuiau, deschizînd astfel noi fronturi pentru slăbirea continuă a capacităţii armatelor germane.

Pe plaja Utah

În luna februarie 1944, la scurt timp după ce Divizia 82 a ajuns în Anglia, comandantul Diviziei 101 aeropurtate, generalul Bill Lee, un om divinizat de subalternii lui, a avut un infarct, care a pus capăt serviciului său activ. Lee a fost evacuat de altfel curînd în Statele Unite. Mulţumită, în mare măsură, generalilor Bradley şi Ridgway, am fost ales în locul lui. Am luat comanda diviziei la 14 martie, la cartierul ei general din Newbury, Berkshire.

La insistenţele mele, între 9 şi 12 mai 1944, a fost organizată aplicaţia „Eagle" (Vulturul), cu Divizia 101 şi cu comandamentul aviaţiei de transport, pentru a repeta mişcările trupelor noastre aeropurtate pe aerodromurile de plecare din Anglia, dispunerea în aer a escadrilelor de avioane şi desantarea în zone care semănau cu cele din Normandia. Faza finală a aplicaţiei a constat din adunarea oamenilor pe întuneric şi deplasarea spre obiective din teren, similare celor din Franţa.

Se înţelege că, în ultimele săptămîni de pregătire a „Vulturului", am avut mulţi vizitatori, cel mai notabil fiind primul ministru Churchill, însoţit de generalul Eisenhower. Era pe la sfîrşitul lunii martie. În după-amiaza aceea, divizia a făcut o demonstraţie de sărituri cu paraşuta, iar primul ministru şi Eisenhower au răspuns la ea cu o cină, la bordul trenului lor special, pentru comandanţii diviziei americane staţionate în acea parte a Angliei. Cînd am sosit noi, Churchill trăsese un pui de somn. Părea obosit şi tîfnos. Dar au fost aduse îndată bău-

[1-2] *Magazin istoric*, nr. 9/1968, 1-6/1974, 3-5/1984; 1/1975, 5/1981.

turile și și-a luat un pahar mare cu coniac. Culoarea i-a revenit în obraji și ochii au început să-i scînteieze. Și-a adus aminte de războiul burilor[1], iar cînd s-a servit cina, de-abia ajunsese la mijlocul primului război mondial. S-a menținut într-o formă excelentă toată seara și am stat cu toții pînă tîrziu.

Pe măsură ce ziua Z se apropia, nu eram deloc stăpîniți de sentimentul că totul era perfect, mai ales după ce descoperisem în librăriile din Londra o carte intitulată *Paratroopers* (Parașutiștii), scrisă de un oarecare căpitan ceh, pe nume Mitske. Era rezumatul tuturor operațiilor germane de desant de pînă atunci și includea și un studiu asupra folosirii de către Aliați a forțelor aeropurtate în invadarea Europei. În fapt, acest studiu reprezenta un plan ipotetic de desant aerian spre zona de aterizare din peninsula Cherbourg. Zonele de aterizare a parașutiștilor coincideau aproape cu cele alese de divizia mea pentru ziua Z.

W. Churchill, însoțit de Taylor, inspectează trupele Diviziei 101 aeropurtate

Cînd vom povesti copiilor și nepoților...

În forma sa finală, planul nostru de invazie prevedea ca cei 6 600 oameni din Divizia 101 aeropurtată să fie parașutați la adăpostul întunericului, înaintea asaltului de pe mare, și să pună stăpînire pe capetele celor patru drumuri care duceau de la plaja Utah spre interior. Ele urmau a fi folosite de Divizia 4 infanterie, avangarda forțelor de debarcare. Ni se încredințase această misiune, deoarece se anticipaseră dificultăți în înaintarea spre interior a forțelor de debarcare: chiar în spatele plăjii Utah, germanii inundaseră zona și o acoperiseră cu mine.

Ieșirea de pe plaja lungă de trei mile (1 milă terestră = 1 609,344 m) nu se putea face decît pe cele patru drumuri, pe care trupele noastre trebuiau cu orice preț să înainteze. O primă misiune a parașutiștilor Diviziei 101 consta din a captura și a apăra aceste ieșiri. Trebuia apoi să ne regrupăm spre sud, să cucerim orașul Carentan, centru de comunicații al bazei din peninsula Cherbourg, și să protejăm flancul sudic al Corpului VII, în timp ce unitățile sale debarcate s-ar fi îndreptat spre nord, să cucerească Cherbourgul.

Invazia fusese fixată pentru 5 iunie. La 28 mai, am început să vizitez cele 17 zone de dispunere, risipite în Țara Galilor și în sudul Angliei, unde erau încartiruite trupele mele și unde primeau ultimele instrucțiuni. În picioare, într-un jeep deschis, am vorbit fiecărei unități a diviziei, străduindu-mă să le transmit oamenilor ceea ce simțeam eu cu privire la semnificația istorică a dramei în care aveau să fie actorii principali și la mîndria ce ne va copleși cîndva, cînd vom povesti copiilor și nepoților noștri că am fost în Normandia în ziua Z.

În zilele următoare, vremea a devenit atît de nefavorabilă, încît Eisenhower, după ce a cerut toate prognozele meteorologice și i-a ascultat pe toți cei calificați să-i dea sfaturi, a amînat cu 24 ore debarcarea, pentru 6 iunie. Un mesaj codificat indicînd această modificare a ajuns la cartierul general al diviziei noastre în dimineața de 4 iunie.

Schimbarea datei ne-a dezamăgit întrucîtva, pentru că eram cu toții pregătiți de start, or amînarea ne-a coborît oarecum elanul. Iar eu eram pus și în fața unei situații neobișnuite: nu știam ce să fac cu o zi fără program. Cîțiva prieteni de la Londra au venit să ne vadă. Printre ei se afla însuși Ike Eisenhower cu cîțiva oameni din statul său major. După cină, am inspectat cîteva aerodromuri apropiate. Eisenhower a trecut de la un avion la altul, îmbărbătîndu-i pe soldații care radiau de mîndrie că venise să-i vadă însuși comandantul suprem.

După ce oaspeții au plecat, maiorul Laurence Legere m-a ajutat să-mi pun parașuta apoi mi-a atîrnat în spate toate accesoriile care îl fac pe parașutist să semene cu un catîr: parașuta pentru urgențe, pistolul, cuțitul, grenadele de mînă, rațiile, gamela, masca de gaze, hărțile și porthartul în care vîrîsem, prevăzător, o sticlă de whisky irlandez. După ce Legere mi le-a așezat pe toate în spate, un sergent mi-a strîns curelele parașutei atît de tare, încît, abia mai respiram. Mi-am amintit însă că, cu cît sînt mai strînse, cu atît mai mic este șocul la deschidere, după săritura din avion.

Pentru cei mai mulți dintre noi, operația la care urma să luăm parte avea să fie cea mai mare aventură din viața noastră. Iar pentru mine era un moment de ușurare, după atîtea luni de pregătire labo-

[1] *Magazin istoric*, nr. 7-8/1968.

rioasă. Făcusem totul pentru a fi cît mai aproape de succes.

În noaptea de 5 spre 6 iunie am decolat, iar avionul nostru s-a rotit deasupra Angliei peste o oră, timp în care escadrilele s-au ridicat succesiv de pe aerodromuri, alăturîndu-se caravanei aeropurtate, formate din aparatele Diviziei 101 şi din cele ale Diviziei 82, venite din centrul Angliei. În total, peste 800 avioane de transport aveau la bord aproximativ 13 000 paraşutişti.

Cînd aparatul meu a ajuns deasupra Canalului Mînecii era încă întuneric. Luna lumina slab. Zburam foarte jos, în formaţii strînse, în triunghi, pentru a nu ne repera radarurile germane de pe coasta franceză. Cum stăteam în uşa deschisă a avionului, mi se părea că puteam atinge cu mîna valurile scînteietoare ale Canalului. Tăceam cu toţii, unii păreau chiar să fi aţipit pe scaunele lor tari de metal, în ciuda poverii echipamentului.

Fluierînd ca greierii

Drumul peste Canal mergea de la Portsmouth, printr-un coridor aerian între insulele Guernesey şi Jersey, aflate la vest de peninsula Cherbourg, apoi către est, spre zonele de desantare din această peninsulă. Pe neaşteptate se lăsase ceaţa, duşmanul oricărui zburător, care avea să fie primul factor „dizolvant" al planurilor noastre.

Zburînd totuşi în formaţie ordonată şi la joasă altitudine, coloana s-a întors ultima oară către est şi a intrat în valul de ceaţă. La început, aceasta era atît de deasă, încît nu puteam vedea nici avioanele de lîngă aripile noastre. Aproape imediat, formaţia a început să se risipească: avioanele din flancuri, temîndu-se de ciocniri, fie au virat spre dreapta şi spre stînga, fie au luat înălţime. În avionul nostru n-am avut timp să ne preocupăm de ceaţă. S-a auzit semnalul radio şi imediat maiorul Legere ne-a aşezat în rînd, apoi ne-am verificat cu o ultimă privire echipamentul, îndesîndu-ne unul într-altul, ca să fim siguri că o să sărim rapid la semnalul dat. Curînd ceaţa s-a mai risipit. Prin spărturile ei vedeam petice de pămînt. Cînd am ajuns în zona de desantare, ceaţa dispăruse cu totul. Era un spectacol înspăimîntător: flăcările rachetelor cuprinseseră cerul, la pămînt ardeau avioane prăbuşite, tunurile antiaeriene trăgeau din toate părţile. Semnalul — o luminiţă verde — ne-a avertizat. Ne-am aruncat în gol, strigînd „Bill Lee", în onoarea fostului comandant al diviziei, în loc de „Geronimo", strigătul tradiţional de război al unităţilor de desant.

Avionul se îndepărta şi noi pluteam spre pămînt, într-o zonă relativ liniştită, tulburată doar de focurile ocazionale ale unor arme de mic calibru. Sărisem de la vreo 500 picioare înălţime (= cca. 1 500 m) şi, pentru a fi cît mai puţin timp ţinte plutitoare pentru puşcaşii inamici, nu aveam vreme să căutăm un loc mai bun de aterizare. În ultimul moment, o rafală de vînt m-a îndepărtat de tovarăşii mei şi doar trăgînd cu greu de suspante am reuşit să nu rămîn agăţat în vîrful unui copac înalt. Am căzut apoi cu mare zgomot într-un cîmp înconjurat de tufişuri. Gardul viu era format din şiruri de arbori şi arbuşti care formau obstacole dificile pentru orice operaţie militară. Mulţi paraşutişti au rămas suspendaţi în arbori, de unde nu puteau coborî decît cu o frînghie, pînă să-i descopere puşcaşii germani.

Eu am încercat să mă descotorosesc de paraşută, sperînd că vreun camarad îmi va sări în ajutor. Dar în jurul meu n-am văzut nici urmă de soldat, doar cîteva vaci normande curioase, care mi se părea că mă privesc dezaprobator, din moment ce dădusem buzna în păşunea lor. Mă mai zbăteam încă să scap de paraşută, cînd am auzit pîrîitul unei mitraliere în parcela din apropiere. M-a cuprins o energie frenetică şi, cum nu reuşeam să desfac legăturile paraşutei, am scos cuţitul şi le-am tăiat. Abandonîndu-mi cu părere de rău porthartul şi conţinutul său, am pornit, cu pistolul într-o mînă şi cu fluierul de identificare în cealaltă, să-mi găsesc trupele. Eram un comandant de divizie singuratic, care îşi pierduse sau se pierduse de divizia lui.

Lîngă gardul viu, am simţit miros de pămînt reavăn şi curînd am dat de cîteva tranşee proaspete, semn că germanii erau, probabil, prin apropiere. Trebuia să avansez cu precauţie. Am înaintat fluierînd ca greierul, în umbra gardului viu, pînă la capătul parcelei. Acolo am auzit o voce şi m-am întors brusc, gata să deschid focul. Un sunet aşteptat de greier m-a oprit, i-am răspuns repede şi am ocolit gardul viu. În lumina slabă a lunii m-a salutat primul soldat american, o imagine de o frumuseţe marţială: cu capul descoperit, cu arma în mînă şi cu baioneta fixată. Părea gata de orice. Ne-am îmbrăţişat în tăcere şi am pornit să ne strîngem tovarăşii, care începuseră să apară.

La latitudinea aceea noaptea nu avea decît cinci ore, aşa încît nu-mi mai rămînea decît o oră să îmi adun trupele, aterizate în apropiere. Trei batalioane de infanterie de desant sosiseră înaintea mea în zonă, dar se părea că erau destul de împrăştiate şi că doar foarte puţini ajunseseră la destinaţie. Am dat totuşi curînd de Tony McAuliffe, Gerry Higgins şi Julian Ewell, comandantul Batalionului 501. Am bătut împreună cîmpurile pînă s-a luminat de ziuă şi am reuşit să strîngem aproximativ 90 soldaţi, rămăşiţe ale mai multor unităţi. Diferau şi în grade — de la soldat la general — şi în specializare: operatori-radio, bucătari, poliţişti militari, puşcaşi, genişti, artilerişti şi, între ei, un corespondent de război. Aveam mulţi ofiţeri, dar puţine trupe de luptă, mai ales infanterişti, fapt care m-a făcut să afirm mai tîrziu că „niciodată n-au fost conduşi atît de puţini de atît de mulţi".

Cu toate că petrecusem în Anglia ore îndelungate deasupra hărţilor acestei părţi a Normandiei, n-am fost sigur unde ne aflam decît abia la prima geană de lumină. Atunci am recunoscut la nord-est clopotniţa bisericii St. Marie-du-mont, ceea ce însemna că

ne găseam în zona de desant în care trebuia să fie cartierul general al diviziei. Dar nu aveam la dispoziție decît o spoială de trupe, pentru misiunea importantă de a asigura drumurile de acces sudice către plaja Utah.

Începusem să-mi dau seama și de larga risipire a trupelor — cam 80 la sută din parașuțiștii noștri aterizaseră într-un pătrat de 27 pe 15 mile (= cca. 45 pe 25 km). Am hotărît atunci să-l trimit pe colonelul Thomas Sherbourne de la Divizionul artilerie, cu un mic detașament, către vest, spre Hiesville, unde plănuisem să instalăm punctul de comandă al diviziei, în vreme ce eu am pornit cu restul trupelor spre ieșirea cea mai sudică a drumurilor. L-am pus comandant al coloanei pe Ewell, cu ordinul de a se îndrepta spre satul Pouppeville, a ocupa așezarea și a menține poziția pînă cînd trupele Diviziei 4 vor trece pe șosea. Apoi împreună cu McAuliffe și Higgins ne-am alăturat coloanei.

Atac-cleşte pentru Carentan

Cînd am pornit, era ziuă. Debarcarea pe plaja Utah începuse. Eram spectatorii privilegiați ai celui mai mare show din istorie. Marea gemea de vase de debarcare, pe cer mișunau bombardiere și avioane de luptă. Bombele cădeau pe liniile de apărare ale plajelor Utah și Omaha, iar marina noastră trăgea cu tunurile asupra țintelor de pe țărm. Trimise cu mare viteză și razant cu pămîntul, obuzele loveau plaja, făcînd un zgomot înspăimîntător. Rezistînd tentației de a rămîne pe loc și a privi, ne-am continuat înaintarea spre plajă, în coloană de cîte doi.

Înaintea primei decolări, în ziua Z, parașutiștii își controlează ceasurile

Prima întîlnire cu germanii am avut-o în apropiere de Pouppeville, unde coloana noastră s-a oprit la periferie, în timp ce Ewell organiza atacul asupra satului. Rezistența a fost slabă, dar am pierdut vreme controlînd după aceea fiecare casă și eliminînd cuiburile de trăgători. În timp ce noi, ofițerii superiori, abia ne stăpîneam nerăbdarea de a trece la acțiune, Ewell își îndeplinea misiunea cu desăvîrșire profesională. Pe la prînz isprăvise de curățat satul. Capturasem vreo 40 prizonieri și aveam vreo 20 pierderi. Una dintre ele era Larry Legere, rănit grav la șold. A trebuit evacuat pentru o lungă spitalizare, în Statele Unite.

La scurt timp după ocuparea satului, am auzit focurile trupelor din Divizia 4, care se apropia dinspre plajă. Pentru a evita ciocnirea am trimis o patrulă să-i informeze despre situația de la Pouppeville. Curînd a apărut avangarda, în uralele parașutiștilor noștri. Era un moment istoric: îndelung plănuita joncțiune a asalturilor din aer și de pe mare asupra fortăreței europene a lui Hitler! Folosind mijloacele de comunicație ale Diviziei 4 am transmis știrea cea bună cartierului general al generalului Omar Bradley, comandantul Armatei 1 americane.

Odată sfîrșită misiunea în această parte a cîmpului de luptă, am îndreptat mica noastră coloană spre interior, spre punctul de comandă al diviziei, de la Hiesville. Acolo l-am întîlnit pe colonelul Robert Sink, comandantul Regimentului 506, care avusese, în cursul dimineții, o luptă violentă în apropiere și capturase o baterie de artilerie germană. Era foarte mîndru de fapta sa.

Hiesville — un grup de cîteva ferme ales ca post de comandă pe cînd studiam hărțile în Anglia — se afla exact în centrul regiunii în care apărea divizia noastră. Am ajuns acolo după-amiaza tîrziu și, imediat, am început să evaluăm starea diviziei. Ne apropiam de sfîrșitul „zilei celei mai lungi."

Pentru cele mai multe dintre sectoarele diviziei, situația era departe de a fi limpede. Dispuneam de șosele și Divizia 4 nu întîmpina nici o dificultate în debarcare. Era vestea cea mai bună. Dar n-aveam știri decît despre 2 000 din cei 6 600 parașutiști care sosiseră în zori și chiar și ei erau amestecați cu soldații din Divizia 82. Mult echipament se pierduse la parașutare, inclusiv aproape întreaga artilerie. Două mici grupuri de desant aterizaseră, unul dimineața, odată cu parașutiștii, celălalt la sfîrșitul zilei, și aduseseră echipament greu, inclusiv aparate radio de emisie-recepție pe unde lungi, capabile să comunice cu Anglia, artilerie antiaeriană, arme antitanc și echipament medical. Dar îl pierdusem pe Don Pratt, adjunctul comandantului diviziei, ucis dimineața, la prăbușirea unui planor.

Dacă știrile despre plajă erau bune, știam prea puțin despre situația de la nord și de la sud

Divizia 82 se angajase în lupte la vest de noi, întîlnind o serioasă împotrivire din partea germanilor. La sfîrşitul zilei Z, aveam la dispoziţie aproximativ 1 000 soldaţi, sub comanda colonelului Sink. I-am trimis spre sud, cît era încă lumină, să stabilească legătura cu unităţile noastre din lungul rîului Douve şi să preia a doua misiune, aceea de a acoperi flancul stîng al Corpului VII şi al diviziilor sale, care înaintau spre nord, către Cherbourg.

Trei zile ne-au trebuit pentru a-i aduna pe toţi paraşutiştii. În tot acest timp, principala mea preocupare a fost un contraatac german, pe care îl aşteptam în noaptea zilei Z, dar care nu avusese loc.

Am lansat un atac-cleşte împotriva oraşului Carentan, în noaptea de 9 spre 10 iunie. Bătălia pentru Carentan a durat trei zile, timp în care m-am deplasat în grabă cu jeepul, de la un flanc la celălalt al diviziei. Cleştii flancurilor noastre s-au întîlnit la 12 iunie, la Carentan. A doua zi a sosit şi mult aşteptatul contraatac german, executat de Divizia 17 Panzer şi de Divizia 6 infanterie, împotriva trupelor noastre aflate la periferia de sud-vest a oraşului. Cum nu prea aveam arme antitanc, ne-ar fi fost foarte greu să respingem atacul, dacă generalul Bradley nu ne-ar fi trimis, fără să-i fi cerut, ca întărire, o parte din Divizia 2 blindate, condusă de colonelul John H. Collier. Infanteria noastră a întîmpinat tancurile cu urale, avîntîndu-se după ele, în urmărirea germanilor. La sfîrşitul zilei, aceştia erau complet risipiţi, iar divizia a organizat o poziţie de apărare la Carentan, pe care avea să o menţină săptămînile următoare, cît timp diviziile americane de la plaja Utah au ocupat peninsula şi portul Cherbourg din nord.

Bătălia de la Carentan a pus capăt participării noastre la luptele din Normandia. După capturarea oraşului Cherbourg, am revenit în Anglia. Pierdusem 3 800 oameni. Un preţ greu, dar mai mic decît cel estimat pe cînd plănuisem invazia. ■

(Va urma)

Introducere, selecţie şi traducere:
Stelian ŢURLEA

telex...telex...

● Cercetări arheologice de pe şantierele unde se desfăşoară lucrările de sistematizare a rîurilor Sabar şi Ciorogîrla au avut ca rezultat descoperirea la Domneşti a unei curţi (bineînţeles) domneşti, cunoscută în documentele din sec. XVIII şi XIX sub numele de „Zalhanaua de la Domneşti" ● Pe locurile fostei fortăreţe Massada (de pe ţărmul Mării Moarte), care evocă rezistenţa şi sacrificiul luptătorilor evrei împotriva cuceritorilor romani, a avut loc, în faţa a 4 000 spectatori, un concert simfonic dirijat de Zubin Mehta ● De la 1 mai 1988 la Londra s-au deschis cca. 60 noi şantiere arheologice, grupînd aproximativ jumătate din numărul arheologilor britanici. Lucrările sînt concentrate mai ales în City — cartierul financiar al marii metropole ● Un sigiliu necunoscut al „Comitetului Naţiunei Române" din Sibiu, de la 1848, depistat recent în arhiva unei familii din Bucureşti ● Tot un sigiliu, datînd din sec. XV, de astă dată aparţinînd unui postăvar din oraşul Tournai (actualmente în Belgia), s-a găsit cu prilejul unor cercetări arheologice la Curtea de Argeş ● Ştiţi de cînd datează criptografia? Larg răspîndită în antichitate, folosită de cartaginezi, de chinezi şi de indieni, de vechii egipteni şi de persani, ea ne-a lăsat însă cele mai multe informaţii despre sine provenite de la vechii greci şi de la romani. Împăraţii Cezar şi August, foloseau în mod curent cifrul în corespondenţa lor cu colaboratorii, unul dintre cifrurile lui Cezar păstrîndu-se în uz pînă astăzi, cînd cifrarea a intrat în domeniul computerelor ● O originală expoziţie permanentă s-a inaugurat la Buziaş: istoria staţiunii de la începuturi, 1811, pînă în prezent ● Corespondenţa personală a scriitorului american Jack London (1876-1916) a fost publicată în trei volume de Standford University Press. În multe dintre cele peste 1 500 scrisori, Jack London se mărturiseşte un adept al idealurilor socialiste, un apărător al celor oprimaţi ● Cel mai mare palat chinezesc din neolitic, de peste 5 000 ani, a fost recent descoperit (se întinde pe 420 m.p.) în provincia Gansu ● Abraham Ortelius la Farcaşa! Este vorba despre o hartă din anul 1590 a celebrului cartograf olandez, înfăţişînd, între statele existente la acea dată în lume, şi ţările române (comunică de la Muzeul comunal Farcaşa profesorul Ioniţă Dumitru-Bistriţa) ● Prima bibliotecă sistematizată a lumii antice, dezvăluită pînă în prezent, se află în aşezarea babiloniană Sipur (anul 3000 î.e.n.). Cele peste 1 000 tăbliţe de lut sînt grupate, pe rafturile săpate în stîncă, tematic: teologie, scrieri sacre, geografie, gramatică ● Semnătura autografă şi sigiliul (necunoscut) al bunicului lui Constantin Brîncoveanu, Preda Brîncoveanu, identificate pe un document cu data de 10 august 1640 ● În cadrul manifestărilor consacrate Bicentenarului Revoluţiei franceze, în vara anului 1989 la Paris, se va desfăşura un colocviu internaţional cu tema *Imaginea revoluţiei* ● Între cei care s-au oferit voluntari în 1918 în Legiunea Română din Italia, spre a lupta pentru cauza unităţii noastre naţionale, s-a aflat şi poetul Aron Cotruş ● Arcul de Triumf din piaţa pariziană Étoile-Charles de Gaulle a fost închis pentru o perioadă de renovare ● O nouă cetate dacică din sistemul de fortificaţii ce asigurau securitatea drumului de acces din Moldova spre Transilvania a fost descoperită la Moineşti, în punctul numit Cetăţuia

AMBASADORII

SERENISSIMEI RAPORTEAZĂ...

CONSTANTIN ANTONIADE

Încă de la începuturile evului mediu, republica Veneţia a fost socotită statul cel mai bine ordonat, cel mai solid stabilit şi cel mai înţelept guvernat din Italia. În secolul XI ea devine o forţă maritimă principală în bazinul de nord al Adriaticei, iar flota sa asigură apărarea Imperiului bizantin împotriva expansiunilor normande şi turco-seljucide; republica obţine, în schimb, importante privilegii comerciale. Dispunînd de cele mai dezvoltate, pentru acele timpuri, construcţii navale, oraşul-republică cîştigă treptat un loc de frunte pe plan comercial şi militar.

Alături de alte oraşe italiene (Genova, Pisa), Veneţia acordă un sprijin activ organizării cruciadelor, folosind statele înfiinţate de cruciaţi în Siria şi Palestina pentru obţinerea de privilegii comerciale. După expresia lui Karl Marx, Veneţia transformă cea de-a patra cruciadă (1202-1204) într-o „strălucită operaţiune comercială".

Expansiunea sa în bazinul Mediteranei orientale continuă cu intermitenţe pînă în secolul XV. Pînă la acea vreme, republica pune stăpînire pe numeroase insule (Creta, Eubeea, Corfu, Cipru) şi îşi instalează factorii[1] în principalele puncte strategice de pe litoralul grecesc. De la mijlocul veacului XIII, Veneţia devine centrul comerţului cu cereale pentru toată Italia de nord-est, extinzîndu-şi totodată

[1] Mici colonii întemeiate de negustori sau societăţi comerciale (ghilde).

„Oraşul lagunelor" în veacul XVI

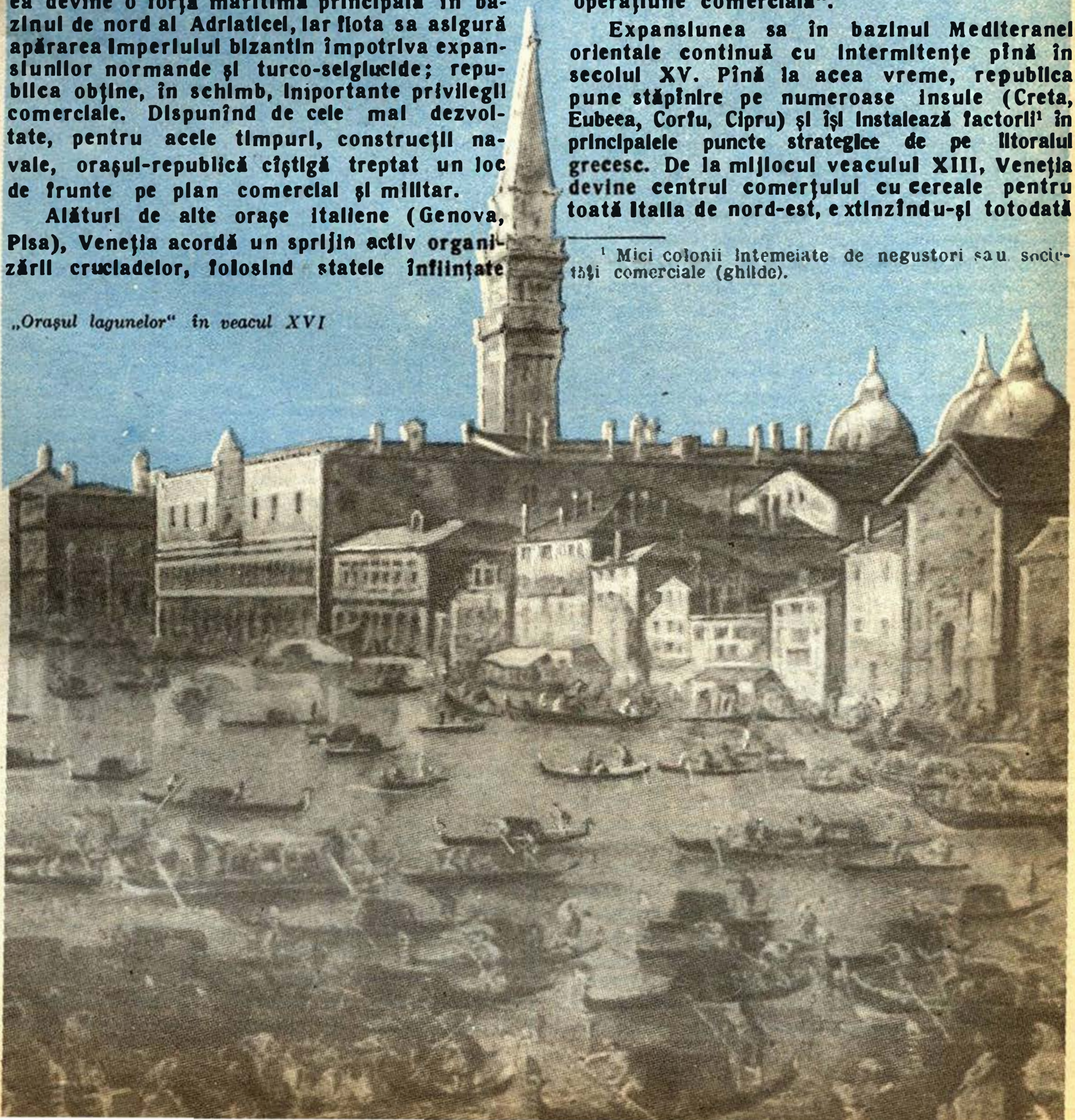

și dominația politică asupra principalelor orașe din această zonă (Verona, Bergamo, Udine).

Imperiul maritim al Veneției atinge apogeul în veacul XV. Un călător care ar fi trecut prin Veneția acelei perioade ar fi admirat — cum scrie Nicolae Iorga, într-una din conferințele sale consacrate „Orașului lagunelor" — „strălucirea pompelor oficiale în timpurile de biruință și de larg imperiu al Veneției care-și întindea stăpînirea pînă departe în regiunile Orientului", ar fi văzut „flote care se întorceau pline de bogății, oștiri care plecau pentru apărarea insulelor din Arhipelag și a cetăților din Moreea și Albania", ar fi văzut „canalele pline, în anume zile, de întrecerea în lux și răpeziciune a strălucitelor gondole ale aristocrației venețiene, și erau atunci sub ochii lui în portul negustorilor corăbii atît de multe și atît de apropiate unele de altele, încît trebuia un meșteșug deosebit pentru a găsi un drum către marea cea largă", ar fi găsit „Veneția vie, care-și cîștiga harnic avuțiile și se bucura de dînsele tocmai pentru că și le cîștiga zi de zi în sudoarea feței", ar fi găsit „încă Veneția triumfantă, care curînd a dispărut pentru totdeauna". „Creșterea" Imperiului otoman, pe de o parte, consolidarea monarhiilor absolute în Europa occidentală și tendințele expansioniste ale acestora în Mediterană fac tot mai dificile și mai costisitoare apărarea și menținerea de către Serenissima republică a posesiunilor sale de peste mări și chiar a celor din hinterlandul italian. Pierderea Ciprului, cucerit de otomani în timpul războiului turco-venețian din 1571-1573, constituie o lovitură decisivă dată controlului său în răsăritul Mediteranei și, totodată, un simptom evident al crizei în care se găsea, în sec. XVI, Imperiul ei maritim.

Cu toate eforturile Signoriei de a-și apăra pozițiile și, în ciuda prosperității orașului și a puterii sale economice, declinul lent, întrerupt de scurte perioade de reviriment, nu poate fi oprit, ducînd la dispariția republicii, în anul 1797. În timpul campaniei lui Napoleon Bonaparte în Italia, din anii 1795-1797, prin Tratatul de pace franco-austriac de la Campoformio, din 17 octombrie 1797, Veneția, împreună cu stăpînirile din Istria și Dalmația, intră în componența imperiului habsburgic, restul stăpînirilor venețiene fiind incluse în Republica Cisalpină. La 19 ianuarie 1798, trupele austriece ocupă Veneția, care rămîne sub dominația habsburgică — cu mici întreruperi — pînă în 1866, cînd revine la Italia.

Dincolo de puterea sa maritimă, comercială și militară, Veneția evului mediu rămîne cunoscută în istorie și pentru arta diplomaților ei. În timp ce celelalte state se limitează să recurgă la trimiterea unor misiuni diplomatice temporare, determinate de nevoi momentane (încheierea de alianțe, tratate de comerț sau navigație, participări la încoronări etc.), Veneția menține, vreme îndelungată, ambasadori permanenți la Constantinopol și la Roma, iar de la mijlocul veacului XV, în cea mai mare parte a regatelor europene.

Ambasadorii erau aleși de Senat și nu puteau refuza această funcție fără un motiv foarte temeinic, fiind susceptibili de plata unei amenzi grele. Misiunea dura în principiu doi ani, dar cel mai adesea se prelungea la trei ani, ambasadorul neputînd să-și părăsească postul înainte de venirea succesorului. În reprezentanța de la Constantinopol se rămînea chiar și pînă la șase ani consecutivi. Stabilirea duratei limitate era determinată, pe de o parte, de interesul patricianului, care, de regulă, dispunea de averi importante și nu se putea îndepărta pentru mult timp de la administrarea lor, iar, pe de altă parte, de teama autorităților republicii că menținerea prea îndelungată în străinătate „putea slăbi zelul patriotic al agenților săi". Pentru a compensa aceste neajunsuri, adeseori aceeași persoană era trimisă ulterior pentru a doua oară în misiune, în aceeași țară.

Începînd cu anul 1238, o serie de decrete ale Senatului au reglementat strict obligațiile ambasadorilor. Odată numit, ambasadorul trebuia să se prezinte la termenul fixat la post, pe care nu-l putea părăsi fără aprobarea dogelui. O serie de norme stabileau obligațiile ambasadorilor privind păstrarea strictă a secretului, interdicția de a primi cadouri sau alte favoruri din partea curților pe lîngă care erau acreditați, de a solicita de la acestea, pentru ei sau pentru alte persoane, anumite beneficii sau titluri, fără aprobarea expresă a dogelui și a Senatului. De asemenea, ei nu aveau voie să dobîndească proprietăți în statul acreditar, nici să primească alte retribuții decît cea stabilită de Senat, care, deși era foarte substanțială, nu acopereau întotdeauna cheltuielile necesitate de fastul și de obligațiile exercitării misiunii.

Ambasadorii erau obligați să transmită, cel puțin o dată la opt zile, informări (i Dispacci) Senatului despre situația și evenimentele din țara în care erau acreditați, iar la încheierea misiunii trebuiau să prezinte în fața Senatului, în termen de 15 zile, un raport amplu (le Relazioni) cu caracter secret, conținînd aprecieri asupra situației, caracterizări complete ale suveranilor și altor demnitari importanți ai curților pe lîngă care fuseseră acreditați, stadiul raporturilor bilaterale, sugestii și propuneri pentru politica republicii față de statul respectiv etc. Cu același prilej, ei urmau să solicite și aprobarea Senatului pentru păstrarea obiectelor de valoare primite în dar cu prilejul încheierii misiunii, aprobare care, de cele mai multe ori, le era refuzată, republica reținînd bunurile respective pentru nevoile proprii.

Datorită ordinii asigurate în conducerea treburilor publice, toate informările și rapoartele ambasadorilor dintre anii 883 și 1797 au fost depuse în arhive organizate și păstrate sistematic, numărul acestor documente ridicîndu-se la 31 177 și constituind o documentație de cea mai mare importanță pentru a cunoaște și a înțelege politica europeană și viața interioară a diferitelor state cu care Veneția a întreținut relații.

O serie de incendii (nouă sau zece), care au avut loc între secolele X și XVI, au distrus o mare parte a arhivelor secrete, astfel încît

au dispărut aproape toate informările şi rapoartele anterioare anului 1554 (copii ale unora din ele au fost găsite în arhive particulare, păstrate de familiile ambasadorilor respectivi).

Interesul rapoartelor ambasadorilor veneţieni este multiplu. În primul rînd, prin ampioarea şi siguranţa informaţiilor; apoi prin judecata penetrantă asupra oamenilor şi a situaţiilor politice, asociată cu o mare obiectivitate... Dar, pe lîngă latura lor politică, ceea ce le conferă farmec sînt portretele pe care le creionează ambasadorii suveranilor, prinţilor, miniştrilor pe care i-au cunoscut.

În lucrarea sa Les Ambassadeurs de Venise au XVI-e siècle, istoricul şi filosoful român Constantin Antoniade, relatînd pe larg conţinutul rapoartelor ambasadorilor veneţieni şi comentîndu-le cu un ascuţit spirit de observaţie şi o cunoaştere profundă a epocii abordate, oferă o imagine vie a evenimentelor şi a principalelor personalităţi — papi, capete încoronate, prinţi, cancelari, cardinali, miniştri şi alte personaje de seamă — care au marcat prin faptele lor epoca, au influenţat cursul evenimentelor. Autorul le supune unei judecăţi lucide, urmărind să restabilească versiunile cele mai autentice, în spiritul obiectivităţii istorice.

Cîteva cuvinte despre Constantin Antoniade, personalitate a culturii româneşti din prima jumătate a sec. XX, care s-a remarcat printr-o vastă activitate creatoare în domeniile filosofiei şi sociologiei dreptului, moralei şi politicii, istoriei şi criticii de artă, filosofiei culturii. S-a născut în anul 1880 la Bucureşti. Începînd din 1922 a intrat în diplomaţie, fiind unul dintre colaboratorii apropiaţi şi apreciaţi ai lui Nicolae Titulescu. A îndeplinit importante şi variate însărcinări şi misiuni, în slujba intereselor tînărului stat naţional unitar român. A fost ministru plenipotenţiar la Geneva şi reprezentant al României la Societatea Naţiunilor (1928-1929), preparator al Comisiunii pentru Conferinţa dezarmării şi al Comitetului de arbitraj şi securitate (1929-1931), delegat la Conferinţa dezarmării (1932-1935), ministru plenipotenţiar la Berna (1936-1937). C. Antoniade era cunoscut pentru vederile sale patriotice, democratice, antifasciste. A fost destituit (6 iulie 1937), la scurt timp după înlăturarea lui Nicolae Titulescu de la conducerea diplomaţiei româneşti, petrecîndu-şi ultimii 17 ani de viaţă în Franţa, şi, temporar, în Spania, unde a şi decedat, la 19 iulie 1954.

După ce a fost silit să-şi abandoneze cariera, C. Antoniade s-a dedicat exclusiv studiilor istorice şi activităţii literare. Asiduu cercetător al Renaşterii italiene, a publicat cîteva studii consacrate unor personalităţi caracteristice epocii: Pietro Aretino, Francesco Guicciardini, Benvenuto Cellini, Machiavelli.

În importanta acţiune de restituire a unor valori proeminente ale creaţiei culturale şi ştiinţifice româneşti din trecut, desfăşurată în ultimii ani, în 1985 a apărut la Editura Eminescu un amplu volum din operele lui Constantin Antoniade, cuprinzînd şase din cele zece lucrări publicate în perioada 1902-1939, selectate şi însoţite de o prefaţă, notă asupra ediţiei, note şi comentarii de Ion Mihail Popescu.

Lucrarea sa Les Ambassadeurs de Venise au XVI-e siècle a fost scrisă în perioada 1940-1946 şi publicată în limba franceză la Madrid, în anul 1984, în editura „Collection Destin", condusă de prof. George Uscătescu (prefaţa — George Antoniade, fiul autorului).

Începînd din acest număr, Magazin istoric prezintă cu titlul şi subtitlurile redacţiei, scurte fragmente din această carte a istoricului şi filosofului român.

Vasile ŞANDRU

Misiunea lui Sebastiano Giustiniani la Londra

Era firesc ca Veneţia şi Anglia, puteri maritime şi comerciale, să intre de timpuriu în relaţii de afaceri şi ca aceste relaţii să le preceadă pe cele politice şi diplomatice. Documente certe dovedesc că schimburile dintre cele două ţări căpătaseră, încă de la începutul secolului XIV, un caracter sistematic. Relaţiile politice nu aveau însă aceeaşi continuitate. Ambasadele erau rare şi numai pentru scopuri imediate şi precise: afaceri comerciale stricte sau salutul adresat la instalarea regilor şi a dogilor. În 1385, Carlo Zeno, care comandase trupele Veneţiei în războiul contra Genovei[1], a fost trimis în Anglia, cu misiunea de a-l convinge pe regele Richard II (1377-1399) să acorde ajutor împăratului bizantin Mihail Paleologul contra sultanului Baiazid I. După bătălia de la Bosworth (1485) şi înfrîngerea lui Richard III, dogele Marco Barbarigo a fost primul suveran care l-a felicitat pe victoriosul Richmond, devenit regele Henric VII (1485-1509)[2].

Acesta a răspuns actului de politeţe, trimiţînd ca ambasador la Veneţia pe poetul Christopher Urswick (care figurează printre personajele dramei lui Shakespeare *Richard III*).

Relaţiile diplomatice regulate între Veneţia şi Anglia au început sub domnia lui Henric VII. În 1497, a fost desemnat ambasador ordinar Andrea Trevisan. În 1502, i-a succedat Francesco Cappello, iar mai tîrziu, în timpul Ligii de la Cambrai[3] — cînd Veneţia se temea să vadă Anglia aliindu-se cu alţi confede-

[1] Este vorba despre aşa-numitul război de la Chioggia (1378-1381), încheiat prin capitularea genovezilor la Chioggia şi semnarea Tratatului de pace de la Torino, prin care Genova accepta desfăşurarea comerţului veneţian în Marea Neagră.

[2] La Bosworth, Richard III, din dinastia York, a fost ucis. La 30 octombrie 1485, s-a încoronat rege Henric de Richmond, sub numele de Henric VII, întemeind dinastia Tudorilor.

[3] Constituită la 10 decembrie 1508 din papa Iuliu II, împăratul Maximilian I de Habsburg, regele Franţei Ludovic XII, regele Spaniei, Ferdinand I, şi unele state italiene, între care Florenţa, Mantova, Ferrara etc.

Primiri de ambasade străine la Palatul dogelui Veneţiei (în pp. 58, 59)

raţi —, a fost trimis Andrea Badoer, cu scopul de a-l convinge pe Henric VII să declare război regelui Franţei (singura dată cînd Franţa s-a aflat în postură de adversară a Veneţiei).

Succesorul lui Badoer, Sebastiano Giustiniani (1515-1519), a avut o misiune deloc uşoară. Afacerile italiene erau din ce în ce mai complicate. Republica încă suferea consecinţele funestei Ligi de la Cambrai. După înfrîngerea de la Agnadello, în faţa francezilor, în 1509, Serenissima a fost nevoită să încheie, în 1510, pacea cu teribilul papă. Dar, în 1511, Iuliu II a imaginat o nouă ligă sfîntă, de această dată împotriva regelui Franţei, ligă în care urmau să intre Anglia, Spania, Veneţia şi cantoanele elveţiene.

Cu toate acestea, în 1513, Veneţia ieşea din ligă şi semna, spre marea ciudă a papei, o pace separată cu regele Franţei. În anul următor, Henric VIII a făcut acelaşi lucru. Dar Veneţia nu recuperase încă teritoriile pierdute. Împăratul Maximilian continua să stăpînească Verona, Brescia şi Bergamo. În 1515, cînd Giustiniani a fost trimis în Anglia, Serenissima a încercat să-şi asigure ajutorul noului rege al Franţei, Francisc I[1], pentru a redobîndi toate posesiunile lombarde. Însă Henric VIII, deşi încheiase pace cu Franţa, în aprilie 1515, nu avea încredere în regele acesteia şi-l invidia. Signoria îşi trimitea ambasadorul cu scopul de a-l linişti pe regele Angliei în legătură cu recenta apropiere a Veneţiei de Franţa.

Acestea au fost împrejurările politice în care s-a desfăşurat misiunea ambasadorului Giustiniani. În raportul prezentat la înapoiere menţiona: „misiune foarte dificilă şi neplăcută, nu atît din cauza marelui număr de afaceri şi negocieri, cît din cauza inamiciţiei dintre Franţa şi Anglia şi a strînsei alianţe dintre Signorie şi coroana Franţei".

„Cît toate magistraturile noastre la un loc"

Din cele circa două sute de depeşe trimise de Giustiniani se creionează portretele regelui Henric VIII şi principalului său consilier, cardinalul Wolsey[2]. Giustiniani îl găseşte pe rege în forţa tinereţii sale, cînd toţi contemporanii erau unanimi în a-l descrie ca un „suveran delicios". Era Henric VIII dinaintea divorţului său de Caterina de Aragon, dinaintea rupturii cu Roma [care nu a recunoscut divorţul], a numeroaselor sale căsătorii succesive [cinci la număr] şi a masacrării soţilor sale.

„Regele are 29 ani — scrie Giustiniani — şi este foarte frumos; natura n-ar fi putut face mai mult pentru el: este mai frumos decît oricare alt suveran din creştinătate, mult mai frumos chiar decît însuşi regele Franţei... Cînd a auzit că Francisc I purta barbă, şi-a lăsat şi el şi, cum este cam roşcat, barba sa pare de aur. Este împlinit în toate; bun muzician, compune bine; cavaler excelent, luptător iscusit; vorbeşte bine franceza, latina şi spaniola; este foarte religios şi ascultă trei slujbe pe zi cînd merge la vînătoare şi cinci în celelalte zile. Mare amator de vînătoare, el istoveşte pînă la opt sau zece cai...

---

[1] *Magazin istoric*, nr. 2/1980.

[2] „La începutul domniei sale, Henric n-a guvernat el însuşi, ci toată autoritatea a revenit ministrului pe care şi l-a ales: Wolsey, fiul unui măcelar bogat din Ipswich, pe care papa, la cererea lui Henric, l-a făcut cardinal. Trăsăturile dominante ale acestui «vlăjgan din Ipswich» erau ambiţia şi vanitatea. *Ego et rex meus*, scria el suveranilor străini. «Tare la gramatică, slab la protocol». Avea o casă regească, numărul servitorilor se urca la mai mult de patru sute, numărul capelanilor la şaisprezece, avea proprii săi ministranţi. Ca să înfiinţeze la Oxford *Colegiul Cardinal* (mai tîrziu *Christ Church*) şi să atragă admiraţia asupra generozităţii sale, arhiepiscopul acesta n-a şovăit să despoaie mănăstirile...

Politica externă a fost jocul favorit al lui Wolsey. Pe continent ca şi în Anglia, în urma luptelor feudale, se iveau puternice monarhii. Dacă una din ele, Franţa sau Spania, ar cîştiga prioritate faţă de toate celelalte şi ar domina Europa, care ar fi atunci situaţia Angliei? Rolul firesc al acesteia trebuia să fie menţinerea echilibrului de forţe pe continent, «balanţa puterii»". (André Maurois, *Istoria Angliei*).

îi place mult jocul cu mingea. Este afabil şi binevoitor; nu face rău nimănui; nu jinduieşte la bunurile altora şi se mulţumeşte cu posesiunile proprii. «Ar fi bine ca toţi cei mari să se mulţumească cu ceea ce au; noi ne mulţumim cu această insulă a noastră.» Pare foarte dornic de pace. Este foarte bogat; se spune că tatăl său i-a lăsat zece milioane în monedă bună de aur, din care a cheltuit jumătate în războiul cu Franţa".

Giustiniani insistă mai mult asupra portretului cardinalului Wolsey, arhiepiscop de York:

„Este de origine modestă. Acest cardinal îl conduce pe rege şi întregul regat. La sosirea ambasadorului în Anglia, el obişnuia să spună: Majestatea Sa va face cutare şi cutare; mai tîrziu şi pe nesimţite el a început să spună: noi vom face cutare şi cutare; astăzi, în culmea puterii sale, el zice: eu voi face cutare şi cutare. Are vreo 46 de ani, este foarte frumos, foarte instruit, extrem de elocvent, plin de îndemînare, neobosit. Munceşte cît toate magistraturile, oficiile, consiliile noastre, civile şi criminale, la un loc. Toate treburile de stat trec prin mîinile lui. Are o judecată bună şi este considerat drept; protejează poporul şi, mai ales, pe săraci; ascultă plîngerile lor şi le satisface pe loc; îi însărcinează pe oamenii legii să pledeze gratuit pentru cei ce nu au mijloace. Are o mare autoritate şi este mai puternic decît un papă. Are un palat frumos; se traversează opt săli înainte de a se ajunge la camera în care el acordă audienţe; toate au tapiserii pe pereţi, care se schimbă în fiecare săptămînă. După obiceiul nobilimii engleze, el posedă o foarte bogată argintărie şi nenumărate venituri..."

Primirea veneţianului la curtea engleză a fost foarte rece, aproape ostilă. Regele, cardinalul, curtenii — arată Giustiniani în *Raportul* său — „aveau cea mai proastă părere despre noi, după ieşirea noastră din ligă; ei ne numesc pescari, bandiţi fără credinţă, tirani[1]". Sarcina principală a ambasadorului era să modifice această părere, justificînd acţiunea Veneţiei. El a reuşit, în cele din urmă, dar nu fără dificultăţi. În depeşele sale povesteşte toate necazurile şi afronturile de care s-a lovit la începutul misiunii sale.

„V-am informat că atitudinea unor seniori nu arată nici prietenie, nici bunăvoinţă şi că modul lor de a vorbi era mai apropiat de insultă decît de aroganţă".

[1] Se povesteşte că între un ambasador veneţian şi papa Iuliu II a avut loc următorul schimb de cuvinte: „Nu voi avea linişte pînă ce nu vă voi transforma în ceea ce aţi fost odată, umili pescari". La care ambasadorul a replicat: „Sfinte părinte, dacă nu te porţi cu grijă, noi putem, mult mai uşor, să te transformăm într-un simplu cleric".

Alungat dintr-o clipă în alta?

Obiectivul principal al misiunii veneţianului era menţinerea păcii între regele Angliei şi regele Franţei („steaua noastră polară", spunea Giustiniani), în timp ce năzuinţa capitală a englezilor, a regelui şi cardinalului era de a separa Veneţia de aliatul său Francisc I. Încă din prima zi, ambasadorul constata proasta dispoziţie şi chiar invidia lui Henric VIII pe regele Franţei: „Acum îmi dau seama — spunea regele Angliei — că regele Ludovic era un om rău. Eu nu ştiu deloc ce ar putea deveni tînărul rege; el este francez şi nu pot spune în ce măsură se poate avea încredere în el; adevărul este că el se bucură de multă popularitate" (depeşa din 3 iulie 1515). Giustiniani care, în drum spre Anglia, traversase Franţa şi fusese primit de Francisc I, l-a asigurat că regele „era nu numai iubit, ci adorat de supuşii săi". „Asta din cauză că ei nu ştiu ce-i aşteaptă, a replicat Henric, în ce dificultăţi şi în ce războaie o să-i vîre... Şi regele, care voia să se arate mare prieten al Signoriei, deplîngea soarta pe care aceasta o va avea cu un astfel de aliat: «veţi vedea ce decepţii vă rezervă!» Veneţia ar fi mai înţeleaptă să nu se separe de papă". „Şi eu, de asemenea,

sînt fiul fidel al Sanctității sale; voi rămîne întotdeauna cu el și cu Biserica, de care nu mă voi separa niciodată!...(!)"

În același mod, încă și mai apăsat, se exprima cardinalul Wolsey: „Nu vedeți oare că ambiția regelui Franței este nemăsurată, că nu-i ajunge tot pămîntul? Fără îndoială, el vrea să fie suveranul întregii Italii; apoi se va întoarce contra voastră și vă va lua toate teritoriile; regele nostru este foarte tulburat văzînd că veți fi ruinați din cauza bunei voastre credințe" (depeșa din 20 aprilie 1516). Același subiect revenea în toate întrevederile și englezii insistau în efortul lor de a atrage Veneția în liga „Sfînta Confederație" contra Franței. Signoria rezista și ambasadorul său dezvolta neîncetat rațiunile pe care le avea Veneția pentru a rămîne fidelă aliantei sale franceze: regele Franței o sprijinise întotdeauna, în timp ce împăratul Maximilian [al Sfîntului Imperiu roman de națiune germană] nu căutase decît să o doboare.

Ambasadorul împăratului se impacienta și cerea ca regele să-l izgonească pe venețian. „Haideți să facem, în sfîrșit, această sfîntă confederație pentru binele puterilor creștine: voi veți fi stăpînii Italiei, iar noi îl vom întoarce pe gal la locul lui". Papa a refuzat să intre în această confederație („conspirație", cum spunea Giustiniani), ceea ce ușura opoziția Veneției. În acest timp, englezii trec de la persuasiune la amenințări. Veneția tocmai instalase atunci asediul Veronei ocupate de imperiali. „Dacă nu renunțați la aceasta, îi spunea Wolsey ambasadorului, noi sîntem gata să vă declarăm război ca unor necredincioși; vom împiedica comerțul vostru în toată lumea; vom determina excomunicarea regelui Franței și a Signoriei voastre de către Sanctitatea sa; pentru a putea supraviețui va trebui să mergeți în Turcia"... (depeșa din 7 decembrie 1516). Giustiniani nu se alarma din cauza amenințărilor, dar se aștepta să fie alungat dintr-o clipă în alta: „Aș dori să mă înapoiez acasă după atîtea necazuri, dar nu în acest mod".

Spre marea sa ușurare, către sfîrșitul lunii decembrie 1516, a sosit știrea că între Franța și Veneția, pe de o parte, și împărat, pe de alta, s-a încheiat pacea: Verona rămînea Serenissimei. Cînd i-a dus vestea regelui, acesta s-a arătat sceptic: el nu credea în pace și afirma mereu că regele Franței ar înșela Veneția, i-ar lua Verona și alte teritorii. Același cîntec și la cardinal. Dar știrea s-a confirmat. Englezii, consternați, se simt vexați: îl felicită, fără entuziasm, pe Giustiniani. „Această pace, nu-i pe placul lor". Regele insistă că în curînd Francisc I va trăda: împăratul, regele Spaniei, regele Franței se vor reuni la Cambrai; Veneția va fi deposedată de toate posesiunile sale și atunci se va vedea buna credință a lui Francisc I. Aceasta era poate intenția altora, dar regele Franței a rămas fidel alianței sale cu Veneția.

Mai mare spaima decît pagubele

Personal, Giustiniani era bine văzut la curte. Signoria ținea să-l informeze pe regele Henric despre tot ce se petrecea în Italia. Ambasadorul îi înmîna, în limba latină, rezumate ale rapoartelor, „pentru a nu-l obosi"[1].

Odată Giustiniani a avut de suportat una dintre furiile teribile ale cardinalului Wolsey. Era vorba despre afacerea cardinalului Adiano da Corneto, care fusese ambasador al regelui Angliei pe lîngă Sfîntul Scaun. Fiind implicat într-un complot, el se refugiase la Veneția și nu se salvase decît datorită protecției dogelui. Wolsey îl ura pe Corneto, care era și episcop de Bath în Anglia (episcopat atribuit ulterior lui Wolsey) și era furios că Veneția îl protejase, furios contra dogelui, contra Signoriei și contra lui Giustiniani, care nu avusese însă nici un amestec în afacere. Ceea ce era uimitor în această afacere era faptul că englezul nu reușea să se stăpînească, în timp ce italianul își păstra calmul și rămînea stăpîn pe sine. La izbucnirile și cuvintele acerbe ale lui Wolsey, Giustiniani răspundea politicos și cu sînge rece: „Am avut nevoie de toată răbdarea pentru a suporta tot ce mi-a zis". În final, venețianul a cîștigat: cardinalul a trebuit să se recunoască învins, i-a prezentat scuze și l-a rugat să-i rămînă prieten (depeșele din 17 august și 8 octombrie 1515).

În timpul misiunii lui Giustiniani la Londra, s-a produs ceea ce istoricii timpului au denumit *the evil May day*, acea blestemată zi de mai. Un predicator de stradă excitase populația londoneză, îndemnînd-o să-i izgonească, să-i jefuiască și să-i masacreze pe străini, destul de numeroși în Capitală, în majoritatea lor meseriași și muncitori, „care luau pîinea de la gura englezilor, le răpeau femeile și fiicele". Aflînd despre această mișcare xenofobă, Giustiniani s-a deplasat la Richmond, unde se aflau regele și cardinalul, pentru a-i ruga să ia din timp măsuri. Dar mișcarea s-a produs totuși. În ziua de 1 mai, ciurucurile Capitalei s-au revărsat asupra micii populații străine de francezi, spanioli, flamanzi, italieni (negustorii genovezi și venețieni n-au avut de suferit), i-au snopit în bătaie, i-au insultat, le-au jefuit casele. Răscoala a fost înăbușită repede de trupele amiralului flotei, căpeteniile au fost prinse și spînzurate. „A fost mai mare spaima decît pagubele".

Cardinalul nu contenea cu pronosticurile sale sinistre privind reaua-credință a regelui

[1] Sebastiano Giustiniani obținea o mare cantitate de informații de la nunțiul papal din Anglia, Francesco Chieregato — pe care îl numea în scrisorile sale „prietenul" —, încît s-a simțit dator să ceară Signoriei să li trimită — pentru acesta — o recompensă. A menționat însă ca totul să se facă în mod cifrat, în așa fel încît englezii să nu prindă de veste.

Franței: „Să nu vă mirați dacă în curînd vă veți da seama că ați fost înșelați. Toată lumea cunoaște perfidia galică". Pentru a nu-l irita mai mult, Giustiniani lăsă baltă conversația. Între timp (toamna 1518), s-a încheiat pace: împăratul, regii Franței, Angliei și Spaniei (Veneția era introdusă în tratat prin Francisc I) au semnat un tratat de prietenie și confederație, pentru a întreprinde o expediție contra turcilor. Mari festivități la Londra, unde s-au reunit toți plenipotențiarii: slujbă solemnă la Sf. Paul, unde s-a proclamat pacea, banchet somptuos la palatul cardinalului de York („așa cum nici Cleopatra, nici Caligula n-au oferit vreodată"), urmat de balet și mascarade, în care au luat parte toți nobilii, curtenii, inclusiv regele Henric și regina Franței, văduva lui Ludovic XII.

Misiunea lui Giustiniani a luat sfîrșit în vara lui 1519. La plecare, regele i-a oferit daruri bogate și i-a lăudat „integritatea, înțelepciunea și abilitatea, combinate cu o mare erudiție, calități care l-au făcut pe rege să-l stimeze ca pe un tată" (ambasadorul avea aproape 60 ani).

Henric VIII făcuse cadou lui Giustiniani un lanț de aur de o sută de livre. Potrivit obiceiului, ambasadorul l-a depus pe masa Signoriei în ziua cînd și-a prezentat *Raportul* și a solicitat respectuos să-i fie lăsat „ca amintire a misiunii sale". Pe copia raportului său, găsită în arhivele Sagredo, stă scris: *bene dixit sed non bene persuasit:* oratorul vorbise bine, dar nu reușise să convingă Senatul. Trezoreria Serenissimei era atunci epuizată și bunul Giustiniani nu a avut norocul de a purta frumosul său colier regal. ■

(Va urma)

În românește de Silvia ȘANDRU

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

● *General-locotenent dr.* **Ilie Ceaușescu — TRANSILVANIA, STRĂVECHI PĂMÎNT ROMÂNESC.**

Editura militară, București, 1988, 110 pp., 38 lei: *ediția a doua, revăzută și adăugită, apărută cu acazia aniversării a 70 ani de la făurirea statului național unitar român; cercetare fundamentală a trecutului uneia dintre provinciile istorice românești.*

● **Petre Popa, Paul Dicu, Silvestru Voinescu — ISTORIA MUNICIPIULUI PITEȘTI.**

Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1988, 360 pp., 39 lei: *monografie a municipiului Pitești — important centru urban al Țării Românești, atestat documentar din anul 1388.*

● **Camil Petrescu — DOCTRINA SUBSTANȚEI, VOL. I-II** *(ediție îngrijită, note și indice de nume de* **Florica Ichim** *și* **Vasile Dem Zamfirescu;** *studiu introductiv de* **Vasile Dem Zamfirescu).**

Editura științifică și enciclopedică, București, 1988, vol. I — 424 pp., vol. II — 370 pp., 67 lei: *prima ediție a principalei lucrări de filosofie elaborată de Camil Petrescu.*

● **EMIL GÂRLEANU ȘI CONTEMPORANII SĂI** *(ediție îngrijită de* **Georgeta Stoia-Mănescu).**

Editura Minerva, București, 1988, 303 pp., 16 lei: *corespondența prozatorului român de la începutul sec. XX, ce ilustrează activitatea sa ca director al Teatrului Național din Craiova și ca președinte al Societății Scriitorilor Români.*

● **Adrian Rădulescu — TROPAEUM TRAIANI. MONUMENTUL ȘI CETATEA** *(cuvînt înainte de prof. dr.* **Ion Barnea).**

Editura Sport-Turism, București, 1986, 193 pp. + 1 pl., 15,50 lei: *descoperirile arheologice din vatra comunei Adamclisi.*

● **RECHERCHES SUR L'HISTOIRE DES INSTITUTIONS ET DU DROIT, VOL. XI-XII.**

București, 1986-1987, 110 pp.: *studii și cercetări privind istoria dreptului și a instituțiilor în epocile medievală și modernă.*

● **PUBLICAȚIILE ARHIVELOR STATULUI, VOL. III, 1978-1985** *(volum întocmit de* **Lidia Brânceanu, Ioana Burlacu, Elena Dima, Elena Iosefide, Silvia Popovici).**

București, 1987, 254 pp., 10 lei: *util instrument de informare privind structura și valoarea fondurilor și colecțiilor conservate în depozitele Direcției generale a Arhivelor statului și ale filialelor sale.*

● **Farley Mowat — ÎN NORDUL ÎNDEPĂRTAT...** *(traducere din limba engleză:* **Adina M. Arsenescu).**

Editura politică, București, 1987, 237 pp., 16 lei: *viața și obiceiurile eschimoșilor din Canada (vezi și* Magazin istoric, *nr. 3/1987).*

● **Al. Tănase — O ISTORIE A CULTURII ÎN CAPODOPERE, VOL. II.**

Editura Univers, București, 1988, 510 pp., 31 lei: *prima parte a sintezei consacrate culturii grecești antice.*

● *General de brigadă (r.)* **Samuel B. Griffith II — BĂTĂLIA PENTRU GUADALCANAL** *(prefață de general-locotenent în rezervă dr.* **Gheorghe Zaharia;** *traducere de dr.* **Teodor Popescu).**

Editura militară, București, 1987, 415 pp., 20 lei: *reconstituirea uneia dintre cele mai crîncene încleștări ale celui de al doilea război mondial desfășurată pe teatrul de operațiuni din Pacific (august 1942-februarie 1943).*

● **Iacob Burckhardt — ARTĂ ȘI ISTORIE VOL. I-II** *(traducere, antologie, note și cuvînt înainte de* **Mircea Popescu).**

Editura Meridiane, București, 1987, vol. I — 240 pp.; vol. II — 242 pp., 24 lei: *selecție din conferințele rostite de-a lungul a patru decenii de savantul elvețian (1818-1897) care a fundamentat conceptul de Renaștere.*

● **Denis de Rougemont — IUBIREA ȘI OCCIDENTUL** *(traducere, note și indici de* **Ioana Cândea-Marinescu;** *prefață de* **Virgil Cândea).**

Editura Univers, București, 1987, XV + 482 pp., 21,50 lei: *confluențe orientale și occidentale analizate prin prisma mitului lui Tristan și Isolda.*

POSTA MAGAZIN ISTORIC

PENTRU GLORIA STRĂBUNĂ

TRAIAN NECULAU, din Satu Mare, ne comunică cîteva date privind și contribuția locuitorilor din Maramureș la lupta eroică a fraților de peste Carpați pentru consfințirea independenței depline de stat a țării în războiul din 1877-1878.

În sprijinul ostașilor ce luptau în sudul Dunării, au fost organizate colecte în bani și obiecte. Astfel, la Tirgu Lăpuș, au fost adunați 101 florini pentru „frații de un sînge de peste Carpați", la Șomcuta Mare, 108 florini și 20 creițari, iar la Baia Mare, 140 florini și 18 creițari, împreună cu peste 12 kg bandaje.

Semnificative pentru sentimentele ce-i animau în acele momente pe românii Maramureșului sînt înflăcăratele cuvinte prin care învățătorul Ella Pop din Șomcuta Mare se adresa confraților săi de catedră în scopul mobilizării lor la opera de solidaritate frățească: „Numele de român — soria ei —, ce-l port cu fală și care atrage asupra-și atenția unca Europei întregi, datoria ce-mi este impusă prin legătura de sînge, simțul uman, împrejurarea că rarul eroism al bravilor descendenți ai lui Ștefan și Mihai a retroprospătat la Grivița gloria străbună, toate acestea m-au obligat la împlinirea uneia din cele mai sfinte dorințe, de a contribui după putință la alinarea durerilor scumpilor noștri confrați din România liberă, care sîngerează în lupta contra despotismului asupritor..."

DOI FRAȚI REVOLUȚIONARI

Citind studiul inedit al lui Silviu Dragomir din nr. 5/1988, consacrat evenimentelor revoluționare din toamna lui 1848, am întîlnit și numele prefectului Vasile Moldovan, care a condus legiunea organizată în Jurul Mediașului și Cetății de Baltă. În realitate, el se chema Ioan (Ilie) Moldovan, precizează ANDREI PREDESCU, din Sibiu.

Numele prefectului amintit este Vasile Moldovan, cititorul nostru confundîndu-l cu fratele său mai mare, Ioan Moldovan. Participant și el la revoluție. Ioan a căzut în luptă în 1848. Fratele său, Vasile (1824-1895), după ce a luptat cu deosebită abnegație pentru cauza revoluției, s-a situat în continuare pe pozițiile apărării drepturilor românilor împotriva dominației austro-ungare. În 1868, a subscris Pronunciamentul de la Blaj, iar în 1877-1878 a contribuit cu ofrande la ajutorarea ostașilor români în Războiul de independență. În 1895, a publicat Memoriu din 1848-1849. O prezentare a celor doi frați revoluționari de la 1848 găsim în volumul Bărbați ai datorici. 1848-1849. Mic dictionar, publicat în 1984 la Editura militară din București de dr. Maria Totu (coordonator), Petre Florea și locotenent-colonel Paul Abrudan.

1967-1988

PETRE ȚĂGOREAN, din București, ne comunică — într-o scrisoare adresată redacției de fiica sa, eleva ELENA ȘTEFANA ȚĂGOREAN — dorința sa de a cumpăra o colecție completă Magazin istoric 1967-1988, dacă este posibil legată.

Deci, corespondentul nostru așteaptă eventualele oferte pe adresa: Aleea Politehnicii, nr. 2, bl. 5A, sc. III, et. VI, ap. 113, București.

MINIȘTRI AI LUI CUZA

Am citit cu mult interes amintirile generalului Th. C. Văcărescu, Din vremea lui Cuza, publicate în nr. 4-7/1988, ne mărturisește CORNEL STROE, din Timișoara, care continuă: În ultimul episod, din nr. 7/1988, am întîlnit menționat „cabinetul din 12 octombrie 1863, prezidat de M. Kogălniceanu, avînd tovarăși pe Steege, Bălănescu, Bolintineanu, Orbescu și general Savel Manu". Aș dori să cunosc ce însărcinări aveau aceștia în guvernul de sub conducerea lui Kogălniceanu.

Ludovic Steege (1813-1872), om politic român, dintr-o familie suedeză stabilită în Muntenia în timpul lui Carol XII, a fost ministru de finanțe în guvernul prezidat de Kogălniceanu în 1863-1865. Nicolae Rosetti-Bălănescu (1829-1884), om politic, magistrat, prefect de Galați, a deținut portofoliul externelor. Poetul Dimitrie Bolintineanu (1819-1873) a fost ministru al cultelor, iar magistratul Petre Orbescu, ministru al lucrărilor publice în 1863 și de justiție în 1864. Generalul Savel Manu (1824-1906), unul dintre luptătorii pentru unire, susținător al lui Cuza, a fost ministru de război în 1864-1866; după abdicarea lui Cuza s-a retras din viața publică.

VENIZELOS LA CONSTANȚA

Citind în nr. 8/1981, în cadrul rubricii în București, acum 50 ani, despre vizita pe care Eleutherios Venizelos, primul ministru al Greciei, a efectuat-o în România între 20 și 22 august 1931, EUGEN IACOBESCU, din Constanța, ne trimite fotografia de mai jos evocînd acel moment. Ea a fost luată la recepția oferită oaspetelui elen la „Palace Hotel" de autoritățile constănțene cu prilejul vizitei lui Venizelos în acest oraș. Împreună cu Venizelos (x) se află Nicolae Iorga (xx), prim-ministru al României în acea vreme.

LICEU

Prof. ANDREI INDRIEȘ, din Beiuș, ne scrie: În anul 1988, Liceul „Samuil Vulcan" din localitatea noastră a împlinit 160 ani de la înființarea sa, prin străduința cărturarului Samuil Vulcan. La început, noua instituție a primit numele de „Pedagogiu sau gimnaziu inferior" și avea doar 4 clase. Treptat, i s-au adăugat clasele a V-a și a VI-a, apoi a VII-a și a VIII-a, și s-a hotărît ca limba de predare să fie cea română. Sub un pretext oarecare, în anul 1888, autoritățile ungare au decis introducerea limbii maghiare. În noiembrie 1918, Consiliul Național Român din Beiuș, a hotărît revenirea la limba română în liceu. După marele act de dreptate de la 1 Decembrie 1918, elevii liceului au putut deci învăța din nou în limba română.

Liceul adăpostește, din 1853, un muzeu de științele naturii. Sub îndrumarea prof. Duma Constantin-Succeveanu s-a amenajat și un muzeu școlar, ce conține documente privitoare la istoria așezămîntului.

BOLLIAC ARHEOLOG

IOAN LĂCĂTUȘU, din București, ne scrie despre preocupările arheologice ale lui Cezar Bolliac (25 martie 1813-10 martie 1881), scriitor și publicist cu o vastă activitate, tribun revoluționar pașoptist. Fără o pregătire de specialitate, Bolliac a întreprins cercetări în mai multe locuri de importanță deosebită pentru trecutul îndepărtat al poporului român, fiind printre primii care au afirmat necesitatea studierii îndeaproape a vestigiilor dacice pentru cunoașterea adevărată a istoriei naționale. „Misiu-

nea noastră, a românilor, în arheologic — scria el într-un raport din 1869 —, este mai cu seamă să definim ce au fost dacii? care a fost începutul lor? cari au fost credințele lor? în ce grad de civilizație ajunseseră ei cînd i-au cotropit romanii, și le-au luat țara? și apoi cum au dăinuit ei cu romanii, în țara lor? ce au adoptat ei de la romani și ce au adoptat romanii de la dînșii?...

Cu nimic altnoi nu ne putem prinde în acest cor al arheologilor Europei, ca venind cu idei exacte despre ființa dacilor. Așadară aci mai cu seamă trebuie să țintească fiecare arheolog român.

Civilizațiunea dacică și diferitele vîrste ale acestei civilizațiuni — continuă Bolliac — pot interesa lumea științifică astăzi și ne-ar face pre noi interesanți acestei lumi. Da, am zis-o și-o voi repeta pînă voi putea fi auzit, că misiunea noastră este să dăm istoriei timpii dacilor pînă unde ei pot intra în istorie și să dăm și științelor arheologice pre omul Carpaților preistoric, anteistoric".

PRECIZARE

Cititorul și colaboratorul nostru RADU ECONOMU, din București, ne semnalează o inadvertență strecurată în nr. 12/1988, p. 36, și anume: în nota 6 de subsol este vorba despre Petre Viforeanu (1906-1948), asistent și mai apoi conferențiar de drept civil la Facultatea de drept din București. Acesta era căsătorit cu Mariana, unica fiică a lui Istrate Micescu.

DACIA VISATĂ

DUMITRU ALEXANDRESCU, din București: În completarea celor prezentate la rubrica **În București**, acum 50 ani, din nr. 11/1988, vă semnalez și cu că, la 3 noiembrie 1938, ziarul **România** comenta un articol publicat de revista poloneză **Tygodnic Illustrowany** consacrat țării noastre. Articolul subliniază strînsa legătură organică dintre ținuturile românești de ambele părți ale Carpaților, relevînd semnificațiile Unirii celei Mari înfăptuite de poporul nostru la 1 Decembrie 1918: „Dacia visată, în secolul al XVIII-lea, scrie revista poloneză, a luat pînă la urmă ființă. Ceea ce odinioară a izbutit să realizeze pentru o clipă Mihai Viteazul, astăzi a devenit o realitate trainică".

SECVENȚE DIN ISTORIA MEDIAȘULUI

În completarea articolului Pe Mureș și pe Tîrnave din nr. 7/1988, primim din partea cititorului revistei noastre GEORGE TOGAN, din Mediaș, elev al profesorului Hermann Oberth — cum se intitulează — următoarele: Printre personalitățile care s-au ilustrat în istoria Mediașului strălucește și Ștefan Moldovan, prefect al revoluției de pe Tîrnave în anul 1848, care este, totodată, și primul colecționar de documente istorice referitoare la românii din Transilvania, primul cercetător român care a publicat inscripții de pe monumentele de la Sarmizegetusa. Tot aici, la **Mediaș**, putem aminti pe croul Axente Sever (care are și un monument înălțat în oraș), pe valorosul om de cultură Constantin Alpini și pe ilustrul critic literar Ilarie Chendi.

Cititorul nostru precizează, totodată, că imaginea prezentată pe planșele revistei noastre fiind din Mediaș este, de fapt, o reprezentare a cetății Medieșul Aurit, din județul Satu Mare.

COLECȚII COMPLETE

După cum am consemnat și cu alte prilejuri în cadrul acestei rubrici, multe din scrisorile sosite pe adresa redacției ne relatează despre pasionații și statornicii cititori ai Magazinului istoric, încă de la primul său număr. Cu justificată mîndrie ne scriu corespondenții noștri despre colecțiile lor complete ale celor peste 260 numere apărute din aprilie 1967, cînd Magazin istoric și-a început drumul său spre cititori.

● Astfel, STAN DUMITRU, din București, ne scrie: Mă număr și eu printre îndrăgostiții de istorie. Posed întreaga colecție **Magazin istoric** și am participat la toate concursurile.

● ELENA LUCA, învățătoare pensionară, din com. Purcăreni, jud. Brașov, consemnează: Am toată colecția revistei. Am participat, de asemenea, la toate concursurile, care sînt interesante și plăcute **● GRIGORE ILINCIOIU, din** Miercurea Ciuc: Particip cu multă plăcere la concursurile revistei, care sînt educative și atractive. Am întreaga colecție **Magazin istoric**. În timpul activității mele de ofițer, de peste 37 ani, am îndrăgit mult istoria patriei și poporului nostru **● Din** Brașov, **căpitanul în rezervă CONSTANTIN VASILESCU**, veteran al războiului antihitlerist, ne împărtășește o triplă pasiune pentru istorie în familie: a sa, a soției, Elena Veronica Vasilescu, programator la Oficiul de calcul electronic al Regionalei C.F.R. Brașov, și a nepotului, Cezar Vasilescu, absolvent al Școlii militare de ofițeri: Sîntem posesorii întregii colecții a revistei, pe care o păstrăm cu foarte mare grijă, acordîndu-i un loc aparte în biblioteca noastră.

Ne-au mai scris, de asemenea, despre colecțiile lor și cititorii NICOLAE CIOBANU, din com. Ghimpețeni, jud. Olt, NICOLAE BARBU, din București, IOAN-ROMEO E. VALESCU, din Curtea de Argeș, SIMION STAN, din București, RADU SZÉKELY, din Cluj-Napoca, GABRIELA GEORGESCU din București.

Mulțumindu-le, îi felicităm pentru colecțiile lor complete Magazin istoric.

OCOLUL LUMII ÎN 72 ZILE

Cititoarea noastră EUGENIA DAN, din Timișoara, dorește să afle dacă Nellie Bly — persoana căreia i se atribuie în operetа Husarul Negru performanța de a fi înconjurat lumea — a existat în realitate.

Nellie Bly avea 25 de ani cînd a pornit, în anul 1889, să înconjure lumea. Ea s-a inspirat din celebrul roman al lui Jules Verne, apărut cu 17 ani înainte. Deși întreprinderea lui Phileas Fogg fusese considerată de contemporani o simplă ficțiune, tînăra Bly, după ce a consultat diverse mersuri ale trenurilor și vapoarelor liniilor maritime internaționale, a ajuns la concluzia că ea este posibilă și că ar putea chiar să depășească recordul cu cinci zile. Nellie Bly și-a prezentat propunerea ziarului World din New York, unde a fost primită inițial cu neîncredere. Pînă la urmă, de teamă să nu piardă un posibil reportaj senzațional, editorul ziarului a acceptat-o. Nellie a pornit, la 14 noiembrie 1889, din Jersey City, New Jersey, cu un vapor, în aventuroasa călătorie și s-a reîntors în același oraș, după 72 zile, 6 ore și 11 minute, adică la 25 ianuarie 1890. După cum precizează autorii unui articol consacrat celebrei călătoare și apărut în numărul din luna martie 1987 al revistei American History Illustrated, a parcurs ultima parte a drumului — San Francisco-Jersey City — cu un tren special, care a traversat țara cu viteza de „peste o milă [= 1 609 m] pe minut".

NU LA NOI

IULIUS ROTARU, din satul Pestcana de Jos, com. Fărcășești, jud. Gorj; CELUS GRĂDINARU, din com. Fîntînele, jud. Suceava; GABRIELA CRĂCIUN, din Ploiești; VASILE DUMITRU, din Iași: Pentru procurarea lucrărilor solicitate — unele dintre ele prezentate de noi în cadrul rubricii Cărți sosite la redacție — adresați-vă Întreprinderii de difuzare a cărții, Librăria „Cartea prin poștă", Calea Moșilor, nr. 62-68, sectorul 3, București, cod 70 043.

Cristian POPIȘTEANU

CERERI ȘI OFERTE

VASILE POVĂȚANU, b-dul Tudor Vladimirescu, nr. 225, bl. 3, sc. II, ap. 14, Drobeta-Turnu Severin, solicită: nr. 11/1980; 1, 6, 7, 8, 9, 11/1982; oferă: nr. 1, 3/1977; 1, 3/1978; 3, 12/1981; 4, 8/1983; 12/1984; 6/1985.

ELENA WAGNER, sos. Mihai Bravu, nr. 123-135, bl. D-11, sc. D, ap. 27, București, **oferă colecția 1978-1986.**

GHEORGHE DOROȘ, Splaiul Independenței, nr. 56, ap. 1, București **solicită: nr. 10/1987; 1/1988; oferă: nr. 6/1979; 2/1981; 6/1985.**

DANIEL ENE, com. Mereni, sat Merenii de Sus, jud. Teleorman. **solicită: nr. 3/1967; 10-11/1968; 1/1969; 6/1970; 12/1971; 9, 11/1978; 7/1980.**

CONTENTS (Romanian History) Gh. Platon Romanian Unity and Independence ● I.M. Ştefan History in Mihai Eminescu's Manuscripts ● Gh. David Alexandru II Mircea, Prince of Wallachia (1568-1577) ● Gh. Lazarovici The Neolithic Sanctuary at Parţa ● M. Chiper, S. Anuichi Gheorghe Brancovici's Romanian Chronicle (17th c.) ● A.T. Laurian 1855. A Journey through Europe ● P. Cernovodeanu A Unique Cartographic Representation: Dimitrie Cantemir's Map of Constantinople ● E. Preda 1938-1940. Victor Slăvescu's Diary (V) ● I. Popescu-Puţuri Confluences of Ancient Civilizations (XXXI) ● N. Cajal, I.M. Ştefan The World Famous Physicist Ştefan Procopiu (1890-1972) ● F. Rânziş Boyar Seals ● In Bucharest, 50 Years Ago

SOMMAIRE (Histoire roumaine) Gh. Platon Permanences historiques roumaines — l'unité et l'indépendance ● I.M. Ştefan L'histoire dans les manuscrits de Mihai Eminescu ● Gh. David Alexandru II Mircea, prince de la Valachie (1568-1577) ● Gh. Lazarovici Le sanctuaire neolithique de Parţa ● M. Chiper, S. Anuichi La chronique roumaine de Gheorghe Brancovici (le 17-ème siècle) ● A.T.Laurian 1855. Voyage en Europe ● P. Cernovodeanu Un exemplaire cartographique unique: la carte du Constantinople de Dimitrie Cantemir ● E. Preda 1938-1940. Victor Slăvescu — Journal (V) ● I. Popescu-Puţuri Confluences de civilisations anciennes (XXXI) ● N. Cajal, I.M. Ştefan Le renommé physicien Ştefan Procopiu (1890-1972) ● F. Rânziş Des sceaux des boyards ● À Bucarest, il y a 50 ans

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Г. Платон Постоянные вопросы румынской истории — единство и независимость ● И.М. Штефан История размышления в рукописях Михая Эминеску ● Г. Давид Господарь княжества Цара Ромыняскэ Александру II Мирча (1568-1577) ● Г. Лазарович Неолитическое святилище в Парце ● М. Кипер, С. Ануикы Румынская летопись Георгия Бранковича (XVII век) ● А.Т.Лаурнан 1855. Путешествие по Европе ● П. Черноводяну Карта Константинополя, составленная Димитрием Кантемиром ● Е. Преда 1938-1940. Виктор Слэвеску — дневник (V) ● И. Попеску-Пуцурь Слияние древних цивилизаций (XXXI) ● Н. Кажал, И.М. Штефан Исвестный физик Штефан Прокопиу (1890-1972) ● Ф. Рынзиш Боярские печати ● В Бухаресте. 50 лет тому назад

INHALT (Rumänische Geschichte) Gh. Platon Rumänische historische Permanenzen — die Einheit und die Unabhängigkeit ● I.M. Ştefan Die Geschichte in den Manuskripten von Mihai Eminescu ● Gh. David Der Fürst der Walachei Alexandru II Mircea (1568-1577) ● Gh. Lazarovici Das neolitische Sanktuarium von Parţa ● M. Chiper, S. Anuichi Die rumänische Chronik von Gheorghe Brancovici (17.Jh.) ● A.T. Laurian 1855. Reise in Europa ● P. Cernovodeanu Ein kartographisches Unikat: Die Landkarte Konstantinopels von Dimitrie Cantemir ● E. Preda 1938-1940. Victor Slăvescu — tägliche Aufzeichnungen (V) ● I. Popescu-Puţuri Konfluenzen antiker Zivilisationen (XXXI) ● N. Cajal, I.M. Ştefan Der berühmte Physiker Ştefan Procopiu (1890-1972) ● F. Rânziş Bojarensiegel ● In Bukarest, vor 50 Jahren

SUMARIO (Historia rumana) Gh. Platon La unidad y la independencia — permanencias históricas rumanas ● I.M. Ştefan La historia en los manuscritos de Mihai Eminescu ● Gh. David El príncipe de Valaquia Alexandru II Mircea (1568-1577) ● Gh. Lazarovici El santuario neolítico de Parţa ● M. Chiper, S. Anuichi La crónica rumana de Gheorghe Brancovici (siglo XVII) ● A.T. Laurian 1855. Viaje pór Europa ● P. Cernovodeanu Un ejemplar único de la cartografía: el mapa de Constantinopla de Dimitrie Cantemir ● E. Preda 1938-1940. Victor Slăvescu — notas diarias (V) ● I. Popescu-Puţuri Confluencias de civilizaciones antiguas (XXXI) ● N. Cajal, I.M. Ştefan El renombrado físico Ştefan Procopiu (1890-1972) ● F. Rânziş Sellos señoriales ● En Bucarest, hace 50 años

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, Bucureşti, Calea Griviţei, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201 ; telex : 10376 prsfir.

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

REDACŢIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Ioana Ursu Năstăşel, Marian Ştefan
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase

CORECTURA : Georgeta Apreotesei, Constanţa Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poştali şi difuzorli din întreprinderi, instituţii, şcoli etc., de la oraşe şi de la sate. Preţul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scinteii" — Bucureşti
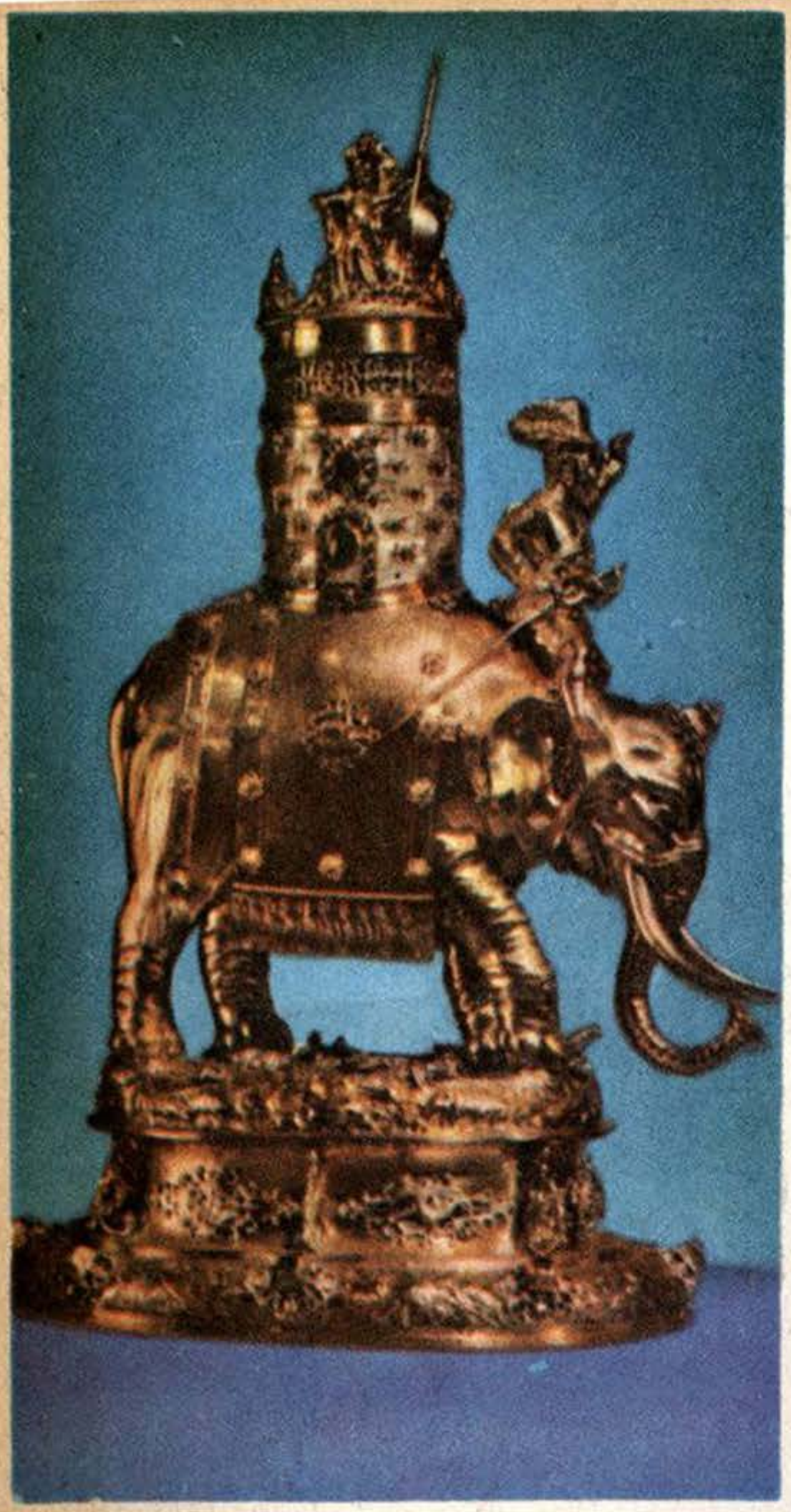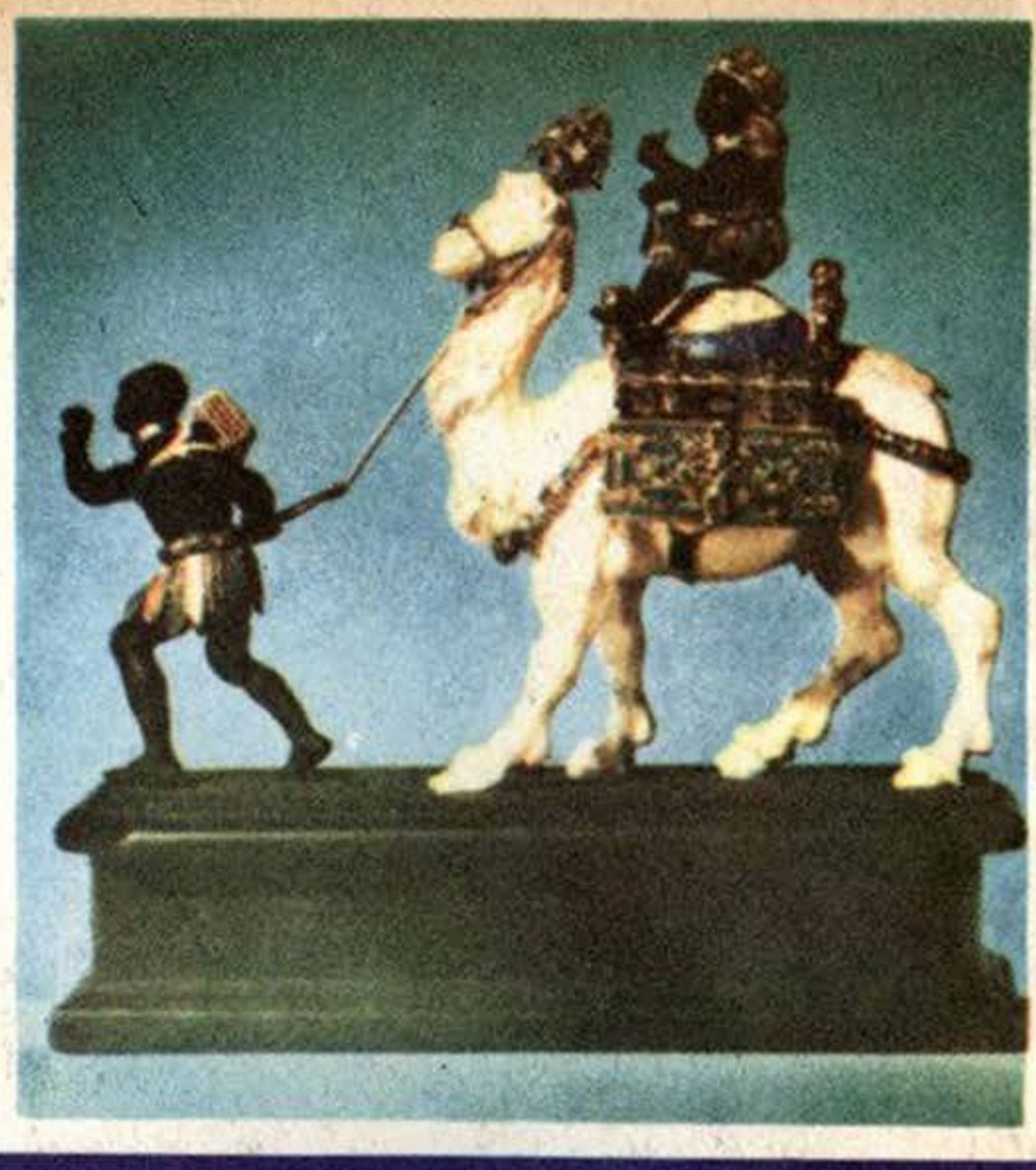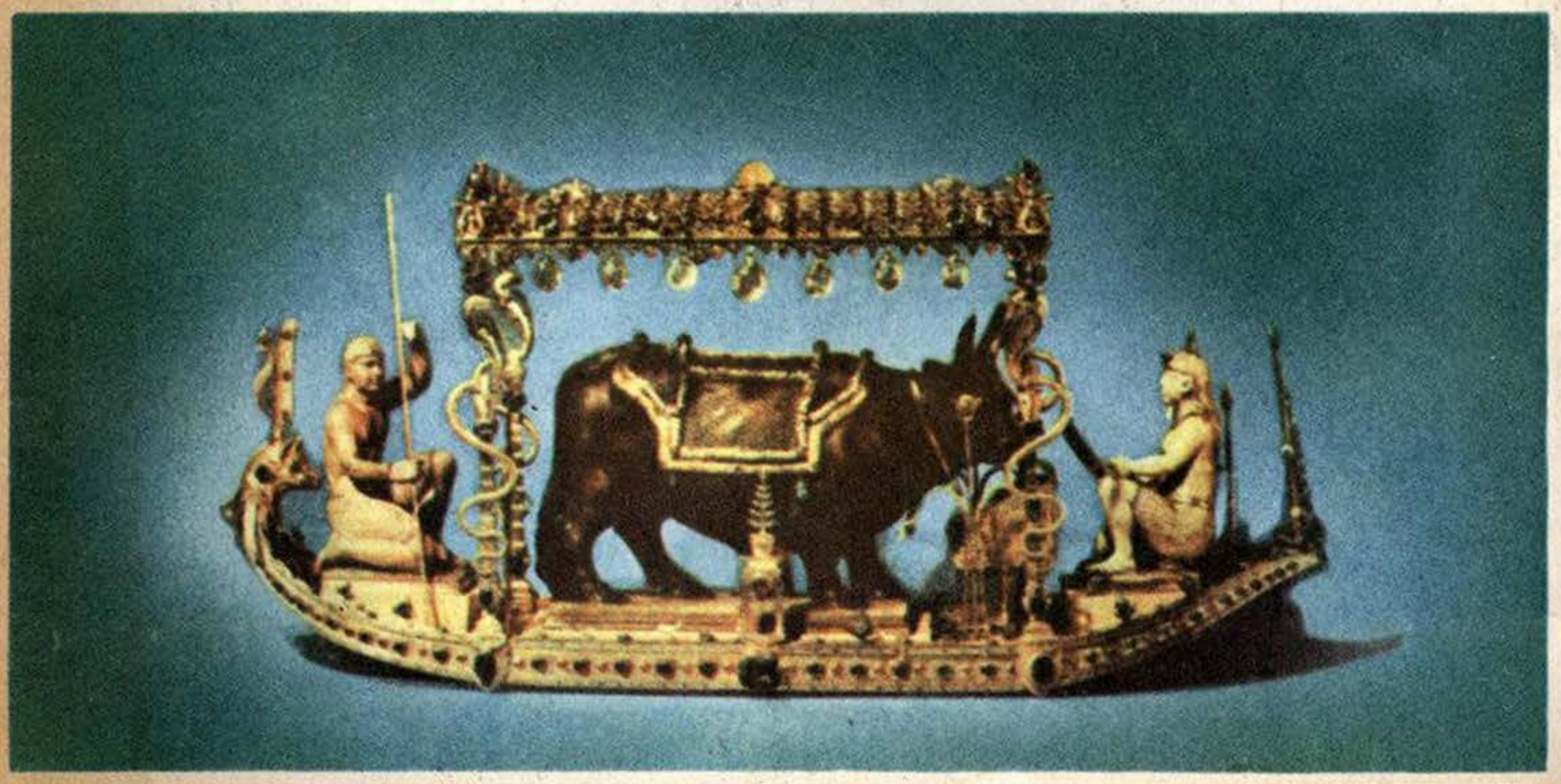
42 427